

Keynes i fortid og framtid: idéhistorie og teoriutvikling

Bjørn-Ivar Davidsen

**Høgskolen i Østfold
Rapport 2004:7**

Online-versjon (pdf)

Utgivelsessted: Halden

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Høgskolen i Østfold har en godkjenningsordning for publikasjoner som skal gis ut i Høgskolens Rapport- og Arbeidsrapportserier.

Rapporten kan bestilles ved henvendelse til Høgskolen i Østfold.
(E-post: post-fa@hiof.no)

Høgskolen i Østfold. Rapport 2004:7
© Forfatteren/Høgskolen i Østfold
ISBN: 82-7825-157-6
ISSN: 1503-2612

Innhold

Forord	1
1 IS-LM og den neo-klassiske syntesen	5
2 Keynes' monetære produksjonsøkonomi	31
3 Makroanalyser i en monetær produksjonsøkonomi	57
4 Hvorfor ser vi det vi ser i Keynes?	87
5 Keynes vs. Friedman: to ulike syn på økonomisk metodologi ...	107
6 Keynes og det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien	129
7 Makroøkonomisk metodologi – kritisk realisme og Keynes	151
Noter	173
Litteratur	185

Forord

Vitenskapelig arbeid av økonomisk karakter tar i siste instans sikte på å utvikle innsikt og kunnskap om relevante økonomiske spørsmål og problemstillinger. Men hvordan går man fram for å realisere slike mål? Finnes det en bestemt 'økonomisk metode' som kan benyttes i alle situasjoner, eller er valg av innfallsvinkler og analytiske verktøy noe som bør gjøres til gjenstand for en kontinuerlig og reflekterende debatt?

Med tiden har jeg blitt stadig mer opptatt av problemstillinger av denne karakter. Det har naturlig ført meg i retning av vitenskapsfilosofien og dens betydning for det økonomisk-vitenskapelige arbeidet. Men det har også medført en interesse for studier av mer idéhistorisk karakter. Økonomiens klassikere har vist seg å være en uvurderlig kilde til innsikt og inspirasjon for den som vil studere og vurdere alternativer til den dominerende neo-klassiske ortodoksi. Det er noen resultater av mine anstrengelser i denne retning som er samlet her.

Blant den økonomiske idéhistoriens mange klassikere festet jeg meg tidlig ved den engelske økonomen John Maynard Keynes. Det var kanskje ikke noe originalt valg i den forstand at nær sagt enhver oppegående økonom har hørt om ham. De fleste mener vel også å ha kjennskap til hva Keynes står for. Har vi ikke alle fått en innføring i 'keynesiansk makroøkonomi' gjennom våre grunnleggende økonomistudier? Men da jeg begynte å lese Keynes i original, oppdaget jeg snart at dette var noe helt annet og noe langt mer enn lærebøkens framstilling av Keynes.

Slike oppdagelser kan være interessante nok i seg selv. Men enda mer interessant har det vært å kunne konstatere at mye av det Keynes skrev for flere ti-år siden har relevans og potensiell betydning for spørsmål og problemstillinger som er aktuelle i vår tids pågående debatt om økonomisk-metodologiske og økonomisk-teoretiske spørsmål. Det ble etterhvert klart for meg at Keynes er noe langt mer enn grunnleggeren av det vi i dag kaller makroøkonomi. Han hadde et mer helhetlig syn på økonomien som vitenskap eller fagområde enn det som er vanlig i dag, og han kom med interessante innspill på en rekke områder.¹

Min interesse for Keynes' omfattende bidrag til utviklingen av den økonomiske tenkningen har opp gjennom tiden materialisert seg i en serie arbeider som er

publisert og offentliggjort på ulike måter – gjennom arbeidsrapporter, konferansebidrag og artikler. Da disse arbeidene etter hvert har fått et relativt stort omfang, og da de representerer en helhet som på mange måter utgjør noe mer enn enkeltbidragene hver for seg, har jeg funnet tiden moden for å samle noe av det mest sentrale materialet i én publikasjon.

Arbeidene som presenteres her er opprinnelig skrevet som selvstendige arbeider. Det innebærer at det kan være noe overlapping mellom enkelte av kapitlene. Jeg har imidlertid forsøkt å velge ut arbeider som belyser Keynes' bidrag til den økonomiske tenkningen fra ulike innfallsvinkler. Videre har jeg foretatt noen mindre redigeringer for å redusere graden av overlapping til et minimum. For å gi publikasjonen et helhetlig preg, er videre bidrag som opprinnelig forelå i lengre arbeidsrapporter kortet noe ned. Artikler og konferansebidrag er stort sett gjengitt i sin opprinnelige form.

Samlingen som ut fra dette legges fram her, inneholder syv kapitler med ulike temaer relatert til Keynes og hans bidrag til utviklingen av den økonomiske tenkningen. Kapitlene er selvstendige og kan i prinsippet leses hver for seg i vilkårlig rekkefølge. Hvert kapittel er utstyrt med en kort introduksjon slik at leseren raskt kan få en oversikt over hvilke temaer som tas opp. Kapitlene presenteres stort sett i kronologisk rekkefølge. Leses kapitlene i samsvar med dette, vil de kunne gi et bilde av utviklingen i min egen tenkning omkring noen av de spørsmålene som står sentralt i flere av bidragene.

Tolkninger og videreutviklinger av Keynes' mest sentrale verk, *The General Theory of Employment Interest and Money* har naturlig en sentral plass. Flere av arbeidene belyser problemstillinger relatert til dette ut fra ulike synsvinkler. Men jeg har også forsøkt å få fram andre viktige sider ved Keynes' store forfatterskap. Keynes' synspunkter på økonomisk metodologi illustreres ved å sette dem opp mot Milton Friedmans kjente og innflytelsesrike metodologi-artikkel fra 1953. Keynes' relevans for problemstillinger som er aktuelle i den løpende økonomisk-teoretiske debatten belyses også gjennom hans innsiktsfulle refleksjoner over relasjonene mellom mikro- og makroøkonomien. Både når det gjelder synet på økonomisk metodologi og spørsmålet om det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien, har Keynes velbegrunnede oppfatninger som representerer interessante alternativ til de synspunkter som har vært dominerende innen den økonomiske disiplinen i lang tid nå. Jeg viser også i et av mine arbeider at Keynes' metodologiske og økonomisk-teoretiske angrepsmåter

langt på vei er sammenfallende med, og supplerende til, angrepsmåtene innen en moderne vitenskapsfilosofisk posisjon som går under betegnelsen 'kritisk realisme'. Det kan åpne for interessante perspektiver i tiden som kommer.

Det er mitt håp at jeg gjennom denne publikasjonen har lyktes med å belyse noe av bredden i Keynes' bidrag til utviklingen av den økonomiske tenkningen og den relevans mye av dette materialet har for den løpende debatt om slike spørsmål den dag i dag. Men det må understrekes at jeg bare har sett på noen utvalgte sider ved Keynes' store forfatterskap. Det skal også påpekes at jeg her har begrenset meg til analyser og vurderinger av Keynes' økonomiske skrifter uten å trekke inn sider ved hans politiske og offentlige liv, hans privatliv, hans kunstneriske vennekrets osv. I litteraturen omkring Keynes er det dem som mener at et slikt helhetsbilde vil gi ytterligere bidrag til en forståelse av Keynes' betydning både i hans egen og i vår samtid. For lesere som måtte ønske en slik bredere introduksjon til Keynes' liv og virke, vil jeg i første omgang anbefale Jesper Jespersens oversiktlige og innsiktsfulle bok *John Maynard Keynes* (Jespersen 2002). For dem som ønsker å gå videre langs denne vei, gir D. E. Moggridge (1992) og ikke minst R. Skidelskys tre binds biografi (Skidelsky 1983, 1992, 2000) nærmest uuttømmelige kilder til innsikt og kunnskap.

Helt til slutt vil jeg takke alle som opp gjennom tiden på ulike måter har kommentert og diskutert mine arbeider relatert til tolkninger og videreutviklinger av Keynes' tanker og idéer med meg. Jeg har ikke lenger oversikten over dem alle, derfor – ingen spesielt nevnt, ingen glemt.

Aremark/Halden, oktober 2004

Bjørn-Ivar Davidsen

1

IS-LM OG DEN NEO-KLASSISKE SYNTESSEN*

*En klassiker blir gjerne definert som en bok alle har hørt om, mange refererer til, men få faktisk har lest. Keynes' magnum opus *The General Theory of Employment, Interest and Money* er vel i dag en klassiker innen den økonomiske litteraturen ut fra disse kriteriene. Det finnes få økonomer, om noen, som ikke har hørt om denne boka. De fleste mener også å vite hva den inneholder, og de kan relativt raskt og uanstrengt gjøre rede for innholdet i "keynesiansk" økonomisk tankegang. Slike redegjørelser er imidlertid sjelden basert på en lesing av hva Keynes faktisk skriver i *The General Theory*. De har snarere sin basis i ulike former for sekundærlitteratur hvor ikke minst framstillingene i generasjoner av lærebøker i makroøkonomi har stått sentralt.*

*I det følgende skal jeg ta for meg ulike sider ved slike tolkninger av *The General Theory*, fra Hicks' IS-LM-modell fra 1937 til Patinkins endelige versjon av den neo-klassiske syntesen fra 1956. Jeg vil beskrive noen sentrale trekk ved utviklingen av denne tolkningstradisjonen og drøfte de metodologiske og teoretiske valg som ligger innebygd i det beskrevne utviklingsforløpet. I denne drøftingen vil jeg også trekke inn Keynes' egne kommentarer til utformingen av IS-LM-modellen. Av naturlige årsaker hadde han ingen kommentarer til Patinkins neo-klassiske syntese.*

IS-LM-MODELLENS OPPRINNELSE

I litteraturen har det lenge vært 'allmennkunnskap' at IS-LM-modellen ble lansert av John Hicks i den velkjente artikkelen *Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation*.¹ Denne artikkelen inneholder ingen referanser til andre forfattere som kunne indikere at flere enn Hicks hadde bidratt til utviklingen av modellen. Følgelig har de fleste blitt sittende igjen med det inntrykk at IS-LM-modellens opprinnelse har vært et selvstendig og originalt bidrag fra Hicks' side.

Men det er dem som har reist tvil om dette. I *The First Annual Hicks Lecture* presentert i Oxford i mai 1984, viser R. M. Solow til en konferanse i *The Econometric Society* avholdt samme sted i september 1936.² Det var på denne konferansen Hicks første gang presenterte det 'paper' som senere ble publisert som ovennevnte artikkel. På den samme konferansen la imidlertid også Roy Harrod og James Meade fram hvert sitt 'paper' hvor de lanserte sine tolkninger av *The General Theory*³. Solow har følgende å si om disse tre 'papers':

"It is not to far-fetched to say that the same basic equations could be detected in all three versions. At some celestial level of abstraction, they could be described as identical products." (Solow 1984: 14)

Warren Young tok senere opp den hansen Solow hadde kastet. I boka *Interpreting Mr. Keynes* (Young 1987) drøfter han nærmere Solows utsagn om at Harrods, Meades og Hicks' modeller praktisk talt er identiske. I denne sammenheng dokumenterer Young sogar at Hicks hadde sett både Harrods og Meades 'papers' før han skrev sitt eget 'paper' til den omtalte konferansen (Young 1987: 33).

Spørsmålet om IS-LM-modellens opprinnelse er altså langt mer komplisert enn hva de fleste lenge har trodd. Young gir ikke noe entydig svar på hvem som er barnets rettmessige far. Han mener det i stor grad er tale om "*multiple discovery*" og "*cross-fertilization of ideas*", men han synes å holde en knapp på at Harrod var den første til å formulere ligningssystemet som ligger bak IS-LM-modellen⁴. Helt klart er det imidlertid at det var Hicks som stod bak IS-LM-diagrammet, og det er kanskje dette som har hatt den største betydning for denne modellens popularitet og utbredelse.

Nå skal ikke spørsmålet om hvem som først formulerte IS-LM-modellen forfølges nærmere her. Jeg skal for mitt formål ta utgangspunkt i Hicks' artikkel fra 1937 og betrakte denne som IS-LM-modellens opprinnelse. Det er tross alt denne artikkelen som har blitt oppfattet som opprinnelsen til IS-LM-modellen i litteraturen, og de fleste videreutviklinger av modellen bygger derfor på Hicks' artikkel.

HICKS' IS-LM-ARTIKKEL

Etter en kort innledning gjør Hicks først rede for de forutsetninger han legger til grunn for sine modellutledninger. Han antar bl.a. en kort tidsperiode hvor kapitalutstyr og nominelle lønninger kan antas gitte. Videre antar han et gitt pengetilbud og gitte produktfunksjoner innen hhv. konsum- og investeringsvareindustrien. Hva han antar om prisene er mer uklart. Han sier de blir satt lik grensekostnaden, hvilket skulle tyde på at han implisitt antar fullkommen konkurranse hvor prisene påvirkes av etterspørselen og skalaforholdene i produksjonen. Men i den påfølgende analyse sies det lite om prisene, og det virker nærmest som om han betrakter dem som konstante.⁵

Hicks formulerer først en versjon av det han kaller *a typical classical theory* på en form som skal muliggjøre en sammenligning med Keynes' teori. Om vi endrer litt på Hicks' notasjon slik at denne blir mer i samsvar med hva som er standard i dag, kan hans 'klassiske' teori uttrykkes ved følgende tre ligninger:

$$(2.1) \quad M = kY; \quad I = f(i); \quad I = S(i, Y)$$

hvor M står for pengetilbudet, Y for nettonasjonalproduktet i nominelle verdier, I for nettorealinvesteringene, i er renta og k er en gitt parameter.

Vi har her tre ligninger i tre ukjente, Y , I og i . Systemet er følgelig determinert. Videre ser vi at det er dikotomisert i og med at den første ligningen alene bestemmer nivået for Y , dvs. det er pengetilbudet alene som bestemmer nettonasjonalproduktet. De to andre ligningene bestemmer dermed bare nivået på investeringene (= sparingen) og renta. Dette siste er følgelig den såkalte *loanable funds* - teorien for rentefastsettelsen.

Mot dette systemet lanserer Keynes, ifølge Hicks, en teori som kan uttrykkes ved følgende ligningssett:

$$(2.2) \quad M = L(i); \quad I = f(i); \quad I = S(Y)$$

Dette systemet skiller seg fra det 'klassiske' på to måter. Etterspørselen etter penger avhenger her av renta; den såkalte likviditetspreferansefunksjonen. På den annen side har renta bare indirekte virkning på sparingen. Denne avhenger nå kun av inntekten; dvs. av nettonasjonalproduktet. Den tredje ligningen blir således den velkjente multiplikatorsammenhengen. Men Hicks hevder at:

”... this second amendment is a mere simplification, and ultimately insignificant. It is the liquidity preference doctrine which is vital.” (Hicks 1937/82 : 107)

Systemet (2.2) er også dikotomisert, men årsaksammenhengene er helt andre enn i det ’klassiske’ systemet i (2.1). I ligningssystemet (2.2), som Hicks kaller *Mr Keynes’ special theory*, er det renta som bestemmes av det eksogent gitte pengetilbudet. Dette skjer via likviditetspreferansefunksjonen. Denne renta bestemmer så via investeringsfunksjonen (*Keynes’ marginal efficiency of capital schedule*) nivået på investeringene, som så igjen via multiplikatoren bestemmer nivået på nettonasjonalproduktet.

Selv om store deler av framstillingen i *The General Theory* ifølge Hicks er basert på *Mr. Keynes’ special theory*, er det, stadig ifølge Hicks, ”*not the General Theory*”. Det som mangler er den transaksjonsmotiverte pengeetterspørselen. Eller sagt på en annen måte, Hicks mener at renta i Keynes’ generaliserte teori ikke bare bestemmes av likviditetspreferansen og pengetilbudet, men også av inntekten målt ved nivået på nettonasjonalproduktet. Følgelig hevder han at *Mr. Keynes’ General Theory* bør uttrykkes ved:

$$(2.3) \quad M = L(Y, i); \quad I = f(i); \quad I = S(Y)$$

Nå har vi et fullstendig simultant og symmetrisk system. Alle tre ligninger må utnyttes samtidig for å finne verdien på de endogene variablene Y , I og i . Det er dette ligningssystemet som danner grunnlaget for det vi i dag kjenner som IS-LM-modellen.

Det kan også være vel verdt å nevne ytterligere en utvidelse av modellen som Hicks legger fram til slutt i sin artikkel fra 1937. Denne utvidelsen tar han på sin egen kappe. Den er ment som Hicks’ egen generalisering av *Mr. Keynes’ General Theory*. Det er da for det første interessant å merke seg hvilken begrunnelse Hicks gir for denne generaliseringen:

”..... Mathematical elegance would suggest that we ought to have I and i [dvs. Y og i i min notasjon] in all three equations, if the theory is to be really general.” (Hicks, 1937/82: 111)

Nå kan man spørre seg om ’matematisk eleganse’ er et rimelig kriterium for hvordan en økonomisk modell bør utformes. Men ut fra dette setter nå Hicks under enhver omstendighet opp følgende system:

$$(2.4) \quad M = L(Y, i); \quad I = C(Y, i); \quad I = S(Y, i)$$

En slik generalisering har sine konsekvenser. Man kan f.eks. nå ikke lenger hevde at IS-kurven nødvendigvis er fallende. Den er bare fallende dersom den ikke er stigende (eller horisontal). (Jfr. her forøvrig etterspørselskurven i mikroøkonomien basert på Hicks' generaliserte nytteteori.)

Hicks innfører ytterligere en generalisering, som vi senere skal se har betydning for debatten om hvorvidt Keynes aksepterte Hicks' tolkning av *The General Theory*:

”... Instead of assuming, as before, that the supply of money is given, we can assume that there is a given monetary system – that up to a point, monetary authorities will prefer to create new money rather than allow interest rates to rise. Such a generalised [LM] curve will slope upwards only gradually – the elasticity of the curve depending on the elasticity of the system (in the ordinary monetary sense.)”
(Hicks 1937/82: 113)

Dette argumentet om et 'monetært system' må sies å være noe tentativt. Hicks innfører det ikke formelt i ligningssystemet (2.3), men tilføyer det som et slags sideresonnement. Om han skulle ha innført det formelt i ligningssystemet, måtte han naturligvis også ha presisert den pengetilbudsfunksjonen han omtaler løselig i sitatet ovenfor. Likevel er det interessant å merke seg at Hicks tenkte i disse baner, og at han eksplisitt mener at det er hans egne synspunkter og ikke Keynes' tanker som ligger til grunn. Dette poenget skal jeg komme tilbake til.

EGENSKAPER OG MANGLER VED IS-LM

Som vi har sett, inneholder Hicks' IS-LM-artikkel fra 1937 egentlig fire ulike modeller relatert til Keynes' *General Theory*. Det er for det første den modellen Hicks kaller *Mr. Keynes' special theory*, dvs. modell (2.2) ovenfor. Denne modellen er karakterisert ved at den ikke representerer et simultant likevektssystem. Etter Hicks' oppfatning er denne modellen ikke dekkende for innholdet i *The General Theory*.

Han formulerer derfor en utvidet modell hvor også inntekten blir innført som et argument i pengeetterspørselsfunksjonen (jfr. (2.3) ovenfor). Modellen i (2.2) blir

dermed gjort om til et simultant ligningssystem. Hicks kaller dette ligningssystemet *Mr. Keynes' General Theory*.

Endelig generaliserer Hicks ligningssystemet (2.3) ytterligere ved å la såvel renta som inntekten inngå som argument i alle tre funksjoner i ligningssystemet (jfr. (2.4) ovenfor). Denne modellen tenker han seg i to varianter - én med eksogent pengetilbud, og én med et delvis endogent pengetilbud.

Av disse fire modellene kan de tre siste representeres i et såkalt IS-LM-diagram. De kunne følgelig alle kalles en IS-LM-modell. Det er imidlertid helt klart at det er modellen i (2.3) Hicks oppfatter som "*a fair statement of Keynes's position*", og det er denne modellen økonomiprofesjonen i stort har tatt til sitt bryst og videreutviklet under betegnelsen "keynesiansk" makroteori. Det er derfor naturlig å begrense kommentarene i det følgende til denne modellen.

Hicks' IS-LM modell er på en måte en genuin makromodell. Riktignok begynner han med å presisere produktfunksjoner for de to produksjonssektorene og en prissettingsadferd som forbindes med markedformen fullkommen konkurranse. Man aner derfor deler av et tradisjonelt mikroøkonomisk fundament for produksjonssiden i analysen. Denne spiller imidlertid en helt underordnet rolle i utledningen av Hicks' IS-LM-modell. Det er etterspørselssiden som dominerer denne modellen, og relasjonene her blir utledet helt uten basis i mikroøkonomiske resonneringer. Alt i alt synes det derfor rimelig å hevde at Hicks i sin IS-LM-modell fra 1937 baserer seg på det syn han tilkjennega allerede i anmeldelsen av *The General Theory* fra 1936. Hicks minner her om:

".... the great complexity of the factors determining output in general even under static assumptions...."

og sier videre at:

"A great part of Mr. Keynes's work may be regarded as an endeavour to cut through this tangle, by grouping complex factors together in bundles." (Hicks 1936/82: 87)

Det Hicks sikter til her, er selvfølgelig det Keynes kalte *the psychological tendencies*, dvs. den marginale konsumtilbøyelighet, likviditetspreferansen og kapitalens margineffektivitet. Dette er mer eller mindre genuine makro-

relasjoner som Keynes presenterer i *The General Theory*, uten at de var basert på noe omfattende empirisk eller tradisjonelt mikroteoretisk fundament.

Hicks tar utgangspunkt i disse postulerte sammenhenger og utleder konsekvensene av dem ved anvendelse av matematisk logikk. Den matematiske logikk Hicks benytter seg av, er løsning av et simultant ligningssystem. Men utover denne metodologiske forankring, må Hicks' modell nærmest sies å være full av løse tråder. Variablene i modellen defineres i nominelle termer, men det er uklart om han antar faste eller fleksible priser. Arbeidsmarkedet er fullstendig undertrykt i modellen. Etterspørselen etter arbeidskraft antas direkte avledet av produksjonen via produktfunksjonene. Produksjonen er videre ensidig bestemt av etterspørselen etter hhv. konsum- og investeringsgoder. Modellen har imidlertid ikke noe arbeidstilbud. Følgelig drøfter Hicks aldri spørsmålet om muligheten for en makroøkonomisk likevekt med arbeidsledighet; et spørsmål som jo står helt sentralt i *The General Theory*. Endelig er det, som tidligere antydte, en viss spenning mellom mikro- og makronivået i analysen. Hicks begynner med en spesifisering av et mikroøkonomisk fundament for modellen, men gjennomfører ikke dette i modellens mest sentrale deler.

Dermed var scenen satt for den videre utvikling og tolkning av Keynes' *General Theory*. Andre medlemmer av den økonomiske profesjonen, og forsåvidt også Hicks selv, tok nå tak i disse løse trådene og forsøkte å samle dem til et konsistent hele. Resultatet av denne prosessen er det vi i dag kaller den neo-klassiske syntesen.⁶ I neste underavsnitt skal jeg se nærmere på hvilke veier man valgte i dette arbeidet og på hvilke konsekvenser de fikk.

DEN NEO-KLASSISKE SYNTESSEN

Som en videreutvikling av Hicks' IS-LM-artikkel fra 1937, kan den neo-klassiske syntesen sies å inneholde tre hovedelementer. For det første trekkes arbeidsmarkedet eksplisitt inn i modellen. Videre utvides konsumfunksjonen (eller sparefunksjonen) med et argument som gir uttrykk for konsumentenes realkasse. Endelig gis hele modellen en eksplisitt forankring i et Walras-inspirert mikroøkonomisk fundament.⁷ Disse tre elementene er gjensidig integrert i hverandre, og bør i prinsippet behandles som et samlet hele. For oversiktens skyld skal de likevel her behandles hver for seg.

Relasjonene mellom mikro- og makroøkonomien

Som tidligere nevnt, er Hicks' IS-LM-artikkel fra 1937 noe tvetydig når det gjelder modellens mikrofundament. I ettertid kan det her synes som om man sto ved et viktig metodologisk veiskille. Man kunne velge å angripe makroøkonomiske problemstillinger direkte på makroplanet. Skulle man da få en fullt integrert økonomisk teori, ville dette i neste omgang kunne innebære nødvendigheten av å etablere en mikroteori som var i samsvar med makroteorien. Man kunne i såfall snakke om et makroøkonomisk grunnlag for mikroøkonomien. En annen mulighet ville være eksplisitt å anerkjenne mulighetene for ulike teorier og analyser på ulike nivåer. Man ville da gi slipp på kravet om fullt samsvar mellom analyser på ulike nivåer, f.eks. mikro- og makronivået. Den tredje muligheten ville være å kreve at enhver makroøkonomisk modell må være forenlig med, og helst utledet fra, genuint mikroøkonomiske prinsipper. Det skulle vises seg at den sistnevnte strategien ble foretrukket av det store flertall innen den økonomiske profesjonen.

Oscar Lange er en av de første bidragsyterne i denne utviklingen. I artikkelen *The Rate of Interest and the Optimum Propensity to Consume*, publisert i februar 1938, staker han ut den kursen som senere skulle komme til å dominere debatten om det mikroøkonomiske grunnlaget for IS-LM. Lange forsøker i denne artikkelen å knytte en direkte forbindelse mellom en IS-LM-lignende modell og Walras' system av ligninger for generell likevekt i en disaggregert økonomi. Disse er som kjent igjen utledet på basis av individuell nytte- og profittmaksimering under et sett av relativt restriktive forutsetninger. Med et slikt utgangspunkt mener Lange det er lite nytt å finne hos Keynes:

” .... both the Keynesian and the traditional theory of interest are but two limiting cases of what may be regarded to be the general theory of interest. It is a feature of great historical interest that the essentials of this general theory are contained already in the work of Walras.” (Lange 1938/83: 178 - 9)

Lange følger senere opp arbeidet med å integrere Keynes og Walras i boka *Price Flexibility and Employment*, som ble publisert i 1944.

Om Lange kan sies å ha publisert det første gjennomførte forsøk på å etablere et formelt mikroøkonomisk grunnlag for en Keynes-inspirert makromodell, er det vel riktig å si at Hicks også her har vært den mest innflytelsesrike gjennom publikasjonen av boka *Value and Capital* i 1939. Denne boka er vel i dag mest

kjent som en klassiker innen mikroøkonomisk teori og generell likevektsteori under statiske forhold. Det er imidlertid bare bokas del I og II som omhandler slike problemstillinger. Del III og IV må snarere betraktes som et forsøk på å etablere et grunnlag for en makroøkonomisk teori med et Walrask fundament. Det er her Hicks innfører tilnæringsmåter basert på temporær likevekt for å analysere problemer av makroøkonomisk karakter.

Det faktum at Hicks, som ble oppfattet som IS-LM-modellens far, allerede i 1939 publiserte en makroøkonomisk tilnærming med et klart neo-Walrask mikrofundament, fikk selvfølgelig stor betydning for spørsmålet om hvordan man valgte å takle relasjonene mellom mikro- og makroøkonomien etter publikasjonen av Keynes' *General Theory*. Hicks' bok fikk imidlertid også en mer indirekte, men samtidig mer spesifikk, betydning for hvordan det videre arbeidet med det mikroøkonomiske grunnlag for makroteorien skulle komme til å utvikle seg. Som E.R. Weintraub påpeker, var det:

”... some flaws in Hicks' analysis. His reach extended his grasp through no fault of intellectual integrity but because of some subtle mathematical issues not even posed at the time *Value and Capital* was written.” (Weintraub 1979: 57)

Stabilitetsspørsmål og pengenes integrering i modellen, var blant de spørsmål Hicks' *Value and Capital* ikke ga noen fullgod behandling av. Det er imidlertid karakteristisk at de problemer Hicks ikke hadde funnet noen tilfresstillende løsning på, de ble i den videre utvikling behandlet innenfor rammen av enklere modeller enn det Hicks hadde lagt opp til. Hicks' temporære likevekt med et vidt spillerom for betydningen av forventninger og det forhold at produksjon tar tid, ble erstattet av modeller basert på antagelser om fullkommen konkurranse under full sikkerhet. (Weintraub 1979: 59) Dermed var ytterligere en innstramming blitt gjort mht. det 'rette' mikroøkonomiske grunnlag for makroøkonomien.

Arbeidsmarkedet og Pigou-effekten

Arbeidsmarkedet spiller en sentral rolle i den neo-klassiske syntesen. Gjennom en eksplisitt behandling av dette markedet får man, ihvertfall indirekte, inn bedriftenes beslutninger i de makroøkonomiske modellene. Disse beslutningene spiller en noe underordnet rolle i Hicks' IS-LM-modell. Ved å koble arbeidsmarkedstilpasningen til en makroproduktfunksjon, kan man også få fram det som gjerne kalles en makrotilbudskurve. Om man videre kobler sammen arbeidsmarkedet med en konsumfunksjon hvor også realbalansen er et argument,

kan man studere virkningene av den såkalte Pigou-effekten. Begge disse elementer er sentrale i den neo-klassiske syntesen.

Det er uklart hva som er årsaken til at Hicks la så lite vekt på arbeidsmarkedet da han utledet sin IS-LM-modell. Man kan tolke det dithen at Hicks faktisk mente at arbeidsmarkedet er et underordnet eller avledet marked – et marked som i stor grad reflekterer det som skjer i andre markeder, og da først og fremst produktmarkedet. Det ville imidlertid innebære et avvik fra den metodologi som ellers preger Hicks' artikkel. I et simultant likevektssystem kan ikke ett marked være underordnet andre markeder. Alle markeder må her i prinsippet få samme status. Og tendensen til å tolke *The General Theory* som et simultant lignings-system var blitt forsterket gjennom arbeidet med å søke et mikroøkonomisk fundament for modellen. Når man nå søkte en eksplisitt behandling av arbeidsmarkedet, var det derfor naturlig å gå videre på denne veien. Det var da også det som ble gjort.

Franco Modiglianis artikkel fra 1944 – *Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money* – står sentralt i denne utviklingen. Hans formål med denne artikkelen er omfattende :

”The aim of this article is to reconsider critically some of the most important old and recent theories of the rate of interest and money and to formulate, eventually, a more general theory that will take into account the vital contributions of each analysis as well as the part played by different basic hypotheses.” (Modigliani 1944: 45)

For mitt formål her, skal jeg ikke gå inn på alle detaljer i Modiglianis artikkel.⁸ Jeg er spesielt interessert i den delen av artikkelen som omhandler videreutvikling av IS-LM-modellen. Først skal det imidlertid presiseres at Modigliani generelt hadde et utgangspunkt for alle sine modellvarianter som er i overensstemmelse med hva jeg tidligere har vist karakteriserte utviklingen av makromodeller med et såkalt mikroøkonomisk fundament:

”... the only rigorous procedure is to set up a complete 'Walrasian' system and to determine the equilibrium prices and quantities of each good ....” (Modigliani 1944: 46)

Modigliani sier videre at dette vil gi et lite håndterlig system, som ikke er så velegnet for de problemstillinger han vil ta opp i angjeldende artikkel. Han velger derfor å arbeide med det han kaller 'et redusert system', dvs. et system med aggregerte variable. Men han understreker at:

".... we shall check our conclusions with a more general system whenever necessary." (Modigliani 1944: 46)

Det er følgelig liten tvil om at Modiglianis modell fra 1944 er ment å skulle ha et eksplisitt neo-Walras mikrofundament. Han uttrykker også klart at hans modell bygger på Hicks' artikkel fra 1937, Hicks' *Value and Capital* og Langes artikkel fra 1938 (Modigliani 1944: 46, n.4 og 48). Modiglianis formål er å etablere en mer generell modell enn den Hicks hadde etablert; eller som han sier det selv :

"... to clarify and develop his [Hicks'] arguments, taking into account later theoretical developments." (Modigliani 1944: 48)

Modiglianis bidrag i denne sammenheng er først og fremst innføringen av et eksplisitt arbeidsmarked og en makroproduktfunksjon i modellen. Han analyserer så hvordan ulike økonomiske resultater avhenger av spesifikasjoner av dette systemet. Et av de resultater Modigliani er opptatt av, og som vi tidligere så Hicks' hadde lite å si om, er spørsmålet om hvorvidt det kan tenkes en makroøkonomisk likevekt med arbeidsledighet. Modigliani oppsummerer sine resultater her med følgende:

"The liquidity-preference theory is not necessary to explain under-employment equilibrium; it is sufficient only in a limiting case: the 'Keynesian' case. In the general case it is neither necessary nor sufficient; it can only explain this phenomenon with the additional assumption of rigid wages. .... in a system with flexible wages the rate of interest and the propensities to save and to invest are part of the mechanism that determines the price level. And in a system with rigid wages they are part of the mechanism that determines the level of employment and real income." (Modigliani 1944: 75 - 76)

Det er altså bare ved rigide lønninger eller, som et spesialtilfelle, i likviditetsfellen (*the Keynesian case*) vi kan få en likevekt med arbeidsledighet, ifølge Modigliani.

Men nå skulle det snart vise seg at en tidligere innovasjon, ofte forbundet med A. C. Pigou, også kunne kobles til systemet og dermed umuliggjøre en likevekt med arbeidsledighet selv om en likviditetsfelle skulle eksistere. Pigou var blant dem som tok kritisk til motmæle mot Keynes' teoribygging i *The General Theory*. Man finner eksempler på dette i flere av Pigous arbeider fra denne tiden, (Pigou 1937 og 1938). Det er imidlertid først gjennom boka *Employment and Equilibrium* fra 1941 og artikkelen *The Classical Stationary State* fra 1943 at Pigou lanserer det som skulle bli et viktig bidrag til den neo-klassiske syntesen; nemlig det som senere gjerne har blitt kalt Pigou-effekten.⁹

Pigou anvendte Pigou-effekten, eller realkasse-effekten, i en forholdsvis enkel analyse. Hvem som først satte den inn i en modell basert på grunnelementene fra IS-LM-modellen utbygd med et arbeidsmarked og en makroproduktfunksjon, skal være usagt. I litteraturen er det imidlertid gjerne Don Patinkin som gjennom *Money, Interest and Prices* fra 1956 (annen utgave 1965), får æren for å ha fått alle elementene på plass i det som kalles den neo-klassiske syntesen. Patinkin etablerer en modell hvor pengesiden og realsiden er fullt ut integrerte, og hvor alle relasjoner i prinsippet har et individualistisk valgteoretisk fundament. På makronivå medfører det bl.a. en realkasse-effekt i konsumfunksjonen.

Dermed var alle teoretiske muligheter for en likevekt med ufrivillig arbeidsledighet ryddet av veien; gitt fleksible priser og lønninger. Selv om økonomien i en nedgangsperiode skulle havne i likviditetsfellen, hvor altså renta ikke vil synke ytterligere, vil priser og lønninger fortsette å falle. Vi er altså ikke i likevekt. Men med fallende priser øker realverdien av formuesbeholdninger. Dermed øker konsumet, og økonomien beveger seg automatisk tilbake til en likevekt med full sysselsetting igjen. Økonomien er med dette igjen modellert som et harmonisk, selvregulerende system. Det er bare rigiditeter i priser eller lønninger som kan forårsake ufrivillig arbeidsledighet.

DEBATT OG VURDERING

I 1937, vel et år etter at *The General Theory* var utgitt, fikk Keynes et alvorlig hjerteinfarkt. Rekonvalesensen ble lang, og da han var på vei tilbake i full virksomhet igjen brøt krigen ut i Europa. I den forbindelse ble Keynes igjen, som han hadde vært det under første verdenskrig, engasjert i White Hall for å arbeide med krigsfinansieringen. Han døde av et nytt hjerteinfarkt første påskedag i 1946.

Av dette følger det naturlig at Keynes i begrenset grad fikk anledning til å ta del i debatten omkring tolkningen og videreutviklingen av de tankene han hadde lansert med stor kraft i *The General Theory*. Utviklingen av den neo-klassiske syntesen skjedde hovedsakelig etter at Keynes var gått bort. Men vi har dokumentert noen av hans reaksjoner på IS-LM-modellen. Jeg begynner derfor dette avsnittet med å se litt nærmere på den debatten dette avstedkom.

Debatten mellom Keynes og Hicks

Aksepterte Keynes IS-LM-modellen som en tilfredsstillende tolkning av *The General Theory*, eller gjorde han det ikke? Dette er et av de mange spørsmål omkring hva Keynes sa, eller mente å si, som det hersker ulike oppfatninger om. Sentralt i denne sammenheng står en brevveksling som utspant seg mellom Keynes og Hicks i 1936 og 1937.

Denne brevvekslingen er publisert i volum XIV av *Collected Writings of J. M. Keynes*. Allerede før dette volumet ble utgitt, hadde imidlertid Hicks publisert ett av brevene i korrespondansen mellom de to¹⁰. I dette brevet, datert 31. mars 1937, kommenterer Keynes Hicks' 'paper' fra den tidligere omtalte Oxford - konferansen, dvs. det 'paper' som Hicks senere publiserte som *Mr. Keynes and the Classics*. Keynes åpner sitt brev med å si:

”...I found it very interesting and really have next to nothing to say by way of criticism. (CWK XIV: 79)

Leser man denne uttalelsen isolert, kan den selvfølgelig tas til inntekt for det syn at Keynes faktisk aksepterte IS-LM-modellen som en rimelig tolkning av hovedbudskapet i *The General Theory*.¹¹ Slik tolker tydeligvis Hicks selv denne uttalelsen. Til tross for at brevet fra Keynes inneholder ikke uvesentlige presiseringer av hva ”*next to nothing*” kunne tenkes å innebære, oppsummerer Hicks sitt inntrykk av Keynes' brev med følgende:

”I think I may conclude from this letter (as I have always done) that Keynes accepted the IS-LM diagram as a fair statement of his position – of the nucleus, that is, of his position.” (Hicks 1977: 146)

Det er to ting man skal merke seg ved dette utsagnet. For det første synes det klart at Hicks er av den oppfatning at Keynes aksepterte IS-LM som en rimelig tolkning av *The General Theory*. Som vi skal se, er det i beste fall en sannhet med modifikasjoner.

Om man finleser sitatet ovenfor, vil man videre se at Hicks ikke refererer til IS-LM -modellen, men IS-LM-diagrammet. Det er *to* slike diagram i Hicks' artikkel fra 1937; ett som refererer seg til ligningssystemet (2.3) ovenfor og ett som refererer seg til ligningssystemet (2.4), med tilleggsantagelsen om et delvis endogent pengetilbudet. Spørsmålet om hvilket av de to diagrammene Hicks refererer til når han sier at Keynes aksepterte IS-LM-diagrammet, er ikke uten betydning når man skal vurdere hva det var Keynes antas å ha vært enig i.

For å kunne vurdere disse uttalelsene nærmere, kan det da være hensiktsmessig først å gå tilbake til *Mr. Keynes and the Classics*. Her uttaler Hicks følgende om *Mr. Keynes' special theory*, dvs. ligningssystemet (2.2) ovenfor::

”It is this system of equations which yields the startling conclusion, that an increase in the inducement to invest, or in the propensity to consume, will not tend to raise the rate of interest, but only to increase employment.” (Hicks 1937/82:107)

I det tidligere refererte brevet fra Keynes til Hicks, gir Keynes klart uttrykk for at han ikke kunne si seg enig i at dette var en konklusjon som fulgte av hans teori:

”From my point of view, it is important to insist that (...) an increase in the inducement to invest *need* not raise the rate of interest. I should agree that unless the monetary policy is appropriate, it is quite likely to.” (CWK XIV: 80)

Følgelig er det klart at Keynes ikke aksepterte Hicks' *special theory* som et korrekt uttrykk for *The General Theory*. Hicks' spesielle teori vil nemlig *alltid* gi uendret rente ved et skift i investeringsfunksjonen.

Hva så med det Hicks kalte *Mr. Keynes' General Theory*, dvs. ligningssystemet (2.3) foran, eller med andre ord IS-LM-modellen slik vi kjenner den i dag. Hicks resonerte i sin artikkel fra 1937 nærmere omkring hvordan dette ligningssystemet kunne forenes med Keynes' påståtte påstand om at en økning i investeringstilbøyeligheten ikke vil øke renta. Hicks mener å finne svaret i det han karakteriserer som ”*the most important thing in Mr. Keynes' book*”:

”... It is not only possible to show that a given supply of money determines a certain relation between Income and interest [... the LM curve]; it is also possible to say something about the shape of the curve. It will probably tend to be nearly horizontal on the left and nearly vertical on the right. (Hicks 1937/82: 109)

Hicks begrunner dette med den såkalte likviditetsfellen og med at det må være en grense for hvor stort nettonasjonalprodukt et gitt pengetilbud kan finansiere.

Med denne formen på LM-kurven mener Hicks han kunne vise at selv om Keynes la stor vekt på den omtalte sammenheng mellom eksogene endringer i investeringene og endringer i renta, så er dette bare et spesialtilfelle innenfor rammen av *Mr. Keynes' General Theory*. Det nevnte resultat vil jo nå bare følge såsant man befinner seg i likviditetsfellen, dvs. såsant IS-kurven, selv etter å ha fått et positivt skift, skjærer LM-kurven i dennes horisontale fase.

Hvilket grunnlag har man så for å hevde at Keynes samtykket til Hicks' utledning av formen på LM-kurven? Når det gjelder resonnementet bak den vertikale fasen, sier Hicks selv at Keynes ikke la noe vekt på de forhold Hicks her har trukket fram (Hicks 1937/82: 109). Men hva med den horisontale fasen? Hicks indikerer at Keynes la betydelig vekt på dette. Det er imidlertid vanskelig å finne dekning for det i *The General Theory*. Her sier Keynes bl.a. følgende om likviditetsfellen:

”...whilst this limiting case might become practically important in the future, I know of no example of it hitherto. (CWK VII: 207)

På bakgrunn av dette blir det et mer åpent spørsmål i hvilken grad Keynes aksepterte IS-LM-diagrammet basert på (2.3) foran som en rimelig tolkning av hovedpunktene i *The General Theory*.

Selv om dette bare er et første moment i debatten mellom Keynes og Hicks, kan det være av interesse å resonnerer litt videre omkring det før vi går videre til andre sider ved deres meningsutveksling. Om vi holder oss strikt til spørsmålet om virkningen på renta av en økt investeringstilbøyelighet, hvilket selvfølgelig er en enorm innsnevring av hva *The General Theory* handler om, kan man tenke seg en mulig vei ut av problemet som Keynes og Hicks ikke forfulgte.

Det springende punkt her er spørsmålet om hvordan pengetilbudet behandles. Hicks' tolkning av *Mr. Keynes' General Theory* er, som vi har sett, basert på en antagelse om et eksogent gitt pengetilbud. Flere passasjer i *The General Theory* tyder også på at Keynes selv hadde et slikt syn på pengetilbudet i denne boka.¹² Dersom man ikke skal tillegge likviditetsfellen noen vekt, synes imidlertid Keynes' analyse i *The General Theory* å forutsette et delvis endogent pengetilbud.¹³ Endogeniteten er da begrenset av myndighetenes evne og/eller vilje

til å regulere tilbudet i samsvar med etterspørselen. Med en slik modell kan man forsvare det tidligere refererte utsagnet:

”... an increase in the inducement to invest *need* not raise the rate of interest. ...unless the monetary policy is appropriate, it is quite likely to.” (CWK XIV: 80)

Man behøver ikke nå å ty til en antagelse om at man er i likviditetsfellen for at en eksogent gitt økning i investeringene ikke skal øke renta. Om vi antar en situasjon med arbeidsledighet i utgangspunktet, kan det være en hensiktsmessig politikk for myndighetene å tilgodese den økte transaksjonsmotiverte pengeetterspørselen med et økt pengetilbud. Dermed vil renta kunne forbli upåvirket. Dersom de ikke øker pengetilbudet i en slik situasjon, vil renta øke. Mer presist kunne man tenke seg at ”*an appropriate monetary policy*” kunne være å endre pengetilbudet i takt med det man oppfatter som transaksjonsmotivert pengeetterspørsel. Dette skulle også langt på vei være en gjennomførbar politikk da endringer i pengeetterspørselen av denne karakter som regel ikke vil komme alt for overraskende.

Det vil være langt vanskeligere å tilpasse tilbudet til svingninger i den spekulasjonsmotiverte pengeetterspørselen. Her vil endringene kunne komme brått og uventet, og det vil hverken være mulig eller hensiktsmessig å forsøke å endre tilbudet i takt med dette elementet i pengeetterspørselen til enhver tid. Men dermed vil endringer i likviditetspreferansen kunne få betydelig realøkonomiske virkninger. Som vi skal se i det følgende, er nettopp dette siste elementet noe Keynes legger stor vekt på i diskusjonen med Hicks og andre kritikere.

For nå å knytte an til Hicks’ 1937-artikkel igjen, presenterte han der til slutt i artikkelen en generalisert generell modell (jfr. (2.4) ovenfor) hvor et delvis endogent pengetilbud inngår. Hicks presiserer ikke nærmere myndighetenes pengetilbudsfunksjon i dette tilfellet, men det ville ikke være helt urimelig å tenke seg denne omtrent slik som skissert ovenfor. Dermed er det ikke så stor avstand mellom Hicks og Keynes. Med en slik tolkning ville det ikke være så underlig om Keynes hadde ”*next to nothing to say by way of criticism*” til Hicks’ IS-LM-diagram. Men dette ville i såfall gjelde *det andre* IS-LM-diagrammet i Hicks artikkel, og ikke det diagrammet som senere har blitt oppfattet som et uttrykk for IS-LM-modellen.

Men nå utviklet ikke debatten mellom Keynes og Hicks seg i disse baner. Mulighetene for et delvis endogent pengetilbud ble ikke diskutert videre av noen

av dem. Likviditetspreferansens betydning for bestemmelsen av rentenivået stod imidlertid svært sentralt i meningsutvekslingene mellom de to. Hicks hadde allerede i sin anmeldelse av *The General Theory* fra 1936 hevdet at likviditetspreferansedoktrinen ikke var så revolusjonerende som den kunne se ut til. Han mente tvert imot at det var ”*purely a question of convenience*” om man benyttet Keynes’ likviditetspreferanse eller andre metoder, f.eks. den tradisjonelle ”*loanable funds*” teorien. Det er disse uttalelsene Keynes refererer til når han avslutter sitt tidligere omtalte brev til Hicks av 31. mars 1937 med følgende:

”I am just about to write a lecture on the question of the relation between my theory of the rate of interest and the theory based, as the Swedish one is, on the demand and supply for loans. In this connection I shall be referring to what you wrote in your review of my book. But you dealt with this very briefly, and I do not really understand what you were driving at. In particular, where you say ’It is a perfectly legitimate method, but it does not prove other methods to be wrong’, what exactly are the other methods which you have in mind?” (CWK XIV: 81)

Den ’forelesningen’ Keynes refererer til innledningsvis i dette avsnittet, ble publisert som *Alternative Theories of the Rate of Interest* i *Economic Journal* i juni 1937. Hicks ventet imidlertid ikke til denne artikkelen ble publisert med å ta opp det spørsmålet Keynes reiser i brevet referert ovenfor. Den 9. april 1937 skriver Hicks bl.a. følgende i et brev til Keynes:

”... I am a convinced liquidity preference man, but I do covet some freedom of choice about the way (or ways) the doctrine shall be expressed.” (CWK XIV: 83)

Lenger fram i samme brev forklarer Hicks hva han mener med disse ulike måter å presentere likviditetspreferansedoktrinen på. Resonnementet her er en presisering av hva han allerede hadde skrevet i sin anmeldelse av *The General Theory* (Hicks 1936). Hicks tar utgangspunkt i en persons inntekter og utgifter i løpet av en gitt periode. Differansen mellom disse må være lik netto utlåning pluss økning (endring) i etterspørselen etter penger. Dette er en identitet, og den må også holde når vi aggregerer over alle personer og bedrifter, hevder han:

”... Consequently, if we are seeking to determine a) prices, supposed for simplicity to move together, b) the rate of interest, we have three demand and supply equations to determine then (those for ’goods and services’, loans and money) one of which follows from the other two. Thus two of the equations, as you would say,

are operative equations, one is a check equation. But it is possible to select any one of the three equations as a check equation, and distribute the operative equations among prices and interest as we choose. Thus there are six possible alternative 'theories'; but if they are correctly stated, they all mean the same thing, and are equally right." (CWK XIV: 82)

Det Hicks sier her, er ikke annet enn at i et simultant, symmetrisk lignings - system med n endogene variable og n ligninger, er én av ligningene i prinsippet overflødig og kan kuttes ut. Hvilken av ligningene som kuttes ut er likegyldig. Det er dette som vanligvis går under betegnelsen 'Walras' lov'.

Nå refererer resonnementet i sitatet ovenfor seg til en noe mer omfattende modell enn IS-LM-modellen. I Hicks' versjon av denne modellen er det kun renta og nettonasjonalproduktet som er endogene variable. Resonnementet blir imidlertid det samme her. Med ligninger for produktmarkedet, pengemarkedet og lånemarkedet, vil ligningen for ett av markedene være overflødig når de to andre er i likevekt. Det tredje vil da også automatisk være i likevekt. Hvilket av de tre markedene man kutter ut, spiller ingen rolle. Man vil under enhver omstendighet få fram de samme likevektsnivåer for hhv. renta og nettonasjonalproduktet.

Fra et matematisk synspunkt er det selvfølgelig ikke noe å utsette på Hicks' resonnement. Når Keynes ikke ville akseptere en slik framstilling av *The General Theory*, må det være fordi han *ikke* tenkte i termer av et simultant, symmetrisk likevektssystem. Han synes først og fremst å være opptatt av å analysere den *prosess* som ligger bak den registrerte utviklingen i økonomien:

"... But if what these two quantities [saving and investment] determine is, not the rate of interest, but the aggregate volume of employment, then our outlook of the mechanism of the economic system will be profoundly changed." (CWK VII: 185)

"... But they [the orthodox propositions] tell us nothing as to the forces which determine what this common level of marginal efficiency will tend to be. It is when we proceed to this further discussion that my argument diverges from the orthodox argument." (CWK XIV: 103)

Dette er synspunkter som ikke kan fanges opp av et simultant, symmetrisk likevektssystem. Et slikt system skjuler nemlig årsaks-virknings-retningene i systemet. Keynes insisterer på et asymmetrisk system og han bruker rente-

fastsettelsen som brekkstang for å forsøke å drive igjennom et slikt resonnement. Han insisterer på at renta må betraktes som et monetært fenomen og at den hovedsakelig blir bestemt av andre faktorer enn de som bestemmer prisene på realgoder. Etter Keynes' oppfatning er pengetilbudet og de forhold han inkorporerte i likviditetspreferansen de viktigste forklaringsfaktorer for rentefastsettelsen.

Avkastningen på kapitalobjekter vil så, i en streben mot en optimal tilpasning, eller likevekt, måtte tilpasses denne monetære renten. Det vil f.eks. bare bli produsert nye fysiske kapitalobjekter til man når det nivå på investeringene der deres forventede nominelle avkastning er lik den nominelle renta:

”It seems, then, that the *rate of interest on money* plays a peculiar part in setting a limit to the level of employment, since it sets a standard to which the marginal efficiency of a capital-asset must attain if it is to be newly produced.”

(CWK VII: 222)

Sitatet ovenfor er hentet fra åpningen av kapittel 17 i *The General Theory* kalt *The Essential Properties of Interest and Money*. I dette kapitlet gir Keynes en omfattende teoretisk drøfting av årsakene til at det i en monetær økonomi må være slik at ”*the money-rate of interest rules the roost*”.

I Keynes' system går følgelig årsaks-virknings-retningen helt klart fra den monetære renta til investeringene. Endringer i investeringene skaper videre endringer i nettonasjonalproduktet, og dermed sparingen, via multiplikatoren. Renta kan følgelig vanskelig betraktes som en likevektsskapende faktor i Keynes' analyse. Den er snarere å betrakte som en av de viktigste faktorer bak utvikling og eventuell stagnasjon i det økonomiske systemet. Det er *multiplikatoren* som er den likevektsskapende faktor i dette systemet. Gjennom den gjenopprettes likevekten mellom investering og sparing når endringer i renta eventuelt har forårsaket en investeringsendring.

Keynes' likviditetspreferanseteori er følgelig noe langt mer og noe ganske annet enn en modifisering av den 'klassiske' pengeetterspørselsfunksjonen til å omfatte renta som argument i tillegg til inntekten. Keynes holdt fast ved dette synet selv etter at Hicks hadde demonstrert at Walras' lov gjelder i et simultant og symmetrisk likevektssystem. I *Alternative Theories of the Rate of Interest* uttrykker han dette eksplisitt:

”Some of the writers ... believe that my theory is on the whole the same as theirs and mainly amounts to expressing it in a somewhat different way. Nevertheless, the theories are, I believe, radically opposed to one another.” (CWK XIV: 202)

Av dette går det klart fram at Keynes må ha vært svært imøtekommende når han skrev til Hicks at han hadde lite å utsette på IS-LM som en tolkning av *The General Theory*. Det er betydelige og fundamentalt viktige forskjeller mellom denne modellen og den analysen Keynes forøkte å utvikle i denne boka. Dette går klart fram av de kommentarer han ga til andre kritikere og fortolkere og av de presiseringer han selv senere ga av hovedinnholdet i den boka han hadde utgitt.

DEN UMULIGE SYNTESSEN

Det er ingen tvil om at *The General Theory* var ment som en utfordring til den rådende neo-klassisk teori. Keynes ville utlede en teori som var mer generell enn neo-klassisk teori; en teori som kunne omfatte den neo-klassiske som et spesialtilfelle. Det var derfor han kalte sin bok *The General Theory of Employment, Interest and Money* :

” ... The object of such a title is to contrast the character of my arguments and conclusions with those of the classical theory of the subject, upon which I was brought up and which dominates the economic thought, both practical and theoretical, ...” (CWK VII: 3)¹⁴

Keynes mente neo-klassisk teori var et spesialtilfelle som var gjeldende dersom økonomien var i en likevekt med full sysselsetting. Men det er nettopp det som er det springende punkt. Keynes mener at det økonomiske systemet ikke har innebygde mekanismer som automatisk sikrer en tilpasning med full sysselsetting. Økonomien kan følgelig være i en likevektstilstand ved et hvilket som helst sysselsettingsnivå:

”Now, I range myself with the heretics ..... The system is not self-adjusting, and, without purposive action, it is incapable of translating our actual poverty into our potential plenty.” (CWK XIII: 489 - 91)

Det er derfor noe paradoksalt at den tradisjonelle tolkningen av denne boka har endt opp med 'den neo-klassiske syntesen' hvor det hele er snudd på hodet. Etter at Keynes' *General Theory* for en periode hadde representert en teoretisk

utfordring for neo-klassisk teori, var nå problemet 'løst'. Man hadde lyktes med å forene Keynes' teori med neo-klassisk teori, uten å måtte oppgi det teoretiske ideal om automatiske likevektsmekanismer som sikrer likevekt ved full sysselsetting; ihvertfall i teorien.

Det er Keynes' teori som nå blir betraktet som et spesialtilfelle. Hans teori, slik neo-klassikerne ser det, er bare holdbar dersom nominelle lønninger (eller andre priser) er rigide. Når man likevel har valgt å kalle det en 'syntese', er det antagelig begrunnet i følgende. Selv om man nå mente at Keynes *teoretisk sett* ikke hadde tilført noe nytt, så hadde han gjennom sine påståtte antagelser om rigide nominelle lønninger pekt på det mange mente var en viktig praktisk realitet. For mange praktiske formål ble følgelig analyser av tilpasninger med ufrivillig arbeidsledighet sett på som både relevante og interessante problemstillinger. På den måten etablerte man et slags 'forlik'. Den neo-klassiske teori var etablert som den teoretisk sett mest 'generelle' teori, mens den "keynesianske" var den praktisk sett mest relevante. Dermed var det rom f.eks. for aktiv stabiliseringspolitikk i situasjoner med arbeidsledighet.

Utviklingen av denne 'syntesen' reiser mange interessante spørsmål. *The General Theory* er utvilsomt en sammensatt og noe vanskelig bok. Det kan til en viss grad være nødvendig å undertrykke noen elementer i den og videreutvikle andre dersom man skal få fram en konsistent teori. Men hva er det da som blir bestemmende for hvilke forhold man vil legge vekt på og hvilke man vil undertrykke? Jeg har i en annen sammenheng argumentert for at *The General Theory* representerer en teoriutvikling som innebærer noe helt annet enn hva den 'neo-klassiske syntesen' tilsier. (Davidsen, 1987)¹⁵ På bakgrunn av dette er det med en viss undring jeg har fulgt utviklingen av den 'neo-klassiske syntesen' i litteraturen. Hva er det som har styrt denne utviklingen? P. A. Samuelson er kanskje inne på noe av det mest grunnleggende når han oppsummerer utviklingen av den neo-klassiske syntesen slik:

"The most shocking view in the *General Theory* was the allegation that economic equilibrium need not produce full employment. .... Smith's Invisible Hand was brought under direct attack. This was revolution, not evolution. .... While Pigou, rightly in my opinion, did not consider this mechanism [Pigou-effekten] a useful one for policy, it did serve to save the face and honor for the believers in the harmony of equilibrium. This was a worthy achievement, purchased at little cost."
(Samuelson 1964: 332-3)

Ethvert angrep på Smiths usynlige hånd er tydeligvis sjokkerende for mange økonomer. Da er det med en gang snakk om å redde ansikt og ære for de som *tror* at økonomien best kan beskrives ved modeller som gir harmonisk likevekt. Ved å fortrenge store deler av hva Keynes faktisk skriver i *The General Theory*, klarte man å redde den neo-klassiske teoris anseelse. Og dette til en liten kostnad! Samuelsons utsagn burde mane til en viss refleksjon. Dersom hans holdninger er representative, er det grunn til å være bekymret for økonomiens videre utvikling som en vitenskapelig disiplin.

Det er forøvrig med interesse jeg har merket meg at Keynes langt på vei innså muligheten for en slik utvikling. I forordet til *The General Theory* skriver han nemlig :

”Those who are strongly wedded to what I shall call ‘the classical theory’, will fluctuate, I expect, between a belief that I am quite wrong and a belief that I am saying nothing new.” (CWK VII: xxi)

Her er vi ved et punkt som står sentralt ikke bare i tolkningen av Keynes, men i utviklingen av økonomi som vitenskapelig disiplin mer generelt. I økonomien står man ofte overfor konkurrerende teorier. Hvordan skal man da vurdere dem opp mot hverandre? Hvordan kan man mao. foreta teorivalg i økonomien? Det er et vanskelig, men svært viktig spørsmål. Jeg har ikke noe svar på dette her, men vil likevel bemerke at det synes lite redelig og lite fruktbart for økonomien som vitenskap dersom man svarer på utfordringer ved å uskadeliggjøre dem og inkorporere dem i en ’syntese’ for å redde de troendes ansikt (for å følge Samuelsons terminologi). Om man skal kunne vurdere alternativer opp mot hverandre på en seriøs måte, må man for det første behandle konkurrerende alternativer med en viss grad av integritet og med et åpent sinn. Utviklingen av den tradisjonelle tolkningen av *The General Theory* i form av IS-LM - modellen og den neo-klassiske syntesen synes i liten grad å være preget av slike holdninger.

AVSLUTTENDE KOMMENTARER

IS-LM-modellen har utgjort kjernestoffet i generasjoner av lærebøker i makroøkonomi. Som sådan har den sine sterke og svake sider, men har vel i mangt og meget fungert rimelig godt for dette formål. I de senere år synes imidlertid modellens popularitet å ha vært noe avtagende.

Ser vi på IS-LM-modellen som det den opprinnelig var ment å være, nemlig et forsøk på å gi en tolkning av sentrale sider av Keynes' *General Theory*, er modellens kvaliteter langt mer tvilsomme. Gjennom utviklingen av IS-LM-modellen insisterte Hicks på å tolke *The General Theory* i termer av et simultant likevektssystem. Dette til tross for at Keynes, i debatten med Hicks, på ulike måter påpekte at nettopp dette var uforenlig med analysen i *The General Theory*.

Et simultant ligningssystem er tidløst. Det er videre fullstendig deterministisk, og det er basert på tanken om stabile likevektssituasjoner. Dermed beskjæres Keynes' analyse i *The General Theory* for en rekke faktorer som han åpenbart tillar stor vekt. Det gjelder først og fremst forhold som har sammenheng med tidens betydning i økonomiske analyser. Produksjon tar tid. Dermed vil alle produksjons- og investeringsbeslutninger være beheftet med usikkerhet. Og da menes det genuin usikkerhet til forskjell fra kalkulerbar risiko. Analyser basert på et slikt grunnlag lar seg vanskelig gjennomføre ved anvendelse av et deterministisk, simultant ligningssystem.

Min vurdering av IS-LM som en tolking av innholdet i *The General Theory* kan kanskje synes kritisk og noe negativ. Men som jeg har vist i det foregående, er mine innsigelser i samsvar med de bemerkninger Keynes selv anførte mot Hicks' IS-LM-modell. Videre har jeg med stor interesse merket meg at Hicks selv kom på andre tanker etter hvert som årene gikk. I innledningen til en reproduksjon av artikkelen *Mr Keynes and the Classics* i boka *Money, Interests and Wages*, skriver han blant annet følgende:

"It was seeking to explain the Keynes theory to econometrists (and mathematical economists). In that attempt it succeeded perhaps only too well. For it is no more than a part of what Keynes was saying, or implying, that can be described in that manner, and it was easy to take it as the whole." (Hicks 1982: 100)

I en artikkel publisert i et festskrift til Nicholas Georgescu-Roegen i 1976 kalt *Time in Economics* (rep. i Hicks 1982), påpeker han videre nettopp det jeg har hevdet er hovedproblemet med IS-LM-tolkningen; den manglende tidsdimensjonen og fokuseringen på generell likevektstenkning:

"The 'Keynesian Revolution' went off at half-cock; ....The equilibrists ... thought that what Keynes had said could be absorbed into their equilibrium; all that was needed was that the scope of their equilibrium systems should be extended. As we

know, there has been a lot of extension; what I am saying is that it has never got to the point. .... I must say that the diagram [IS-LM] is now much less popular with me than I think it still is with many other people. It reduces the General Theory to equilibrium economics; it is not really *in time*. That, of course, is why it has done so well” (Hicks 1982: 289-90)

Hicks viser her en evne til kritisk selvinnsikt som ellers synes å være mangelvare blant økonomer flest. Men historien har vist at det var den metoden Hicks benyttet i sin IS-LM-artikkel som ble hva Patinkin kaller ”*the revealed preference of the profession*”. (Patinkin 1976: 76) På den måten har metodologien i Hicks’ IS-LM modell fra 1937 fått avgjørende innflytelse på utviklingen og forståelsen av ”keynesiansk” økonomi.

Innenfor rammen av den tidsperiode jeg har tatt sikte på å dekke her, kulminerer denne utviklingstradisjonen med den såkalte neo-klassiske syntesen som var fullt utviklet rundt 1960. Gjennom dette var makroøkonomien fullt og helt ført tilbake til Walras’ generelle likevektstenkning. Keynes’ *General Theory* var med dette redusert til et teoretisk spesialtilfelle som kunne ha praktisk betydning dersom priser eller lønninger av en eller annen grunn skulle vise seg å være rigide.

Men dette er ikke forenlig med Keynes’ analyse i *The General Theory*. Keynes argumenterer her for at likevekt med ufrivillig arbeidsledighet kan oppstå og bli et vedvarende fenomen selv om alle priser og lønninger er fullt fleksible. Denne analysen gjennomføres imidlertid ikke i termer av determinerte likevektssystem. Den baserer seg på andre, begrunnede oppfatninger om hvordan den økonomiske virkelighet faktisk er.

Betraktet som forsøk på å tolke og videreutvikle Keynes’ *General Theory* er derfor den tradisjonen som representeres av IS-LM og den neo-klassiske syntesen misvisende og lite fruktbar. Den synes, ut fra hva bidragsyterne selv og deres tilhengere uttaler, å ha vært styrt av andre motiver enn det å virkelig forsøke å forstå og vurdere hva Keynes faktisk skriver i *The General Theory*. IS-LM og den neo-klassiske syntesen representerer Walras-inspirerte analyser på makronivå, og de burde derfor framstilles og presenteres som nettopp dette. Keynes’ analyse i *The General Theory* representerer en helt annen angrepsmåte basert på en annen oppfatning om de grunnleggende sider ved en moderne kapitalistisk økonomi. De to angrepsmåtene burde derfor holdes klart adskilt fra hverandre og utvikles hver for seg på sine egne premisser. Så får det være opp til hver enkelt å avgjøre

hvilken av dem man finner mest fruktbar som et grunnlag og en hjelp for å forstå ulike økonomiske hendelser og problemstillinger som er relevante i vår egen samtid.

2

KEYNES' MONETÆRE PRODUKSJONSØKONOMI*

I 1933 publiserte Keynes en artikkel i et festskrift for den tyske økonomen A. Spiethoff som han kalte A Monetary Theory of Production. Dette var også den tittelen Keynes brukte på de første kjente utkastene til boka som til slutt ble kalt The General Theory of Employment Interest and Money. I disse utkastene utdyper Keynes nærmere hva han mener med 'en monetær produksjonsøkonomi' og drøfter hvordan en slik økonomi skiller seg fra andre økonomiske organisasjonsformer.

Men selv om Keynes åpenbart var opptatt av denne type spørsmål i forarbeidene til The General Theory, benytter han aldri begrepet 'en monetær produksjonsøkonomi' i den endelige versjonen av boka. Dette leder naturlig fram til noen interessante spørsmål og problemstillinger: Hva mente Keynes med begrepet en 'monetær produksjonsøkonomi'? Hvordan skal dette begrepet og dets innhold forstås i en økonomisk-teoretisk kontekst? Har begrepet noen betydning for forståelsen av innholdet i The General Theory selv om det ikke blir eksplisitt benyttet der? Har Keynes' argumentasjon omkring en 'monetær produksjonsøkonomi' noen relevans for den videre utvikling av den økonomisk-teoretiske tenkningen i dag? Det er mitt formål med dette kapitlet å kaste noe lys over disse spørsmålene.

SPIETHOFF-ARTIKKELEN

I artikkelen til festskriftet for Spiethoff tar Keynes opp relasjonene mellom teori og virkelighet. Han registrerte at store deler av den vestlige verden var inne i en dyp depresjon mens den rådene økonomiske teori verken kunne forklare hvordan denne depresjonen hadde oppstått eller vise noen vei ut av den. Keynes mente imidlertid å vite hvordan man kunne få den økonomiske teorien mer i kontakt med de økonomiske realiteter:

”In my opinion the main reason why the problem of crices is unsolved, or at any rate why this theory is so unsatisfactory, is to be found in the lack of what might be called a *monetary theory of production*.” (CWK XIII: 408)

Når Keynes utdyper dette videre, understreker han nødvendigheten av å skille mellom det han kaller hhv. en realøkonomisk bytteøkonomi og en monetær økonomi. Han baserer ikke dette skillet på anvendelse eller ikke-anvendelse av penger ved gjennomføring av transaksjoner. Det er spørsmålet om pengenes nøytralitet som er avgjørende:

”An economy which uses money but uses it merely as a neutral link between transactions in real things and real assets and does not allow it to enter into motives or decisions, might be called - for want of a better name - *a real-exchange economy*.” (CWK XIII: 408)

Motsetningen til dette er en ’monetær økonomi’, som Keynes beskriver som:

”.... an economy in which money plays a part of its own and effects motives and decisions and is, in short, one of the operative factors in the situation, so that the course of events cannot be predicted, either in the long period or in the short, without a knowledge of the behaviour of money between the first state and the last.” (CWK XIII: 408-9)

Keynes advarer videre mot å tro at tradisjonelle realøkonomiske modeller kan anvendes for å analysere monetære økonomier i ovennevnte forstand. Han argumenterer for at det vil være et mer eller mindre håpløst foretagende først å starte ut med en realøkonomisk analyse for så å forsyne den med et monetært fenniss. Videre uttrykker han en velbegrunnet mistanke om at de nødvendige forutsetninger for nøytrale penger, som gjerne karakteriserer slike analyser, er nøyaktig de samme antagelser som vil sikre at tilpasninger med vedvarende ufrivillig arbeidsledighet aldri oppstår. Keynes mener derfor at økonomiske modeller og analyser av denne karakter vil være av svært begrenset verdi når man skal analysere en verden karakterisert ved oppgangstider og nedgangstider. For å kunne forstå og forklare slike forhold, må man ha en genuint integrert realøkonomisk og monetær analyse. Keynes slutter derfor artikkelen med følgende ord:

”Accordingly I believe that the next task is to work out in some detail a monetary theory of production, to supplement the real-exchange theories which we already possess. At any rate that is the task on which I am now occupying myself, in some confidence that I am not waisting my time.” (CWK XIII: 411)

Det var selvfølgelig arbeidet med *The General Theory* Keynes viser til her.

TIDLIGE UTKAST TIL THE GENERAL THEORY

I de første bevarte utkastene til det som skulle bli *The General Theory*, utvikler Keynes denne kontrastive angrepsmåten videre. Han strever her med å finne forklaringer på variasjoner i det samlede aktivitetsnivået i økonomien og spesielt observerte fenomener som vedvarende ufrivillig arbeidsledighet.

Som et ledd i dette arbeidet er Keynes opptatt av å avdekke eventuelle grunnleggende antagelser som eksplisitt, eller kanskje særlig implisitt, ligger innebygd i 'neo-klassisk' teori og som fører til at denne teorien ikke kan gi noen svar på de spørsmålene han vil ha belyst.¹ Keynes resonnerer her ut fra et aggregert skjema hvor han operer med to, eller alternativt tre, grupper av aktører. På den ene side har man bedrifter eller entreprenører. De eier og disponerer kapitalutstyr, og de kontrollerer ressurser i form av penger slik at de kan påta seg forpliktelser i form av lønnsutbetalinger og betaling for andre innsatsfaktorer under den tiden det tar å produsere produktene og føre dem fram til endelig salg. På den andre siden står et antall arbeidere som søker sysselsetting. Som en variant av dette skjema, innfører Keynes av og til en kapitalistklasse som eier alt produksjonsutstyr. Entreprenørene antas da å leie dette produksjonsutstyret fra kapitaleierne. Skillet mellom disse to skjemaer spiller liten rolle for argumentasjonen i det følgende.

Keynes tar nå utgangspunkt i det han kaller hhv. en 'bytteøkonomi', en 'kooperativ økonomi' og en 'nøytral økonomi':

”I define a *barter economy* as one in which the factors of production are rewarded by deviding up in agreed proportions the actual output of their co-operative efforts. .... Since this economy does not exclude the use of money for purposes of transitory convenience, it might perhaps be better to call it a *real-wage economy* or a *co-operative economy*..” (CWK XXIX: 66-7)

Keynes argumenterer for at arbeidskraften i slike økonomier vil bli sysselsatt opp til det punkt hvor marginalverdien av produksjonen er lik den marginale ”disutility” ved arbeidet. Det vil mao. være full sysselsetting i neo-klassisk forstand. At det vil være slik i en realøkonomisk bytteøkonomi, er lett å innse. Andelene av den løpende produksjonen som tilfaller de ulike produksjonsfaktorene, blir her bestemt gjennom tilbuds- og etterspørselsrelasjonene for hver enkelt faktor. Når disse relasjonene i prinsippet uttrykkes i realstørrelser, vil de andeler som de ulike faktorene mottar summere seg opp til økonomiens samlede produksjon. Resonnementet er altså underforstått basert på forutsetningen om at hele inntekten faktisk brukes til kjøp av den løpende produksjon.

Keynes går imidlertid lenger enn til en slik realøkonomisk bytteøkonomi. Han utelukker ikke bruk av penger som et hensiktsmessig byttemiddel. En slik økonomi vil fungere på samme måte dersom der underforstått finnes:

”... a mechanism of some kind to ensure that the exchange value of the money incomes of the factors is always equal in the aggregate to the proportion of current output which would have been the factor’s share in a co-operative economy ...”
(CWK XXIX: 78)

Keynes kaller dette en ’nøytral økonomi’. Den er da nøytral i en forstand at monetære forhold ikke spiller noen rolle.

Keynes mente at ulike varianter av neo-klassisk teori kunne karakteriseres enten som en ren bytteøkonomi, en kooperativ økonomi eller en nøytral økonomi etter ovenstående definisjoner. Han argumenterer videre for at slike økonomier ikke fanger opp de mest grunnleggende karakteristika ved en moderne, kapitalistisk økonomi. Keynes lanserer derfor en alternativ beskrivelse; en ’monetær produksjonsøkonomi’ eller en ’entreprenørøkonomi’ som han også kaller det. Dette er for det første en genuint *monetær økonomi* hvor penger og monetære forhold har en helt sentral rolle. Videre argumenter Keynes for at bedriftenes beslutninger må settes i fokus. Han viser til at det er i bedriftene beslutningene om produksjon, og dermed også sysselsetting, fattes. Bedriftene treffer videre sine beslutninger på bakgrunn av nominelle kalkyler og har maksimering av nominell profitt som målsetting:

”The firm is dealing throughout in terms of sums of money. It has no object in the world except to end up with more money than it started with. That is the essential characteristic of an entrepreneur economy.” (CWK XXIX: 89)

”An entrepreneur is interested, not in the amount of product, but in the amount of money which will fall to his share. He will increase his output if by doing so he expects to increase his money profit, ...” (CWK XXIX: 82)

I en slik økonomi blir ikke arbeidskontrakter uttrykt i andeler av realproduksjonen, men i nominelle termer. Produsentene tilbyr sysselsetting på slike vilkår, og de gjør det på basis av forventede priser på, og dermed forventede nominelle inntekter fra, de varer og tjenester bedriftene produserer.

Det er videre et sentralt punkt i Keynes’ beskrivelse at produksjon tar tid. Dette får konsekvenser for bedriftene på flere måter. For det første må de påta seg betalingsforpliktelser i form av lønnsutbetalinger osv. i produksjonsperioden uten å ha tilsvarende inntekter. Det oppstår følgelig et likviditetsbehov fram til det tidspunkt da produktet kan selges. Videre blir det vanskelig å fastsette det profittmaksimerende kvantum når både etterspørsel og priser er ukjente på det tidspunkt da produksjonsbeslutningene må fattes. Bedriftene må følgelig basere seg på *forventninger* om framtidig etterspørsel og framtidige priser.

Bedriftene må danne seg en oppfatning om konsumvareetterspørselens kortsiktige utvikling. I praksis kan dette selvfølgelig være vanskelig nok. Keynes hevder imidlertid at det er mer komplisert å forutsi investeringsvareetterspørselen. Produsentene av investeringsvarer må danne seg kortsiktige forventninger om andre bedrifters investeringsetterspørsel. Denne investeringsetterspørselen er i sin tur basert på investorenes langsiktige forventninger mht. kapitalutstyrets framtidige inntjeningssevne. Med dette får beslutninger relatert til den langsiktige periode betydning for beslutninger relatert til den kortsiktige periode. De kortsiktige forventningene er delvis basert på langsiktige forventninger. Når forventningene er dannet, er imidlertid tilpasningsproblemet i prinsippet greit:

”Output is [then] pushed to the point at which the prospective selling price no longer exceeds the marginal variable cost. In this way the volume of output, and hence the volume of employment, is determined.” (CWK XXIX: 98)

Dette viser at Keynes poengterer betydningen av usikkerhet og forventninger. Han hevder at fluktuasjoner i produksjon og sysselsetting vil være et langt vanligere fenomen i en entreprenørøkonomi enn hva tilfellet er i en 'co-operativ' eller neo-klassisk økonomi. Etterspørselsforventningene vil ofte slå feil. Det vil føre til at kostnader og inntekter kommer i utakt, hvilket vil få følger for produksjons- og sysselsettingsbeslutninger i neste periode:

”Thus fluctuations in employment will primarily depend on fluctuations in aggregate expenditure relatively to aggregate costs. This is the essential feature of an entrepreneur economy in which it differs from a co-operative economy. It means that the aggregate employment can fluctuate for reasons quite independent of a change in the relation between the marginal utility of a quantity of output and the marginal disutility of the employment required to produce that quantity.”
(CWK XXIX: 91)

I en monetær produksjonsøkonomi eller entreprenørøkonomi slik Keynes skisserer det, vil det ikke være noen mekanisme som sørger for at den marginale verdi av produksjonen alltid er lik den marginale ”*disutility*” ved arbeidet. Det er den forventede aggregerte etterspørsel og kostnadene i produksjonen som legges til grunn for beslutninger om produksjonsvolum og dermed også sysselsettingen. Arbeidsmarkedet har dermed fått en underordnet rolle i analysen:

”Until a state of full employment is reached, they [the real wages] are a result, and not themselves one of the determining forces. Only when there is full employment, i.e. when no more labour is available except at a wage worth more in terms of wage goods than the current wages, does the supply schedule of labour in terms of wage goods become an operative factor.” (CWK XXIX: 99-100)

Ut fra disse drøftelsene av ulike økonomiske systemer, mente Keynes det var klart at det var en teori for en monetær produksjonsøkonomi som burde utvikles. I en slik økonomi er monetære og reale størrelser integrert i hverandre på en fundamental måte. Produksjonsvirksomheten settes i fokus for analysen. Det er her beslutninger om produksjonsvolum og sysselsetting fattes. Men beslutningene fattes under genuin usikkerhet. En slik økonomi vil derfor ikke ha innebygde mekanismer som automatisk sørger for full sysselsetting og full ressursutnyttelse.

VISJON OG MODELL

For å få et grep om hvordan vi best kan forstå Keynes' argumenter om en monetær produksjonsøkonomi i en mer konkret økonomisk-teoretisk kontekst, kan det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i noen begreper og distinksjoner som blant andre J. A. Schumpeter og A. Leijonhufvud har forsøkt å innføre. I boka *History of Economic Analyses* argumenterer Schumpeter for betydningen av å skille mellom det han kaller 'visjon' og 'modell' i økonomisk-teoretiske analyser:

"Every comprehensive 'theory' of an economic state of society consists of two complementary but essentially distinct elements. There is, first, the theorist's view about the basic features of that state of society, about what is and what is not important in order to understand its life at a given time. Let us call this his 'vision'. And there is, second, the theorist's technique, and apparatus by which he conceptualizes his vision and by which he turns the latter into concrete propositions or 'theories'." (J. A. Schumpeter 1952: 268)

Leijonhufvud er inne på de samme tanker når han i en artikkel fra midten av 1970-åra drøfter skoler og forskningsprogram innen økonomisk teori:

"Economists are in the habit of using 'theory' and 'model' as synonymous terms. ... I will use them in distinct senses. With 'theory' I will mean a 'patterened set of substantive beliefs' about how the economic system works. (...) A 'model' is the formal representation of a 'theory', or of a subset of it, or of some aspect of it." (A. Leijonhufvud 1976: 70)

Det Schumpeter og Leijonhufvud sier her er at økonomisk-teoretisk arbeid alltid vil bygge på en underliggende visjon – en grunnleggende oppfatning om sentrale aspekter ved den økonomiske virkelighet. Denne underliggende virkelighetsoppfatning er viktig for det mer konkrete økonomisk-teoretiske arbeidet av flere grunner. Valg av problemstillinger og spørsmål som tas opp vil i stor grad være styrt av dette. Det samme vil gjelde for mulige løsninger som anvises gjennom mer konkrete modellformuleringer.

Til tross for den betydning visjon-dimensjonen av det økonomisk-teoretiske arbeidet har, er dette noe som sjelden eller aldri blir eksplisitt drøftet og vurdert av praktikere innen den økonomiske disiplinen. Økonomien som en vitenskapelig

disiplin er med tiden blitt stadig mer orientert mot modell-arbeid i mer snever forstand, hvor det fokuseres på mer eller mindre relevante deltaljer av teknisk og formell karakter. De grunnleggende forutsetninger, visjonene, som ligger til grunn for modellene blir i all hovedsak tatt for gitt.²

Om vi nå ser Keynes' kontrastive utledning av begrepet 'en monetær produksjonsøkonomi' i et slikt lys, er det mye som taler for at dette må oppfattes som refleksjoner på det Schumpeter kaller 'visjon-planet'. De spørsmålene Keynes tar opp her, dreier seg ikke om konkrete modellutforminger. Argumentasjonen fokuserer snarere på de mest grunnleggende antagelser om egenskaper ved økonomiens funksjonsmåte. Mer konkret anvender Keynes denne argumentasjonen for to ulike, men nært relaterte, formål.

For det første anvender Keynes denne refleksjonsformen i en kritisk analyse. Han forsøker å klarlegge den visjonen han mener må ligge til grunn for neo-klassisk økonomisk teori. Han argumenterer så videre for at konkrete modeller bygget på en slik visjon nærmest med nødvendighet må inneholde mekanismer som fører fram til automatisk stabilisering mhp. produksjon og sysselsetting. Keynes mener mao. at det ikke er noe teknisk eller formalistisk feil ved neo-klassisk teori. Problemet er, etter hans oppfatning, at denne teorien og de modeller som avledes av den, er bygd på høyst diskutabile forutsetninger som gir et meget spesielt bilde av den økonomiske virkelighet.

Det neste steget i Keynes' argumentasjon er da av mer konstruktiv karakter. Han vil erstatte den underliggende visjonen i den rådende neo-klassiske teori med en mer holdbar visjon – Keynes' egen oppfatning om viktige grunnleggende aspekter ved den økonomiske virkelighet. Det er dette som kommer til uttrykk i Keynes' beskrivelse av en monetære produksjonsøkonomi, som jeg har gjengitt hovedtrekkene i ovenfor. Keynes' monetære produksjonsøkonomi skal altså forstås som en konstruktiv visjon i denne forstand. Det er ut fra en slik forståelse dette begrepet og dets innhold kan ha betydning for tolkningen eller forståelsen av *The General Theory*. Det er også i en slik forstand dette begrepet kan ha betydning for vurderinger av den framtidige utvikling av den økonomisk-vitenskapelige tenkningen.

BETYDNING FOR THE GENERAL THEORY

Mens Keynes i tidlige utkast til *The General Theory* legger mye arbeid i eksplisitte drøftinger av ulike grunnleggende visjoner for økonomiens funksjonsmåte og karakteriserer disse som hhv. en 'realøkonomisk bytte-økonomi', en 'ko-operativ økonomi', en 'nøytral økonomi' osv. og lanserer sin egen visjon om en 'monetære produksjonsøkonomi' som et konstruktivt alternativ, blir disse begrepene og den tilhørende drøfting borte i senere utkast. De er heller ikke direkte nevnt i den endelige teksten i boka.

Det reiser naturlig spørsmålet om hvorvidt Keynes endret oppfatning om betydningen av det jeg her har kalt økonomiske teories underliggende visjon. I et forsøk på å gi et begrunnet svar på dette spørsmålet, vil jeg se litt nærmere på Keynes' uttrykte intensjoner med *The General Theory* og hans reaksjoner på kritiske kommentarer til, og ulike fortolkninger av, boka i årene etter at den ble publisert.

Keynes' intensjoner med *The General Theory*

I forordet til *The General Theory* gjør Keynes det klart at målgruppen for denne boka er hva han kaller "my fellow economists" snarere enn den interesserte lekmann. Formålet med boka er nemlig først og fremst å ta opp spørsmål av rent teoretisk karakter:

"... its main purpose is to deal with difficult questions of theory, and only in the second place with the applications of this theory to practice." (CWK VII: xxi).

Mer konkret vil Keynes' med *The General Theory* finne forklaringer på hva som bestemmer den samlede produksjonen, og dermed sysselsettingen, i samfunnet:

"This book, ... , has evolved into what is primarily a study of the forces which determine changes in scale of output as a whole; ....." (CWK VII: xxii)

Keynes hadde kommet til at dette ville kreve et grunnleggende brudd med den rådende neo-klassiske teori. Dette var en teori Keynes selv var utdannet innenfor rammen av. Han hadde også selv undervist på bakgrunn av teoridannelser i denne tradisjonen i mange år. Keynes hadde derfor respekt for visse sider ved denne teoriretningen, men han mente likevel at han hadde lokalisert dens svakheter:

”..... if orthodox economics is at fault, the error is to be found not in the superstructure, which has been erected with great care for logical consistency, but in a lack of clearness and of generality in the premisses.” (CWK VII: xxi)

I forlengelsen av dette sitatet sier Keynes at han håper å stimulere andre økonomer ”to re-examine critically certain of their basic assumptions”.

I kapittel 1 i *The General Theory*, et kapittel som bare strekker seg over drøyt en halv side, presiserer Keynes sine intensjoner og bakgrunnen for dem ytterligere. Han understreker der at valget av tittel på boka er vel gjennomtenkt. Ordet ”general” skal signalisere at han akter å utvikle en generell teori. Den rådende neo-klassiske teori vil da framstå som et spesialtilfelle innenfor rammen av denne mer generelle teorien. Videre understreker han igjen betydningen av å få utviklet en ny teori som kan takle preserende økonomiske problemstillinger. Sentralt i Keynes’ argumentasjon står nok en gang betydningen av de grunnleggende forutsetninger økonomiske teoridannelser bygger på:

”I shall argue that the postulates of the classical theory are applicable to a special case only and not to the general case, ... Moreover, the characteristics of the special case assumed by the classical theory happen not to be those of the economic society in which we actually live, with the result that its teaching is misleading and disastrous if we attempt to apply it to the facts of experience.” (CWK VII: 3)

Etter at *The General Theory* var publisert, viste det seg imidlertid snart at den økonomiske profesjonen i liten grad var villig til å akseptere Keynes’ invitasjon til å drøfte betydningen av grunnleggende forutsetninger for, eller underliggende visjoner bak, økonomiske teoridannelser. I 1937 publiserte Hicks sin velkjente artikkel *Mr Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation* som la grunnlaget for IS-LM-tolkningen av *The General Theory*. (Hicks 1937) Denne artikkelen har for ettertiden formet de fleste økonomers oppfatning av innholdet i *The General Theory* og av ”keynesiansk” økonomi mer generelt. Gjennom utviklingen av denne modellen synes ikke Hicks å ha vært spesielt opptatt av Keynes’ forsøk på å drøfte de grunnleggende antagelser om hvordan det økonomiske systemet fungerer før man går i gang med å formulere mer konkrete modeller. IS-LM representerer åpenbart en tolkning av *The General Theory* i form av modellformuleringer tuftet på relativt tradisjonelle neo-klassiske oppfatninger av økonomiens funksjonsmåte.

En tilsvarende holdning kommer til uttrykk i et symposium om *The General Theory* publisert i *The Quarterly Journal of Economics* i februar 1937. Her kritiserer velkjente økonomer som J. Viner, D. H. Robertson, W. W. Leontieff og F. A. Taussig en rekke detaljerte punkter i *The General Theory* ut fra et snevert modellperspektiv. Keynes var imidlertid lite interessert i å gå inn i en debatt på disse premissene. En slik diskusjon anså han for lite fruktbar. I en svarartikkel kalt *The General Theory of Employment*, sier han følgende om dette:

”I am more attached to the comparatively simple fundamental ideas which underlie my theory than to the particular forms in which I have embodied them, and I have no desire that the latter should be crystallised at the present stage of debate. If the simple basic ideas can become familiar and acceptable, time and experience and the collaboration of a number of minds will discover the best way of expressing them.” (CWK XIV: 111)

Presisering og utdypning

På bakgrunn av de kommentarer og de tolkningsforsøk Keynes så langt hadde erfart, innså han videre at det nå var behov for en rekapitulering av hovedelementene i den analysen han hadde presentert i *The General Theory*. Keynes’ artikkel i *Quarterly Journal of Economics* er derfor en nøkkelkilde om man vil forstå hva Keynes selv mente var de viktigste bidragene i *The General Theory*. La oss derfor se litt nærmere på hva han sier i denne artikkelen.

Keynes understreker at hans teori avviker fra den tradisjonelle neo-klassiske teori på to viktige områder. Det gjelder behandlingen av usikkerhet, og det gjelder behandlingen av de faktorer som bestemmer produksjon og sysselsetting i økonomien gjennom ”*the demand and supply of output as a whole*”. Disse to elementene er ikke uavhengige av hverandre.

Med ’usikkerhet’ mener Keynes noe helt annet enn kalkulerbar risiko:

”The sense in which I use the term ..... [is] about matters [where] there is no scientific basis on which to form any calculable probability whatever. We simply do not know.” (CWK XIV: 113 – 14)

Denne usikkerheten blir mer påtagelig jo lengre tidshorisonen er. I økonomisk sammenheng er følgelig betydningen av usikkerhet spesielt stor ved investerings-

beslutninger. Det er også en slik tilnærming til begrepet usikkerhet som ligger under Keynes likviditetspreferanseteori for fastsettelsen av renta.

Fundamental usikkerhet fører ikke til handlingslammelse. Men den fører til at tradisjonelle neo-klassiske angrepsmåter blir lite relevante:

”I accuse the classical economic theory of being one of these pretty polite techniques which tries to deal with the present by abstracting from the fact that we know very little about the future.” (CWK XIV: 115)

Keynes går ikke så langt som til å påstå at neo-klassikerne ikke hadde innsett dette. Poenget er imidlertid, mener han, at de ikke hadde vært villige til å ta konsekvensene av det når de formulerte sine modeller. Det er mao. de forutsetninger som legges til grunn for neo-klassisk teori Keynes igjen opponerer imot:

”I daresay that a classical economist would readily admit this. But, even so, I think he has overlooked the precise nature of the difference which his abstraction makes between theory and practice, and the character of the fallacies into which he is likely to be led.” (CWK XIV: 115)

Selv om Keynes ikke formulerer noen konkret alternativ 'modell' for investeringsadferd under fundamental usikkerhet, antyder han i hvert fall noen elementer av en slik analyse på et mer generelt grunnlag. Han baserer dette på en form for rasjonalitet, en rasjonalitet med ulik grad av sikkerhet ("*confidence*") og i ytterpunktet begrenset av det faktum at vi i enkelte tilfeller "*simply do not know*". I slike sammenhenger hevder Keynes at nåtiden blir tillagt en større vekt som en 'guide' til framtiden enn hva tidligere erfaringer strengt tatt skulle tilsi. Videre blir hensynet til hva andre gjør, dvs. konvensjoner, et viktig element i beslutningsadferden. Investeringsbeslutningene er følgelig relativt flyktig fundamentert. Dette fører til at økonomien kan utsettes for plutselige og omfattende endringer uten at det nødvendigvis er et realøkonomisk grunnlag for det. Slike endringer kan settes i gang om f.eks. pessimisme, eller til og med panikk, blomstrer opp og brer seg blant sentrale beslutningstagere.

Etter at Keynes har presisert betydningen av usikkerhet, går han over til de generelle prinsippene for hvordan produksjons- og sysselsettingsnivå blir bestemt:

”My next difference from the traditional theory concerns its apparant conviction that there is no necessity to work out a theory of the demand and supply of ouput *as a whole.*” (CWK XIV: 119)

Når Keynes utdyper dette nærmere gir han samtidig en oppsummering av de sentrale elementer i hans eksplisitte makroøkonomiske angrepsmåte:

”My theory can be summed up by saying that ..... aggregate output depends on the propensity to hoard, on the policy of the monetary authority as it effects the quantity of money, on the state of confidence concerning prospective yield of capital assets, on the propensity to spend and on social factors which influence the level of the money wage.” (CWK XIV: 121)

I samsvar med ovenstående vil de faktorene som bestemmer investeringene være mest usikre, siden de influeres av investorenes vurderinger av en framtid som de vet lite om. Keynes mener derfor at dette forklarer hvorfor produksjon og sysselsetting har en så sterk tendens til å fluktuere, spesielt i tider når usikkerheten blir framherskende. I dette analytiske skjemaet spiller videre den nominelle lønna en annen rolle enn i neo-klassisk teori. Vi ser umiddelbart at de forholdene Keynes her trekker fram i stor grad overensstemmer med hans tidligere beskrivelse av en ’monetære produksjonsøkonomi’, slik det er redegjort for ovenfor.

Keynes’ visjon og the General Theory

Av det ovenstående går det klart fram at Keynes med *The General Theory* først og fremst ønsket å sette fokus på de underliggende grunnleggende antagelser om hvordan det økonomiske systemet fungerer. Han sier dette eksplisitt i forordet og i det første kapitlet av boka, og han understreker dette på nytt i debatten som utspant seg etter at boka var blitt kommentert og tolket av flere innflytelsesrike økonomer. Keynes uttrykker et ønske om en debatt om slike fundamentale spørsmål *før* man går i gang med å utforme konkrete økonomiske analyser og modeller. Han vil altså først og fremst sette fokus på det jeg ovenfor har kalt visjon-dimensjonen ved økonomiske analyser på makronivå.

Om vi videre sammenholder Keynes’ presisering og utdypning av de viktigste sidene ved *The General Theory* slik han selv framstiller dem et år etter at boka ble utgitt, ser vi at han da trekker fram forhold som står sentralt i det han tidligere kalte en ’monetær produksjonsøkonomi’. Det er derfor mye som taler for at

Keynes budskap i *The General Theory* ville ha kommet klarere fram, og dermed kanskje i større grad blitt tatt til følge, dersom han hadde beholdt den eksplisitte drøftingen av underliggende forutsetninger bak økonomiske teorier og modeller fra de tidligste utkastene til denne boka.³

TEKSTEN I THE GENERAL THEORY

Så langt har jeg argumentert for at Keynes med *The General Theory* ville etablere en makroøkonomisk teori som bygger på andre grunnleggende forutsetninger enn de som karakteriserer neo-klassisk teori. Disse grunnleggende forutsetninger gjorde han eksplisitt rede for gjennom drøftingen av det han kalte en 'monetær produksjonsøkonomi' i tidlige utkast til boka. I den endelige versjonen benytter han ikke dette begrepet og han gjør heller ikke eksplisitt rede for dets innhold der. Men om man er kjent med innholdet i denne visjonen, er det ikke vanskelig å se at den står helt sentralt i Keynes' analyse i *The General Theory*. La oss se litt nærmere på dette.

I kapitlene 3 - 6 gir Keynes en første innføring i den analysen han lanserer i *The General Theory*. De forholdene han introduserer der, blir så utdypet nærmere i senere kapitler i boka. For mitt formål her skal jeg begrense meg til Keynes' framstilling i disse første kapitlene.

Keynes understreker for det første at hans analyse baseres på en vurdering av samspillet mellom tilbud og etterspørsel på makronivå:

"..... the volume of employment is given by the intersection between the aggregate demand function and the aggregate supply function, for it is at this point that the entrepreneurs' expectations of profit will be maximized." (CWK VII: 25)

Nå skal det sies at Keynes la vesentlig mer vekt på å analysere den aggregerte etterspørselsfunksjonen enn den aggregerte tilbudsfunksjonen i den resterende del av *The General Theory*. Dette kan være noe av forklaringen på det faktum at Keynes' analyse senere nesten utelukkende har blitt oppfattet som en ren etterspørselsteori. Men det er ingen ting som tyder på at dette var Keynes' hensikt. Det synes snarere som om det var en helt annen grunn til at han la liten vekt på drøftingen av den aggregerte tilbudsfunksjonen i *The General Theory*. Allerede før boka ble publisert, uttalte han seg om dette i et brev til D. H. Robertson:

”Nor do I spend much time on [Z], except for some embroideries at a later stage, since it is only a concoction of our old friend the supply function.” (CWK XIII: 513)

Keynes mente altså at det ikke var noen grunn til å bruke mye plass på den aggregerte tilbudsfunksjonen siden dette allerede var velkjent stoff. Det var etterspørselssiden som først og fremst representerte det nye, og det var derfor den han fokuserte mest på.

Men det faktum at Keynes valgte å legge mest vekt på etterspørselssiden i sin analyse, kan vanskelig tas til inntekt for det syn at Keynes’ makroteori er en ren etterspørselsteori. Som vi har sett, understreker han i *The General Theory* nødvendigheten av å se på samspillet mellom tilbud og etterspørsel i makroteorien; i prinsippet på samme måte som man gjør det i mikroteorien.

Keynes kommer flere ganger tilbake til tilbudsfunksjonens betydning i *The General Theory*. Han presiserer også hvordan han tenker seg tilbudsfunksjonen utledet. Før vi går inn på dette, må vi se litt nærmere på en noe uvanlig definisjon Keynes benytter seg av i denne sammenheng:

”..... the aggregate supply price of the output of a given amount of employment is the expectation of proceeds which will just make it worth the while of entrepreneurs to give that employment.” (CWK VII: 24)

”Aggregate supply price” er altså ikke en pris, men en forventet inntekt. Det er videre en spesiell forventet inntekt, nemlig den som akkurat gjør det ”worth the while to give that employment”. Ut i fra hva som er vanlig i økonomisk teori, og ut i fra hva Keynes ellers sier om dette, er det rimelig å betrakte profitt - maksimum som kriteriet for ”worth the while”. ”Aggregate supply price” må da tolkes som et uttrykk for den forventede inntekt som, for ethvert sysselsettingsnivå, maksimerer profitten. På denne bakgrunn definerer Keynes den aggregerte tilbudsfunksjonen som følger:

”Let Z be the aggregate supply price of the output from employing N men, the relationship between Z and N being written $Z = \Phi(N)$, which can be called the aggregate supply function.” (CWK VII: 25)

Tilbudsfunksjonen defineres altså som en relasjon mellom sysselsettingen og den inntekt som maksimerer profitten ved vedkommende sysselsettingsnivå. Det er viktig å merke seg at det her er tale om den inntekt som for ethvert sysselsettingsnivå faktisk maksimerer profitten, ikke den inntekt produsentene faktisk forventer å få ved de respektive sysselsettingsnivåer. Dette kommer kanskje klarere fram om vi også ser litt nærmere på hva Keynes sier om den aggregerte etterspørselsrelasjonen:

”Similarly, let D be the proceeds which entrepreneurs expect to receive from the employment of N men, the relationship between D and N being written $D = f(N)$, which can be called the aggregate demand function.” (CWK VII: 25)

Definisjonen av den aggregerte etterspørselsfunksjonen i sitatet ovenfor inneholder et viktig element som man lett kan overse ved første øyekast. Keynes definerer nemlig her aggregert etterspørsel som den inntekt entreprenorene, dvs. *bedriftene*, forventer å få ved å sysselsette et gitt antall arbeidstakere. Man må altså skille mellom den faktiske etterspørselsrelasjonen og den etterspørselsrelasjonen som bedriftene legger til grunn for sine beslutninger. Siden produksjon tar tid, må bedriftene basere seg på forventninger om den faktiske etterspørsel når de setter i gang en produksjonsprosess. Det er samspillet mellom denne forventede etterspørselsrelasjonen og den aggregerte tilbudsrelasjonen som til enhver tid vil bli bestemmende for det faktiske produksjons- og sysselsettingsnivå. Tiden tas på alvor av Keynes:

”Time usually elapses .... between the incurring of costs by the producer (...) and the purchase of output by the ultimate consumer. Meanwhile the entrepreneur (...) as to form the best expectations he can as to what the consumers will be prepared to pay when he is ready to supply them (...) after the elapse of what might be a lengthy period; and he has no choice but to be guided by these expectations, if he is to produce at all by processes which occupy time.” (CWK: 46)

Når tiden tas på alvor, får forventninger og genuin usikkerhet en sentral plass i Keynes' analyse.

Av denne korte gjennomgangen av noen sentrale elementer i Keynes' analyse i *The General Theory*, ser vi at dette er noe helt annet enn 45°-modellen, IS-LM-modellen, ulikevektsmodellene á la Clower og Leijonhufvud, og de 'ny-keynesianske' modellene som alle opp gjennom tiden er blitt presentert som

tolkninger av innholdet i denne boka. Dette er snarere et opplegg til en analytisk tilnærming i tråd med hva han sier lenger ut i *The General Theory*:

”The object of our analysis is, not to provide a machine, or method of blind manipulation, which will furnish an infallible answer, ... It is a great fault of symbolic pseudo-mathematical methods of formalising a system of economic analysis, ... , that they expressly assume strict independence between the factors involved and loose their cogency and authority if these hypothesis is disallowed ... too large a proportion of recent 'mathematica' economics are merely concoctions, as imprecise as the initial assumptions they rest on, which allow the author to loose sight of the complexities of the real world in a maze of prententious and unhelpful symbols.” (CWK VII: 297- 8)

Keynes viser her en sunn og velbegrunnet ydmykhet mht. hva man kan vente å oppnå med økonomiske analyser på makronivå. Dette falt imidlertid ikke i god jord blant andre dominerende aktører innen den økonomiske profesjonen. For dem synes det å ha vært et overordnet mål å utvikle matematiske modeller av den karakter Keynes hevder er formålsløst. Da ble det nødvendig å overse eller undertrykke viktige sider ved Keynes' skarpsindige beskrivelse av de grunnleggende egenskaper ved en moderne monetær produksjonsøkonomi. Dette har åpenbart vært en pris den økonomiske profesjonen bevisst eller ubevisst har vært villig til å betale.

FORTSATT RELEVANT?

Mange mener at Keynes er lite relevant i dag. Han er gammeldags og utgått på dato for lenge siden, hevdes det. Men dette er egentlig en ganske underlig påstand da den neo-klassiske teorien som nå synes helt dominerende innen den økonomiske disiplinen, bygger på økonomiske angrepsmåter som er enda eldre og mer 'gammeldagse' enn hva Keynes' analyser er. Neo-klassisk økonomi har tross alt sine røtter tilbake til slutten av 1800-tallet. Selv om teorien selvfølgelig er utviklet og forfinet i flere retninger siden den tid, bygger den stadig på de samme grunnleggende forutsetninger. Kjernen utgjøres den dag i dag av et mer eller mindre likeverdig samspill mellom tilbydere og etterspørrere i noe som minner svært om en realøkonomisk bytteøkonomi. Keynes forsøker derimot å analysere en moderne, kapitalistisk produksjonsøkonomi hvor maktforhold og monetære vurderinger spiller en helt sentral rolle.

Etter min vurdering står Keynes' analyse fram som den mest relevante og oppdaterte i en slik sammenligning. Det kan derfor være på sin plass å presisere noen av hovedelementene i det jeg her har kalt Keynes' visjon om en monetær produksjonsøkonomi og vurdere hvilke konsekvenser denne visjonen kan få dersom den legges til grunn for økonomisk teori og analyse.

Produksjonssiden i fokus

Betegnelsen en monetær produksjonsøkonomi indikerer for det første at det legges spesiell vekt på *produksjonssiden* i økonomien. Det er i produksjonsbedriftene de viktigste beslutningene i økonomien fattes. En analyse av en slik økonomi vil derfor naturlig ta utgangspunkt i produksjonssiden snarere enn etterspørselssiden. Vektleggingen av produksjonssiden innebærer selvfølgelig ikke at etterspørselssiden ansees for å være uten betydning. Beslutningene som blir fattet vil i stor grad være basert på produsentenes forventninger om den framtidige etterspørselsutvikling.

Fokuseringen på produksjonssiden reflekterer også til en viss grad synet på maktforholdene i økonomien. I en monetær produksjonsøkonomi vil ikke alle økonomiske aktører ha samme økonomiske makt. Det er derfor ikke relevant å analysere en slik økonomi som om den var en bytteøkonomi med likeverdige parter.

Tid og usikkerhet

All produksjon tar tid. En bedrift må ansette og avlønne arbeidstagere, kjøpe inn råvarer og halvfabrikata osv. over en lengre tidsperiode før det ferdige produkt kan selges. Produksjonsbeslutninger må følgelig baseres på *forventninger* om framtidig etterspørsel. Den økonomiske virksomhet vil følgelig være beheftet med genuin usikkerhet.

Tid og usikkerhet anvendes i mange økonomiske modeller basert på svært ulike visjoner. Det er derfor viktig å presisere disse begrepene nærmere i relasjon til visjonen om en monetær produksjonsøkonomi. Når det gjelder begrepet tid, må man skille mellom *logisk tid* og *historisk tid*. Logisk tid innebærer at man behandler tiden som en hvilken som helst annen logisk variabel; dvs. som en variabel som kan endres fritt i begge retninger. Anvendt på denne måten blir tidsvariabelen gjerne brukt til å datere andre variable. Tiden spiller da bare en triviell rolle i analysen.

Historisk tid innebærer en helt annen tilnærming til begrepet tid. Joan Robinson har argumentert sterkt for betydningen av historisk tid ved flere anledninger. Det vil derfor være naturlig å ta hjelp av henne når historisk tid skal forklares. I en artikkel opprinnelig publisert i *Kyklos* i 1976 og republisert i Robinson (1980) skriver hun bl.a.:

”Today is the front edge of time. It moves continuously forward with an ever lengthening past behind it. Any event that occurred at any date in history occurred when that day was 'today'. We attempt to understand its causes, which lay in its own past and to trace its consequences which followed in its own future. The future up to today of any event in the past has already happened. As would-be social scientists – historians and economists – our relations to an event in the past and an event taking place 'today' are radically different .... 'Today' is influenced, but not completely bound by the past. Any action or decision taken today is either the result of blind habit and convention or it is directed towards its future consequences, which cannot yet be fully known.” (Robinson 1980:86)

Historisk tid innebærer altså en erkjennelse av tiden som en irreversibel variabel. Den kan bare gå en vei – framover. Bak oss har vi en uforanderlig fortid. Foran oss har vi en ukjent framtid.

Erkjennelsen av historisk tid åpner for ikke-triviell analyse av beslutninger. Når beslutninger tas i dag i lys av en uforanderlig fortid, og rettet mot en ukjent framtid, må forventninger og usikkerhet (til forskjell fra kjente sannsynlighetsfordelinger) bli sentrale elementer i analysen.

En monetær økonomi

Den økonomiske virksomhet i en moderne økonomi er basert på transaksjoner uttrykt i monetære termer. Usikkerhet fører videre til at penger kan spille en selvstendig, operativ rolle i analysen av produksjons- og sysselsettingsutviklingen. I en usikker verden vil penger, og nære substitutter til penger, være et attraktivt alternativ for oppbevaring av kjøpekraft over tid. Dermed vil etterspørselen etter penger kunne ha betydelig innflytelse på produksjon og sysselsetting. Realsiden og pengesiden av økonomien betraktes som integrerte på en fundamental måte i en monetær produksjonsøkonomi. En monetær produksjonsøkonomi vil derfor modelleres eksplisitt i *nominelle* termer.

Det sentrale punkt er igjen at produksjon tar tid. Bedriftene må leie arbeidskraft og gå til innkjøp av råvarer, halvfabrikata og andre innsatsfaktorer lenge før de produserte produkter kan selges og bedriftene bli tilført inntekter. Dette skaper for det første et finansieringsproblem for bedriftene. De vil normalt løse et slikt problem ved å inngå et kontraktsforhold med en eller flere finansieringsinstitusjoner. I en monetær produksjonsteori vil derfor slike *institusjoner* spille en sentral og selvstendig rolle.

I en moderne økonomi er det også utviklet hjelpemidler som en bedrift kan anvende for å redusere usikkerhet. Et meget viktig middel av denne karakter er nominelle *kontrakter*. Siden arbeidskostnadene utgjør en betydelig andel av de totale kostnadene ved de fleste typer produksjon, får spesielt nominelle lønnskontrakter en strategisk betydning. En monetær produksjonsøkonomi er avhengig av en noenlunde stabil monetær standard for å kunne funksjonere rimelig godt. En slik monetær standard må ha en forankring. I en monetær produksjonsøkonomi vil de nominelle lønninger ha denne funksjonen.

Ikke-mekanisk system

Når A. Leijonhufvud i sin tid reflekterte over viktige problemstillinger i makroøkonomien, konkluderte han med følgende:

”In my opinion, the central issue in macroeconomics is ... the extent to which the economy, or at least its market sectors, may properly be regarded as a self-regulating system...” (Leijonhufvud 1981: 104)

Dersom det nå er slik som Leijonhufvud hevder, at spørsmålet om hvorvidt det økonomiske systemet er selvregulerende eller ikke står sentralt i makroøkonomien, er det grunn til å stille spørsmålsteget ved modeller som i utgangspunktet *forutsetter* nettopp dette. Det er det som karakteriserer neoklassiske modeller hvor generell markedsklarering er en av de grunnleggende forutsetninger. En slik makromodell vil bare kunne forklare arbeidsledighet eller andre ubalanser i økonomien, ved at det innføres ad hoc antagelser om en eller annen form for 'kjepper i hjulet' ("*spanner in the works*"), som Leijonhufvud kaller det.

I Keynes' visjon om en monetær produksjonsøkonomi ligger det ikke innebygd noen antagelse om økonomien funksjonerer på en mekanisk måte. Når en slik økonomi blir bragt ut av likevekt, er det ingen enkel, forutsigbar mekanisme som

automatisk trår i kraft for å bringe økonomien tilbake til en bestemt likevekt igjen. Mer spesielt er det ingen innebygde mekanisme i en slik økonomi som automatisk sikrer opprettholdelse av en likevekt med full sysselsetting over tid. I den grad økonomien har en tendens til å gravitere mot en likevektsløsning, kan dette være en likevekt ved nær sagt et hvilket som helst sysselsettingsnivå.

Det har følgelig liten mening å formulere en monetær produksjonsøkonomi som et generelt likevektssystem à la Walras. Et generelt likevektssystem er tidløst og kan ikke behandle usikkerhet i annen form enn kalkulerbar risiko, eller såkalte 'rasjonelle forventninger'. Videre gir et slikt system normalt likevekt i form av markedsklarering i alle markeder. Om man ønsker å presse en økonomisk analyse inn i en slik form, må man uunngåelig innføre eksplisitte eller implisitte antagelser som vil eliminere sentrale egenskaper ved en monetær produksjonsøkonomi.

Andre metodologiske konsekvenser

En monetær produksjonsøkonomi beveger seg irreversibelt framover i kalender-tid. Analysen av en slik økonomi kan derfor få en sekvensiell karakter. Dette kan gjøres ved eksplisitt å formulere en sekvensiell modell, eller enklere ved å føre en mer statisk preget modell gjennom tenkte tidsforløp.⁴

I en monetær produksjonsøkonomi må det videre tas eksplisitt hensyn til maktforholdene i økonomien. Det vil blant annet ha betydning for hvordan likevektsbegrepet utformes når en slik økonomi skal analyseres. Likevekt må da generelt defineres som en tilstand hvor de som har makt og mulighet til å endre denne tilstanden, ikke er interessert i å gjøre det.

Om man gir opp den tradisjonelle definisjonen av likevekt, og i stedet innfører det mer generelle likevektsbegrepet som er antydning ovenfor – likevekt definert som en situasjon der den eller de som kan endre tilpasningen ikke ønsker å gjøre det – vil man stå mye friere til å formulere modeller som i større grad avspeiler virkeligheten slik de fleste opplever den. Med et slikt utgangspunkt må man først identifisere hvem som har den nødvendige økonomiske makt til å endre tilpasningene. Dernest må man studere betingelsene for optimale tilpasninger for disse aktørene. Det er disse betingelsene for optimal tilpasning som vil bli systemets likevektsskapende mekanisme. Da er det ingenting som tilsier at systemets likevekt vil være karakterisert ved at alle nødvendigvis får det slik de

ønsker i den forstand at tilbud er lik etterspørsel i alle markeder. Systemet vil ikke uten videre være selvregulerende.

Med utgangspunkt i visjonen om en monetær produksjonsteori vil man videre naturlig legge seg på en mer ydmyk linje i forsøkene på å bygge bro mellom mikro- og makroøkonomien. Man vil da erkjenne de mange logiske og praktiske problemer som ligger innebygget i ethvert forsøk på å aggregere fra mikro- til makronivået, og dermed i ethvert forsøk på å gi et makrosystem et eksplisitt individualistisk mikroøkonomisk fundament. Det gjelder problemer knyttet til ufullkommen konkurranse, heterogene produkter, usikkerhet og ikke minst beslutningstagernes gjensidige påvirkning av hverandre med de effekter det kan få for stabiliteten i systemrelasjonene.

Man vil derfor ikke primært være ute etter å etablere en stringent underliggende mikroøkonomisk logikk for de makrorelasjoner man benytter. Men man kan likevel ta vare på den analytiske utsagnskraft som tross alt må sies å ligge i deler av standard mikroteori. Dette kan f.eks. forsøkes gjort ved det man kan kalle analogibetraktninger. Makrorelasjonene kan da bygges opp som analogier til individuelle mikrorelasjoner. Disse relasjonene settes imidlertid ikke nødvendigvis sammen til et simultant, determinert ligningssystem. Her må det tas eksplisitt hensyn til de mange koordineringsproblemer, feed-back effekter osv. som man vil ha på makronivå. Makrosystemene vil følgelig ikke være bygd opp slik at de automatisk sikrer markedsklarering i alle markeder. Men det er heller ingen umulighet at en slik tilstand kan oppnås dersom visse betingelser angående stabilitet, forutsigbarhet osv. tilfredsstilles.

Visjonen om en monetær produksjonsøkonomi inviterer til å revurdere relasjonene mellom mikro- og makroøkonomien. I stedet for å forsøke å finne fram til det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien, kan det være vel så relevant å søke etter det makroøkonomiske grunnlaget for mikroøkonomien. Mikroenhetene eksisterer og agerer innenfor rammer som i stor grad bestemmes av helheten – av institusjoner, normer, holdninger og generelle økonomiske rammevilkår. Dette må mikroenhetene tilpasse seg, samtidig som de selvfølgelig i neste omgang kan være med på å påvirke helheten. Det er følgelig en gjensidig avhengighet her. Dette kan indikere at man kanskje skulle søke etter en *helhetlig* angrepsmåte snarere enn å lete etter det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien eller det makroøkonomiske grunnlaget for mikroøkonomien.

Post Keynesiansk økonomi

De elementene og konsekvensene av Keynes' visjon om en monetær produksjonsøkonomi som er nevnt og drøftet kort ovenfor, er i liten grad tatt opp i det som i dag går for å være ”*mainstream economics*”. Flere av disse elementene er imidlertid helt sentrale innen en skole eller retning innen økonomien som går under betegnelsen Post Keynesiansk økonomi. Dette er en retning hvor man legger eksplisitt vekt på videreutvikling av Keynes' idéer, og å tilpasse og justere dem til en moderne økonomi av i dag. Denne skolen er lite kjent her i Norge, men har bred appell internasjonalt. Post Keynesianerne har fra 1978 hatt sitt eget tidsskrift; *Journal of Post Keynesian Economics*.⁵

AVSLUTTENDE KOMMENTARER

I et brev til George Bernhard Shaw, datert 1. januar 1935, skriver Keynes blant annet følgende:

”I believe myself to be writing a book on economic theory which will largely revolutionize – ..... – the way the world thinks about economic problems.
(CWK XIII: 492)

Boka Keynes omtaler i dette brevet, er selvfølgelig *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Den ble publisert i februar 1936 og er blitt stående som en av de mest sentrale bøker i den økonomiske litteraturen. Men førte den egentlig til noen revolusjon i måten vi takler økonomiske problemstillinger på?

Keynes mente at den rådende neo-klassiske teori bygde på forutsetninger som gjorde den lite egnet til å analysere spørsmål relatert til produksjon og sysselsetting på makronivå. I *The General Theory* begrunner han denne kritikken og lanserer et alternativ gjennom sin egen analyse. Måten boka er skrevet på gjør det imidlertid ikke helt lett å få grep om dette. En viktig årsak til dette får vi et innblikk i gjennom et hjertesukk forfatteren tilkjenner i bokas forord:

”The composition of this book has been for the author a long struggle of escape, – a struggle of escape from habitual modes of thought and expression. .... The difficulty lies, not in the new ideas, but in escaping from the old ones, which ramify, for those brought up as most of us have been, into every corner of our minds.” (CWK VII: xxiii)

Framstillingen i boka bærer tydelig preg av forfatterens problemer med å frigjøre seg fra gamle, tilvante tenkemåter. Den kan oppfattes som en blanding av gammelt tankegods og nye, til dels revolusjonerende, konstruktive idéer.

De rester av neo-klassiske elementer man kan finne i Keynes' framstilling i *The General Theory* kan delvis også forklares av andre forhold. Keynes la alltid stor vekt på overtalelsesaspektet ved det han skrev. Det er derfor ikke urimelig å anta at han, i et forsøk på å oppnå størst mulig grad av aksept, la seg så langt opp til det bestående som mulig. Dette er et synspunkt som også Hicks har vært inne på:

”The *General Theory* was his way of selling his policy to professional economists. It is tailored, most skillfully tailored, to their habit of mind. The technique of the book,....., is conservative – that is to say, it provides a model on which academic economists can comfortably perform their accustomed tricks. Haven't they just? With *IS-LM* I myself fell into the trap.” (Hicks 1977: 147 - 48)

Uansett årsaker er det et faktum at *The General Theory* er en kompleks bok. Det er derfor ikke til å undres over at den har forårsaket mange tolkningsmessige kontroverser. For å få konsistens og sammenheng i det hele, kan det synes som om man blir nødt til å undertrykke visse sider ved boka.

De rådende tolkninger og videreutviklinger av *The General Theory* slik de manifesterer seg i 45°-modellen, IS-LM-modellen, den neo-klassiske syntesen, ulikevektsmodellene og nå i den senere tid i form av den 'ny-keynesianske' skolen, har lagt vekt på de elementene i denne boka som ligger nært opp til den rådende neo-klassiske ortodoksi. Dersom dette blir stående som de autoritære tolkningene av innholdet i *The General Theory*, er det klart at Keynes på ingen måte lyktes med å revolusjonere den måten vi analyserer økonomiske problemstillinger på.

Men om man legger vekt på Keynes' diskusjon av grunnleggende forutsetninger og forsøker å forstå hans videre analyse som bygd på et begrunnet alternativ, framstår *The General Theory* i et helt annet lys. Nøkkelen til en slik forståelse av denne boka ligger i Keynes' utlegning om en monetær produksjonsøkonomi slik han beskriver den i tidlige utkast til *The General Theory* og utdyper og presiserer videre i artikkelen *The General Theory of Employment* året etter at boka var blitt publisert. Dersom *The General Theory* leses mot en slik bakgrunn, vil man se hva

Keynes mente når han hevdet at han med denne boka ville revolusjonere økonomisk teori og analyse.

Keynes' tidlige redegjørelse for hva han mente med en monetær produksjonsteori er følgelig ikke bare av interesse ut fra et doktrinehistorisk synspunkt. Dette er en begrunnet drøfting av noen av de mest grunnleggende trekk ved en moderne, kapitalistisk økonomi som står seg meget godt i en sammenligning med de antagelser som ligger innebygd i ulike former for neo-klassisk økonomi. Den visjonen som Keynes' monetære produksjonsøkonomi er et uttrykk for, vil derfor fremdeles kunne fungere som en inspirasjonskilde til utvikling av relevante økonomiske teorier som kan belyse viktige sider ved den verden vi faktisk lever i.

3

MAKROANALYSER I EN MONETÆR PRODUKSJONSØKONOMI*

*Enhver makroøkonomisk analyse baseres, eksplisitt eller implisitt, på en bestemt virkelighetsoppfatning – en oppfatning om hvordan det økonomiske systemet fungerer. I de to foregående kapitlene har jeg argumentert for at Keynes' analyse i *The General Theory* er basert på en virkelighetsoppfatning som på mange måter avviker fra de underliggende antagelser bak 45^0 - modellen, IS-LM-modellen og andre lignende modeller i den såkalte "keynesianske" tradisjonen. Mitt formål her er å illustrere dette noe nærmere ved å utlede og drøfte makromodeller som i hvert fall et stykke på vei er basert på Keynes' visjon om en monetær produksjonsøkonomi.*

Mens makromodeller i den "keynesianske" tradisjonen har blitt utviklet over et langt tidsrom gjennom innsats fra et stort antall forskere verden over, er det alternativet som her gis til gode blitt utviklet i nyere tid av en langt mindre krets av bidragsyttere. Modellene som omhandles i det følgende, skal derfor bare oppfattes som første tilløp til et alternativ som er mer i samsvar med Keynes' monetære produksjonsøkonomi. De omfatter ikke alle elementene i denne visjonen. For å underlette kommunikasjonen med andre miljøer, er modellene videre delvis basert på mikroøkonomiske elementer av relativt tradisjonell karakter.¹

AVGRENSNINGER OG FORUTSETNINGER

Da det er mitt hovedformål her å fokusere på noen av de mest fundamentale sidene ved det Keynes kaller en 'monetær produksjonsøkonomi', vil jeg nøye meg med relativt enkle modeller. Jeg vil for det første begrense analysen til en lukket økonomi. Videre vil jeg holde rentedannelsen i økonomien utenfor analysen.

I samsvar med argumentasjonen bak Keynes' monetære produksjonsøkonomi tar modellutledningen utgangspunkt i, og legger hovedvekten på, produksjonssiden i økonomien. Dette reflekterer en erkjennelse av at det er her de viktigste

beslutningene fattes om produksjonskvantum, sysselsetting, priser osv. Men det er ikke en ren tilbudssidemodell som utvikles her. Samspillet mellom tilbud og etterspørsel bestemmer den endelige tilpasning av produksjon, sysselsetting og priser. Usikkerhet spiller også en sentral rolle i analysen. Videre er modellen eksplisitt monetær. Den er følgelig uttrykt i nominelle termer. Det innebærer bl.a. at man kan få fram så vel pris- som kvantumsvirkninger av de endringer som måtte forekomme i økonomien.

Før jeg går nærmere inn på selve modellutledningen, skal også ytterligere noen forenkling forutsetninger presiseres. Bedriftene antas å produsere med gitt teknologi og med en gitt tilgang på kapitalutstyr. Arbeidskraft er eneste variable innsatsfaktor. Videre antas bedriftene å være fullt integrerte i den forstand at det ikke forekommer leveranser av innsatsfaktorer mellom dem. Dermed blir summen av produksjonsverdien i bedriftene identisk med verdien av landets bruttonasjonalprodukt. Modellene må betraktes som korttidsmodeller.

TILBUDSKURVEN

Modellens aggregerte tilbudskurve framstilles som en relasjon mellom antall (fulltids-)sysselsatte og den inntekt som gjør det optimalt for bedriftene å tilsette dette antall arbeidstagere. En antagelse om profittmaksimering som målsetting vil da innebære at tilbudskurven blir en relasjon mellom antall sysselsatte og den tilsvarende profittmaksimerende inntekt.

I analyser av en monetær produksjonsøkonomi vil man måtte vurdere nærmere hva som ligger i ulike prissettingsstrategier. Som vi skal se, vil man der kunne operere med strategier som ligger nært opp til dem man benytter i neo-klassisk teori.² Det er likevel viktige forskjeller her når det gjelder tolkningen av de priser som fastsettes. Tiden spiller her en sentral rolle. Produksjon tar tid. Produsentene må derfor ta sine beslutninger om innkjøp av innsatsfaktorer og igangsetting og gjennomføring av produksjonsprosesser lenge før de ferdige produkter kan sendes ut på markedene. Det innebærer at produsentene må basere sine beslutninger på forventninger om framtidige priser.

Mens bedriftene i neo-klassisk teori antas å tilpasse seg til en kjent markedspris, antas altså bedriftene i en monetær produksjonsteori å tilpasse seg til en forventet pris for å maksimere forventet overskudd. Forventninger kan slå feil. Som vi skal se senere, får dette betydning for utformingen av modellens

likevektsegenskaper. Med denne presisering av likheter og forskjeller mellom de to bakenforliggende teorier, kan vi gå nærmere inn på selve utledningen av den aggregerte tilbudskurven.

Modellens tilbudskurve kan utledes under ulike antagelser om den dominerende markedsstrategiske type blant bedriftene i økonomien. For vårt formål her, kan vi da velge den enkleste antagelsen – bedrifter som i prinsippet opptrer som prisfaste kvantumstilpassere. Vi antar videre at hver enkelt bedrift har en produktfunksjon med ”vanlige” egenskaper. For bedrift nr. i uttrykker vi da produktfunksjonen ved:

$$(3.1) \quad y_i = F_i(N_i, K_i^0); \quad F'_i > 0, \quad F''_i < 0$$

hvor y_i står for produsert kvantum i bedrift nr. i , N_i for antall sysselsatte i bedriften og K_i^0 for et gitt kapitalutstyr.

Arbeidskraftens grenseproduktivitet antas å være positiv, men avtagende. Siden arbeidskraften er eneste variable innsatsfaktor, innebærer dette også at produksjonen skjer med avtagende skalautbytte på kort sikt.

Med en antagelse om gitte priser og profittmaksimering, kan vi ut fra dette formulere bedriftens tilpasningsproblem på tradisjonelt vis:

$$(3.2) \quad \text{Maks. } Q_i = PF_i(N_i, K_i^0) - WN_i$$

hvor Q_i står for profitten i bedrift nr. i , P står for produktprisen og W for den nominelle lønnsraten. Bedriftene betrakter W og P som gitte.

Førsteordensbetingelsen for profittmaksimum blir da:

$$(3.3) \quad P = W/F'_i$$

dvs. pris lik grensekostnad.

Multipliserer vi nå igjennom (3.3) med y_i , setter nominell inntekt $Z_i = Py_i$ på venstre side og setter inn $y_i = N_i A_i$ på høyre side, hvor A_i er arbeidets gjennomsnittsprodukt, får vi:

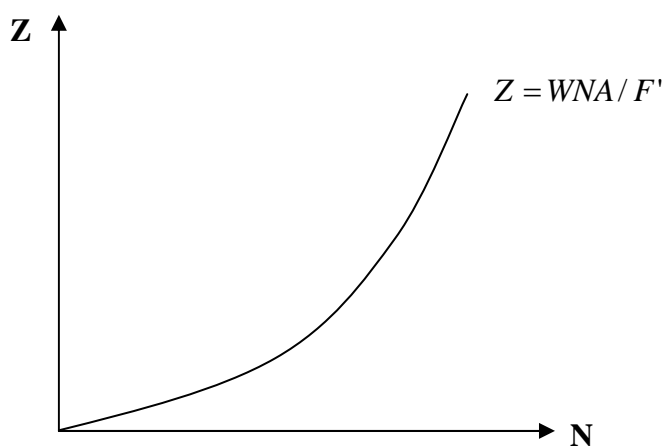
$$(3.4) \quad Z_i = WN_i A_i / F'_i$$

Analogt har vi da på makronivå:

$$(3.5) \quad Z = WNA / F'$$

hvor P inneholdt i Z da må forstås som prisnivået i økonomien.

Med gitt nominell lønn og gitte produksjonstekniske forhold er dette en relasjon mellom antall sysselsatte N den profittmaksimerende inntekt Z . Den kan dermed tegnes inn som en kurve i (N, Z) - planet. Kurvens form og beliggenhet bestemmes da av produksjonstekniske forhold (A/F' - forholdet), bedriftenes markedsstrategiske type og det nominelle lønnsnivået. Under de antagelser som her er lagt til grunn, vil kurven i prinsippet se ut som vist i figur 3.1.

Figur 3.1 Den aggregerte tilbudskurven

Det kan da lett vises at redusert konkurranse i markedene og økning i det nominelle lønnsnivået vil svinge kurven oppover i diagrammet. Teknologisk framgang vil svinge kurven nedover.

Det kan også være grunn til å understreke at det i ethvert punkt på denne kurven ligger innebygd et bestemt prisnivå og en bestemt fordeling av inntekt mellom store grupper av aktører i den økonomiske prosessen. Dette skal jeg komme tilbake til senere.

Tilbudskurven ovenfor er utledet under en antagelse om prisfast kvantums-tilpasning. Tilsvarende uttrykk kan utledes ut fra antagelser om andre markedsstrategiske former, prissetting ved mark-up osv. I alle tilfeller vil den nominelle inntekt, Z , som maksimerer fortjenesten, bli uttrykt som en oppskalering av lønnsutgiftene WN .³ På generalisert form kan vi derfor uttrykke tilbudskurven i våre analyser her med

$$(3.6) \quad Z = kWN$$

hvor k er en oppskaleringfaktor. Innholdet i faktoren k vil da variere med den prissettingsadferd som faktisk er gjeldende. Det er viktig å merke seg at denne faktoren generelt sett ikke vil være konstant. Ved prisfast kvantumstilpasning vil vi for eksempel ha $k = A/F'$. Under de produksjonstekniske antagelser som er lagt til grunn, vil k variere positivt med N .

ETTERSPØRSELSKURVEN

Den aggregerte etterspørselskurven i modellen vil være en relasjon mellom antall sysselsatte og de totale utgifter til kjøp av varer og tjenester. I den enkle modellvarianten vi arbeider med her, vil det bare være to etterspørselskomponenter – etterspørsel etter varer og tjenester til konsum og etterspørsel etter varer og tjenester til investering.

Makrokonsumfunksjonen

Vi må da se nærmere på hvordan en konsumrelasjonen tilpasset logikken i vår modell kan tenkes utviklet. For det første ønsker vi makrokonsumet uttrykt i nominelle termer. Vi er mao. interessert i de *nominelle* konsumutgifter, $C = Pc$. Videre vil vi ha konsumfunksjonen uttrykt som en relasjon mellom de nominelle konsumutgifter og den samlede sysselsetting i økonomien, dvs. vi ønsker C uttrykt som en funksjon av N . Endelig ønsker vi makrokonsumfunksjonen forankret i det som her er kalt en monetær produksjonsøkonomi.

Det er viktig å merke seg at konsumfunksjonen i modellen skal uttrykke *planlagte* eller *ønskede* utgiftsbeløp ved ulike sysselsettingsnivåer. Makrokonsumfunksjonen skal følgelig uttrykke konsumentenes planer eller strategier på samme måte som tilbudskurven i makro gir uttrykk for produsentenes planer eller strategier.

I samsvar med innsikten fra den grunnleggende makrokonsumfunksjonen, vil vi betrakte *inntekt* som den viktigste forklaringsfaktor for de nominelle konsumutgifter. Spørsmålet er da hvilket inntektsbegrep man skal ta utgangspunkt i. Siden vi har presisert at konsumfunksjonen skal uttrykke konsumentenes planlagte eller ønskede konsumutlegg, synes det rimelig å basere funksjonen på planlagt eller forventet inntekt.

Det synes da ikke helt urimelig å relatere konsumentenes forventede inntekt til det inntektsbegrepet vi har operert med tidligere, nemlig $Z = kWN$. Dette inntektsbegrepet uttrykker, for ethvert sysselsettingsnivå, den inntekt produsentene i økonomien må ha for at de skal finne det optimalt å tilby nettopp dette antall arbeidsplasser. I den utstrekning denne inntekten faktisk blir oppnådd, fordeles den til eierne av innsatsfaktorene arbeidskraft og kapital; dvs. til konsumentene i økonomien. Vi betrakter derfor Z som et tilnærmet uttrykk for den inntekt konsumentene i økonomien forventer seg ved ulike sysselsettingsnivåer.

Inntektsfunksjonen $Z = kWN$ er uttrykt i nominelle termer, og den har sysselsettingsnivået i økonomien som argument. Denne funksjonen danner derfor et utgangspunkt for den konsumfunksjonen vi er ute etter. Om vi nå antar en marginal konsumtilbøyelighet i makro som er større enn null og mindre enn en, kan vi uttrykke den nominelle makrokonsumfunksjonen med

$$(3.7) \quad C = bkWN ; 0 < b < 1$$

hvor C står for det *nominelle* konsumutlegg og b står for den marginale konsumtilbøyelighet relatert til denne funksjonen.

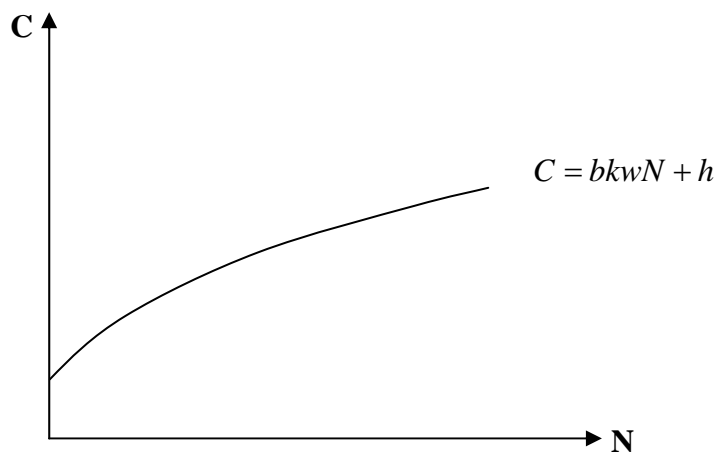
Vi kan også hensyn til mulighetene for arbeidsfrie inntekter ved å innføre et konstantledd i makrokonsumfunksjonen. Vi uttrykker da funksjonen ved

$$(3.8) \quad C = bkWN + h ; 0 < b < 1, h > 0$$

Med kjente verdier på b , k , h og W er dette en relasjon mellom størrelsene C og N . Denne konsumfunksjonen kan dermed illustreres ved en kurve i (N, C) -planet. Helningen på denne kurven vil være gitt ved

$$(3.9) \quad \delta C / \delta N = bkW > 0$$

Vi har tidligere sett at oppskaleringsfaktoren k normalt vil øke med N . Den marginale konsumtilbøyelighet vil derimot vanligvis avta med N , noe som vil forsterkes hvis vi også tar hensyn til inntektsomfordelinger og til det empiriske faktum at den marginale konsumtilbøyelighet tenderer til å være lavere for kapitalinntekter enn for arbeidsinntekter. Formen på konsumfunksjonen er dermed i prinsippet ubestemt. En k som øker med N vil trekke i retning av å gjøre funksjonen konveks. Avtagende b vil tendere i retning av å gjøre konsumfunksjonen konkav. Man kan ikke på et rent teoretisk grunnlag si hvilken av disse krefter som vil være sterkest. Vi skal imidlertid i det følgende anta at konsumfunksjonen tenderer til å bli konkav i de tilfeller da tilbudskurven er konveks. Kurven kan da illustreres som vist i figur 3.2.

Figur 3.2 Konsumfunksjonen i makro

Investeringssetterspørselen

Den andre etterspørselskomponenten i denne enkle versjonen av vår makromodell utgjøres av etterspørselen etter investeringsvarer. I denne omgang skal vi gjøre den enklest tenkelige antagelse angående de planlagte utgifter for investeringsformål. Omfanget av disse utgifter antas bestemt av forhold som ligger utenfor vår modell, dvs. vi betrakter utgiftene for investeringsformål som eksogent gitte.

Den aggregerte etterspørselen

Den totale aggregerte etterspørselen i makro, D , vil være gitt ved summen av konsumetterspørselen og investeringsetterspørselen

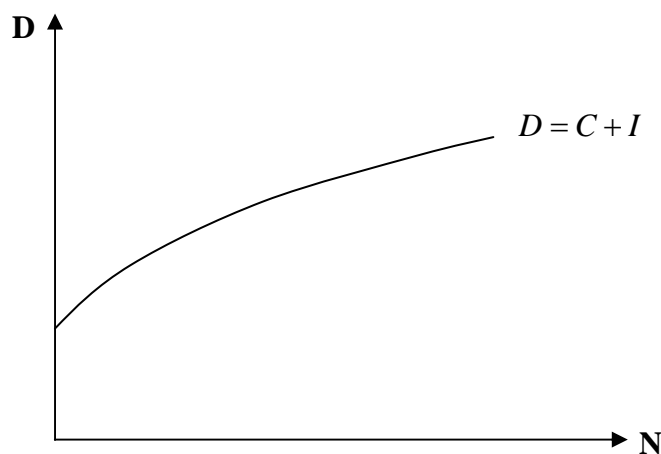
$$(3.10) \quad D = C + I$$

hvor I står for etterspørselen etter investeringsvarer uttrykt i nominelle termer.

Ved å sette inn fra (3.8) får vi da:

$$(3.11) \quad D = bkWN + h + I; \quad 0 < b < 1, \quad h > 0$$

Funksjonen er illustrert i figur 3.3 nedenfor.

Figur 3.3 Den aggregerte etterspørselskurven

Vi ser at denne kurven vil skifte oppover blant annet ved en eksogent gitt økning i investeringsvareetterspørselen, ved en økning i det nominelle lønnsnivået og ved en økning i arbeidsfrie inntekter.

LIKEVEKT – TRE ULIKE MODELLVARIANTER

Definisjonen av likevekt og presiseringen av de likevektsskapende prosesser er ofte selve kjernen i en økonomisk modell. Modellbyggerens oppfatning av den økonomiske virkelighet vil reflekteres i de definisjoner og spesifiseringer som

eksplisitt eller implisitt blir lagt til grunn her. Her man vil kunne finne grunnleggende forskjeller mellom ulike økonomiske skoler. Av disse årsaker kan det være på sin plass å gjøre relativt grundig rede for de likevektsbegrep og likevektsskapende mekanismer som vil bli benyttet i det følgende. Det vil føre fram til tre ulike versjoner av vår grunnleggende makromodell.

Likevektsbetingelser i modellen

En økonomi sies gjerne å være i likevekt når det ikke er krefter i systemet som trekker i retning av endringer i den økonomiske tilpasningen. (Hahn 1985: 59) Man kan med en viss rett hevde at en moderne økonomi aldri vil være i fullstendig likevekt i denne forstand. Men for at vi rent teoretisk skal kunne få en faktisk økonomi ned på et plan hvor vi kan analysere dens virkemåte, vil det ofte være hensiktsmessig å 'temme' virkeligheten ved å innføre en form for likevektsbetingelse. Det er imidlertid ikke uten videre gitt hvordan dette best kan gjøres.

Den analytiske ramme for vår modell er karakterisert ved den virkelighetsoppfatning som er inneholdt i begrepet en monetær produksjonsøkonomi. Vi må derfor finne fram til likevektsbetingelser som er i overensstemmelse med en slik visjon. En neo-klassisk auksjonarius som klarerer alle markeder i en verden hvor alle problemer knyttet til tid og usikkerhet er forutsatt bort, er mindre relevant i en slik sammenheng. Vi må derfor forsøke å forankre analysen i et mer velegnet likevektsbegrep enn generell markedsklarering.

En monetær produksjonsøkonomi er karakterisert ved at ulike økonomiske aktører har ulike muligheter til å påvirke den økonomiske tilpasning i samfunnet. Maktstrukturer og maktrelasjoner er med andre ord reelle størrelser i en slik økonomi. Dette må det tas hensyn til ved utformingen av realistiske likevektsbegrep. C. Torr er inne på det som synes sentralt her når han hevder:

”Equilibrium [is] a state of rest in which the expectations of those who have the power to effect change are realized.” (Torr 1988: 21)

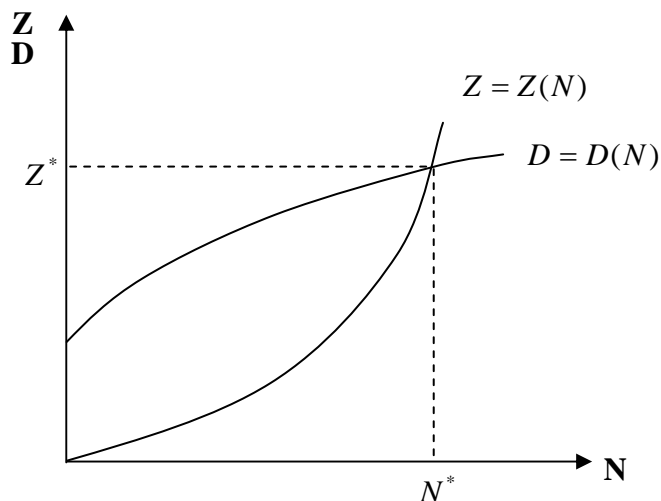
I en monetær produksjonsøkonomi vil det først og fremst være produksjonsbedriftene som har makt til å endre den økonomiske tilpasningen. For at vi skal ha likevekt, må derfor bedriftene være i en situasjon hvor de ikke ønsker å endre sin tilpasning. En viktig side ved den til enhver tid rådene økonomiske tilpasning blir da spørsmålet om hvorvidt bedriftene får innfridd sine forventninger eller ikke.

Dersom bedriftene ikke får innfridd sine forventninger, vil de forsøke å endre den økonomiske tilpasningen. Da vil økonomien ikke være i likevekt. I den utstrekning bedriftene får sine forventninger innfridd, vil de ikke ha noe ønske om å endre sin tilpasning. Økonomien vil da være i likevekt. Likevekt kan altså tentativt defineres som en situasjon der produksjonsbedriftene får innfridd sin forventninger.

Når bedriftene er på beslutningsstadiet, må de danne seg forventninger om den faktiske etterspørselen og basere sine beslutninger på disse. Vi kan betegne denne forventede etterspørselen med D^F . Et sentralt spørsmål er da hvorvidt denne forventede etterspørselen sammenfaller med den faktiske etterspørselen og hva bedriftene gjør dersom det ikke er sammenfall mellom de to. Med utgangspunkt i dette, kan man formulere ulike varianter av vår grunnmodell.⁴

En statisk modell

I den statiske varianten av modellen antas produsentene å ha forventninger som sammenfaller med den faktiske etterspørselen. Vi har altså $D^F = D(N)$ for enhver verdi på N . Bedriftene oppnår nå maksimal fortjeneste når de tilpasser sin produksjon slik at $Z(N) = D(N)$. En slik tilpasning er vist i figur 3.4.

Figur 3.4 Likevektstilpasning i den statiske modellen

Tilbudskurven $Z = Z(N)$ viser bedriftenes optimale strategi. For ethvert sysselsettingsnivå viser den hvilket inntektsnivå som vil maksimere bedriftenes

fortjeneste. Når bedriftene har full kjennskap til den faktiske etterspørselskurven, vil de umiddelbart tilpasse seg til det punkt hvor tilbudskurven skjærer etterspørselskurven. Det optimale sysselsettingsnivået er mao. N^* .

Når man skal anvende en økonomisk modell som et analytisk hjelpemiddel, er det viktig å være klar over modellens sterke og svake sider. Den statiske modellens positive egenskaper er først og fremst knyttet til dens enkelhet. Den gir entydige løsninger og er derfor relativt takknemlig å håndtere analytisk. Dette er sannsynligvis en viktig årsak til at denne type modeller ofte benyttes som en første tilnærming til ulike problemstillinger.

Men det er med økonomiske modeller som med så mye annet her i verden. Det som er en styrke i visse sammenhenger, kan bli en svakhet i andre sammenhenger. Og svakhetene ved den statiske modellvarianten er nettopp det at den kan bli *for* enkel i visse situasjoner. Modellens analytiske kapasitet er begrenset ved at den kun kan benyttes til komparativ statikk, dvs. til sammenligning av forskjellige likevektssituasjoner.

Siden modellen forutsetter stor grad av stabilitet og forventinger som alltid blir realisert, gir den lite hjelp og støtte dersom man vil forsøke å beskrive og analysere hva som skjer med det økonomiske systemet i mer turbulente tider. Tidsaspektet er fraværende i denne modellvarianten. Analyser basert på slike modeller kan derfor komme til å overse en rekke problemstillinger som i visse sammenhenger vil være av stor betydning.

Man kan således ikke si noe om hva som skjer når økonomien tilpasser seg fra en likevektssituasjon til en annen. Modellen gir inntrykk av at alle tilpasninger i økonomien skjer momentant og uten problemer av noen art. Man får ingen følelse av hvor lang tid tilpasningsprosessene tar og man får ingen innsikt i de problemer som kan være forbundet med det å gå over fra en likevektssituasjon til en annen.

En stasjonær modell

I situasjoner hvor det nettopp er problemer knyttet til usikkerhet og justeringer av produksjonsnivået som er det mest interessante, finnes det andre måter å formulere vår grunnleggende modell på. En første tilnærming til dette er innebygd i den stasjonære varianten av vår grunnmodell, som i hvert fall til en viss grad kan ta vare på slike aspekter.

Vi antar nå at den faktiske etterspørsel i økonomien bare påvirkes av eksogene forhold. Uten endringer i slike forhold ligger den aggregerte etterspørselskurven i ro. Når eksogene endringer inntreffer, vil det skifte kurven til et nytt nivå hvor den så igjen blir liggene i ro. Det springende punkt er imidlertid nå at produksjonsbedriftene ikke uten videre antas å vite hvor den faktiske etterspørselskurven befinner seg når de i begynnelsen av en produksjonsperiode må ta beslutninger om produksjonsvolum, sysselsetting osv.

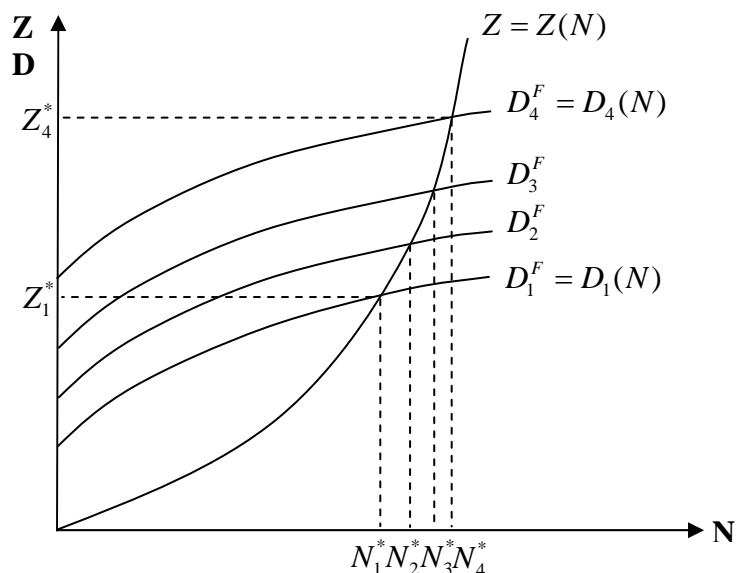
Produsentene vil da måtte forholde seg til de forventninger de har om den faktiske etterspørselen. Produksjonstilpasningen i hver produksjonsperiode bestemmes derfor ved skjæringspunktet mellom den forventede etterspørselskurven og tilbudskurven. Det er imidlertid ikke uten videre gitt at dette er i overensstemmelse med den faktiske etterspørselen. Dersom produksjonstilpasningen ikke er i samsvar med den faktiske etterspørselskurven, vil produsentene registrere overskudds- eller underskuddsetterspørsel. De vil da naturlig korrigere sine forventninger og tilpasse sin produksjon i neste periode etter en ny forventet etterspørselskurve.

La oss da se litt nærmere på hva den stasjonære varianten av vår modell kan fortelle oss om tilpasningene i økonomien i slike situasjoner. Denne modellvarianten inneholder i prinsippet produsentenes forventningsdannelse og reaksjoner på ikke innfridde forventninger. En fullt ut spesifisert modell vil da kunne omfatte en formalisering av disse forhold. En slik formalisering vil være unødvendig komplisert for vårt formål her. Jeg skal derfor her begrense meg til et mer løst formulert eksempel for å illustrere hvordan bedriftene gjennom prøving og feiling antas å lete seg fram i retning av en tilpasning hvor $Z(N) = D^F = D(N)$ i den stasjonære modellen. Eksemplet er illustrert i figur 3.5 nedenfor.

Vi begynner med likevektssituasjonen (N_1^*, Z_1^*) hvor $Z(N) = D_1^F = D_1(N)$. Så antas det å skje en eksogen økning i investeringsnivået. Den faktiske etterspørselskurven skifter opp til $D_4(N)$. Produksjonsbedriftene er nå ikke uten videre i stand til å forutse nøyaktig hvor mye den faktiske etterspørselen har økt. I neste produksjonsperiode tilpasser de seg derfor til den forventede etterspørselskurven D_2^F . Sysselsettingsnivået blir da N_2 . Ved N_2 har produsentene maksimert sin profitt gitt de forventninger de hadde om etterspørselen. De vil imidlertid snart registrere en betydelig overskuddsetterspørsel. Denne overskuddsetterspørselen indikerer at produsentene kan øke sine overskudd ved å øke produksjon, priser og sysselsetting. Det er krefter i systemet som trekker i retning

av å endre den økonomiske tilpasningen. De som ønsker å endre tilpasningen, dvs. produsentene, har også mulighet til å gjennomføre sine ønsker. Følgelig må vi regne med at en endring kommer i stand. Tilpasningen ved N_2 vil derfor ikke representere en likevektssituasjon.

Figur 3.5 Tilpasning mot likevekt ved et eksogent skift i etterspørselen

En endring i tilpasningen får vi når produsentene i neste produksjonsperiode justerer sine forventninger om den aggregerte etterspørsel oppover. Det er ikke uten videre gitt at de vil justere denne helt opp til et nivå som svarer til den faktiske etterspørselskurven i første omgang. Produsentenes forventede etterspørselskurve er stadig relatert til hva som foregår inne i produsentenes hoder, og dette behøver ikke være sammenfallende med hva som foregår i etterspørernes hoder. Vi kan derfor tenke oss at produsentene bare justerer sine forventninger opp til D_3^F . Det gir en tilpasning ved sysselsettingsnivået N_3 .

Ved slutten av neste produksjonsperiode vil produsentene da igjen komme til å registrere en overskuddsetterspørsel. Dette gir rimeligvis nye justeringer av forventningene; denne gang til kurven D_4^F . Nå vil produsentenes forventede etterspørselskurve være sammenfallende med den faktiske etterspørselskurven der de begge skjærer den aggregerte tilbudskurven. Det er ikke lenger noe som tilsier

at produsentene skulle endre sin produksjonstilpasning. Tilpasningen (N_4^*, Z_4^*) hvor $Z(N) = D_4^F = D_4(N)$ representerer mao. en likevektssituasjon.

Eksemplet ovenfor viser hvordan den stasjonære modellen, ved en eksogent gitt økning i etterspørselen, i prinsippet fører økonomien gjennom en serie ulike kortsiktige tilpasninger i retning av en ny likevekt der $Z = D^F = D$. For gitte strukturparametere vil den nye likevekten være identisk med den løsningen man får i den statiske modellen ved en tilsvarende eksogent gitt økning i etterspørselen. Man kan følgelig si at den stasjonære modellen representerer en enkel makrodynamisk modell, dvs. en modell som gir en beskrivelse av tilpasningsmekanismene som bringer økonomien over fra én statisk likevekt til en annen. Den stasjonære modellen bidrar gjennom dette til å gi en viss følelse av hvilke mekanismer og hvilket tidsperspektiv som er inne i bildet i en slik tilpasningsprosess. Dynamikken er imidlertid begrenset ved at tilpasningsendringene stopper opp når den nye likevekten er funnet. Det er derfor modellen sies å være en stasjonær modell.

Men den stasjonære modellen har også ytterligere anvendelser. Den kan f.eks. illustrere hvilke problemer økonomien har med å finne fram til en ny likevekt i mer turbulente tider, dvs. i tider da det forekommer relativt hyppige eksogene endringer i etterspørselen. Den faktiske etterspørselskurven vil da ikke nødvendigvis ligge i ro inntil bedriftene har funnet fram til en ny likevekt som i eksemplet ovenfor. Vi kan få et nytt eksogent skift i den faktiske etterspørselskurven før bedriftene har funnet fram til likevektstilpasningen N_4^*, Z_4^* . I økonomisk urolige tider vil det kunne forekomme slike eksogene skift i den faktiske etterspørselskurven med korte tidsintervall. Bedriftene vil da ha store problemer med å finne fram til en likevektssituasjon.

Den stasjonære modellen illustrerer også hvor skjør en gitt likevektssituasjon kan være. Når en likevektssituasjon er inntrådt, så skal det svært lite til for at økonomien bringes ut av denne. Det kan skje dersom produsentene av en eller annen grunn endrer sin oppfatning om den framtidige etterspørsel. I så fall vil deres forventede etterspørselskurve endres. Dersom den faktiske etterspørselskurven da ligger fast, eller dersom endringer i den forventede etterspørselskurven er i utakt med eventuelle endringer i den faktiske etterspørselskurven, vil økonomien bringes over i ulikevekt. En ny tilpasningsprosess vil da settes i gang.

Alt i alt kan man si at den stasjonære modellen har en større analytisk kapasitet enn den statiske modellen i den forstand at den kan bidra til å kaste lys over flere problemstillinger enn hva den statiske modellvarianten kan. På den annen side er den stasjonære modellen langt mer komplisert å håndtere, spesielt dersom den skal formaliseres fullt ut.⁵

KOMPARATIV-STATISKE ANALYSER

Makroøkonomiske modeller benyttes i stor grad til analyser av ulike eksogene forstyrrelser i økonomien. La oss da se litt nærmere på hvilke muligheter vår modell byr på i slike sammenhenger. Vi benytter da for enkelhets skyld den statiske varianten av modellen. Mer kompliserte analyser kan analogt utføres ved å bruke den stasjonære varianten av modellen.

Den statiske likevekten

Likevekten i den statiske modellen er gitt ved $Z = D$. Kobler vi denne likevektsbetingelsen sammen med uttrykket for hhv. den aggregerte tilbuds-kurven, etterspørselskurven, makroproduktfunksjonen og en prisrelasjonen, får vi følgende modell

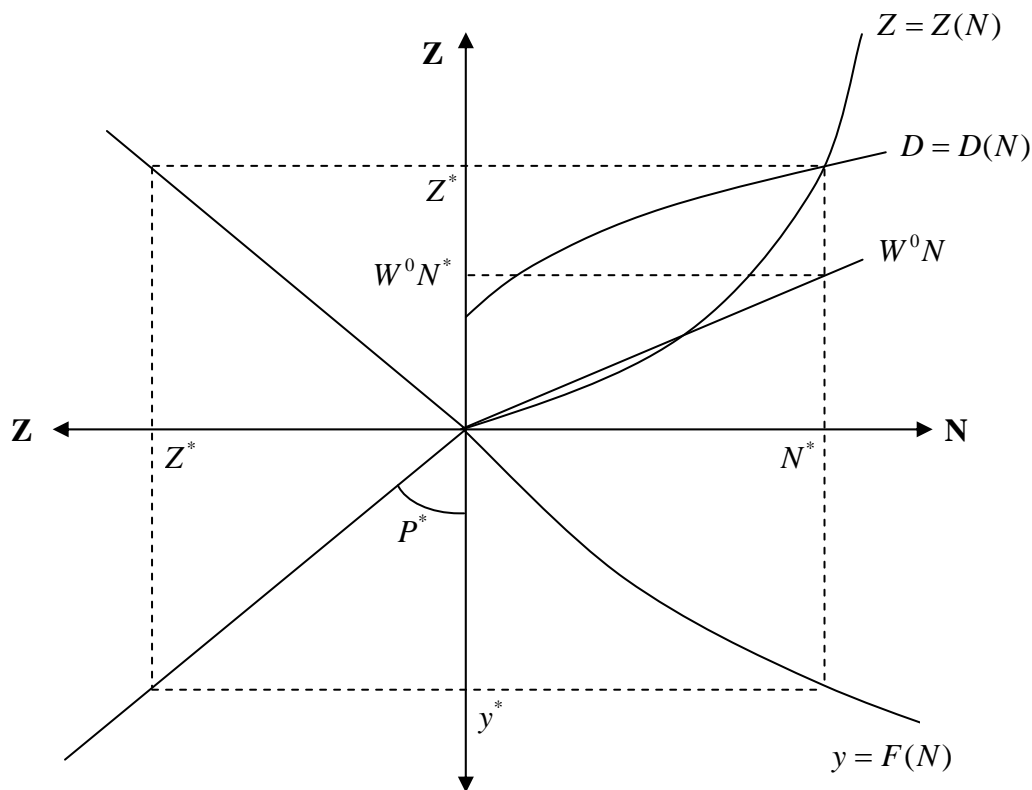
$$(3.12) \quad \begin{array}{ll} a) Z = D & b) Z = kWN \\ c) D = C + I & d) C = kbWN + h; \quad 0 < b < 1, h > 0 \\ e) W = W^0 & f) I = I^0 \\ g) y = F(N) & h) P = Z/y \end{array}$$

Modellen har to eksogene variable: W^0 og I^0 . Videre har den tre struktur - parametre: k , b og h . Modellens endogene variable er : Z , N , C , D , y og P .

Når det gjelder strukturparametrene, skal vi anta at h alltid er konstant. Parameteren k kan derimot variere. Om man legger tradisjonelle mikroteoretiske betraktninger til grunn, vil k normalt øke med N . For en gitt teknologi og gitte konkurranseforhold vil k da i prinsippet ha et kjent forløp. Parameteren b er videre, under de antagelser vi har gjort tidligere, avhengig av verdien på k . Dersom k øker med N , vil b avta med N .

For gitte verdier på, eller kjente forløp for, strukturparametrene, vil modellen ha en entydig likevekt. Denne likevekten vil bl.a. bestemme nivået på det nominelle

nasjonalproduktet, sysselsettingen, prisene, realproduksjonen og inntektsfordelingen. Dette er illustrert i figur 3.6.

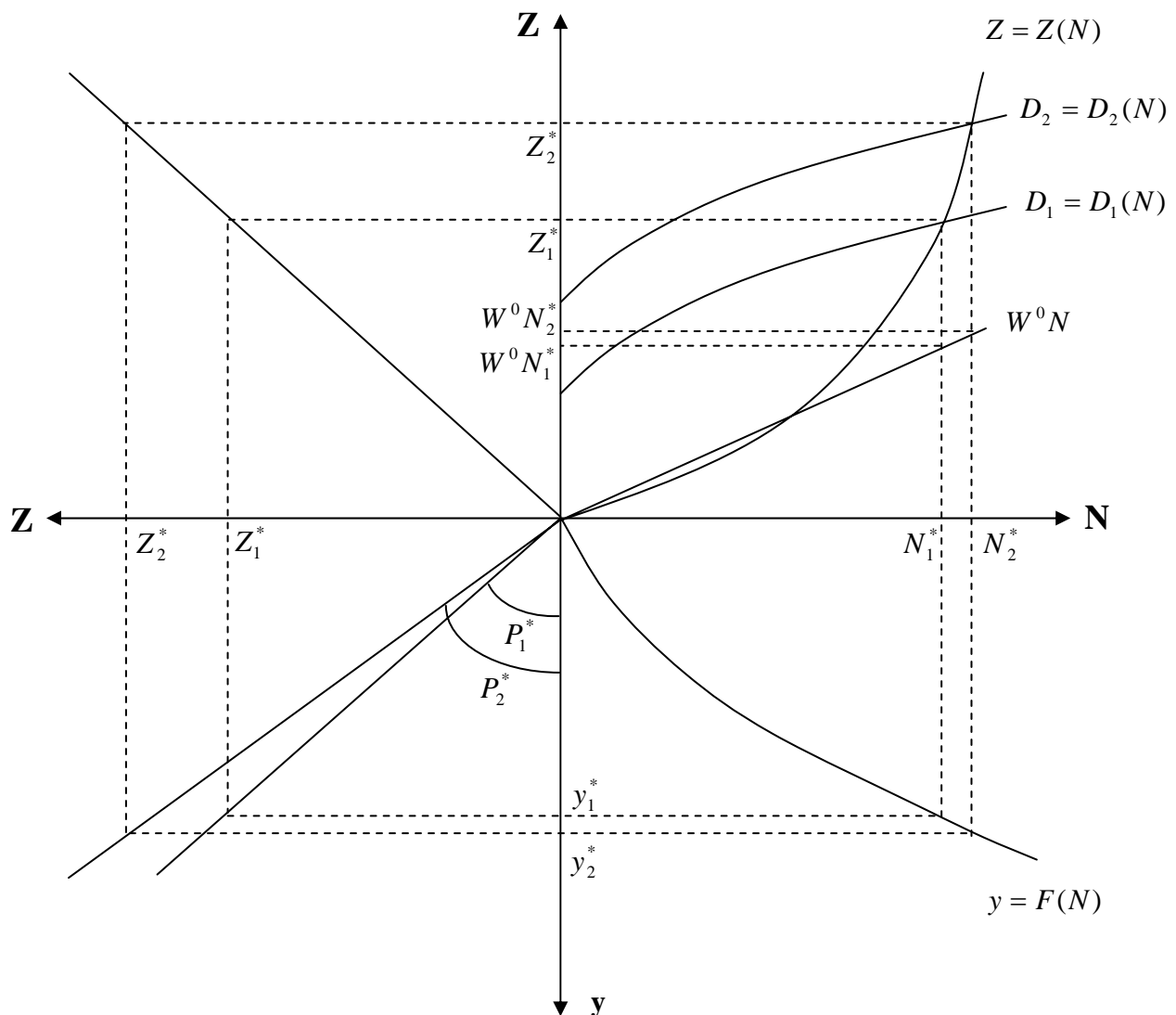
Figur 3.6 Likevekt i den statiske modellen

I første kvadrant ser vi hvordan samspillet mellom tilbud og etterspørsel på makronivå i prinsippet bestemmer nivået på sysselsettingen (N^*) og det nominelle nasjonalproduktet (Z^*). I fjerde kvadrant er produktfunksjonen i makro tegnet inn. Når sysselsettingen er bestemt, får vi bestemt nivået på reelt nasjonalprodukt (y^*) gjennom denne funksjonen. Prisnivået bestemmes da i tredje kvadrant i samsvar med prisrelasjonen i modellen ($P^* = Z^*/y^*$).

Med en eksogent gitt lønn, ser vi av første kvadrant at også fordelingen av nominell inntekt vil være bestemt i denne likevekten. Lønnsinntekter får andelen $W^0 N^*/Z^*$, mens profittinntekter får andelen $(Z^* - W^0 N^*)/Z^*$.

Eksogene endringer

Med utgangspunkt i en gitt likevekt, kan man studere virkninger av ulike eksogene endringer. La oss for eksempel anta en eksogent gitt økning i nettorealinvesteringene. Dette fører til et positivt skift i den aggregerte etterspørselskurven. Modellen kan da anvendes til å analysere virkningene av dette på nominelt nasjonalprodukt, sysselsettingsnivået, realøkonomisk nasjonalprodukt, prisnivået og inntektsfordelingen. Dette er illustrert i figur 3.7

Figur 3.7 Virkninger av en eksogent gitt økning i nettorealinvesteringene

Vi ser at økningen i nettorealinvesteringene fører til økt sysselsetting, økt nominelt og reelt nasjonalprodukt og økt prisnivå. Videre vil lønnsinntekters relative inntektsandel reduseres mens profittinntekters andel av inntekten øker.

Modellen kan på tilsvarende måte benyttes til å analysere virkninger av endringer en rekke andre forhold som det nominelle lønnsnivået, graden av konkurranse i økonomien, endringer i nivået på arbeidsfrie inntekter og produksjonstekniske forhold.

OFFENTLIG SEKTOR

Modellen kan selvfølgelig også utvides til å omfatte en offentlig sektor. Vi antar da at offentlige utgifter til kjøp av varer og tjenester (G) og overføringer fra det offentlige til det private (Tr) er eksogent gitte størrelser uttrykt i nominelle termer. Videre antar vi at det offentlige skaffer seg inntekter ved å pålegge en arbeidsgiveravgift og en inntektsskatt.

Den samlede opptjente inntekt i samfunnet er gitt ved $Z = kW^0N$. Dette inntektsuttrykket omfatter inntekter opptjent av lønns- og profittmottagere. Uttrykket omfatter således også overskudd i bedriftene. Ved en proporsjonal inntektsskatt legger det offentlige beslag på en andel av denne inntekten. Med en skattesats gitt ved t_I , vil inntektsskatten, T_I , være gitt ved

$$(3.13) \quad T_I = t_I kW^0N; \quad t_I < 1$$

Skatteinntekter gjennom en arbeidsgiveravgift t_A kan vi da uttrykke ved

$$(3.14) \quad T_A = t_A W^0N; \quad t_A < 1$$

Når myndighetene krever inn skatter både gjennom skatt på inntekt og gjennom en arbeidsgiveravgift, vil skatteinntektene være gitt ved

$$(3.15) \quad T = T_I + T_A = (t_I k + t_A) W^0N; \quad t_I < 1, \quad t_A < 1$$

Den samlede private disponible inntekt, Z^{DP} , vil være gitt ved

$$(3.16) \quad Z^{DP} = kW^0N - T_I + Tr^0$$

hvilket gir følgende funksjon for det private konsum

$$(3.17) \quad C_p = b[kW^0N - T_I + Tr^0] + h$$

Om vi setter inn uttrykket for T_I fra (3.13), kan det private konsumet da uttrykkes ved

$$(3.18) \quad C_p = b[(1-t_I)kW^0N + Tr^0] + h$$

Den aggregerte etterspørsel i makro er gitt ved

$$(3.19) \quad D = C_p + I^0 + G^0$$

hvilket innsatt fra (3.18) gir

$$(3.20) \quad D = b[(1 - t_I)kW^0N + Tr^0] + h + I^0 + G^0$$

Arbeidsgiveravgiften påvirker tilbudssiden i økonomien. Den enkelte bedrifts overskudd vil nå, ved prisfast kvantumstilpasning, være gitt ved

$$(3.21) \quad Q = PF(N) - (1 + t_A)W^0N$$

hvilket i samsvar med utledningene ovenfor, gir følgende aggregerte tilbudsfunksjon

$$(3.22) \quad Z = (1 + t_A)kW^0N$$

Vi kan da sette opp en modell for en lukket økonomi med offentlig og privat sektor ved å bygge disse nye relasjonene inn i den makromodellen vi har utledet tidligere.

$$(3.23) \quad \begin{array}{ll} a) Z = D & b) Z = (1+t_A)kWN \\ c) D = C_p + I_p + G & d) C_p = b[(1-t_I)kWN+Tr] + h \\ e) I_p = I_p^0 & f) W = W^0 \\ g) G = G^0 & h) Tr = Tr^0 \\ i) T = t_IWN + t_AWN & j) y = F(N) \\ k) P = Z/y & \end{array}$$

For øvrig gjelder samme modellantagelser som tidligere. Det grafiske bildet av modell-løsningen blir dermed også i prinsippet som i figur 3.6 ovenfor. Tilbuds- og/eller etterspørselskurven i første kvadrant kan imidlertid nå påvirkes gjennom ulike finanspolitiske tiltak.

Vi ser at en økning i de offentlige utgifter vil skifte etterspørselskurven oppover i diagrammet. Det samme gjelder for økte overføringer fra det offentlige til det private. En reduksjon i satsen for inntektsskatt vil svinge etterspørselskurven oppover i diagrammet, mens en reduksjon i arbeidsgiveravgiften vil svinge tilbudskurven nedover. Motsatte endringer gir da motsatte effekter. Gjennom dette kan modellen benyttes til å studere virkningene av ulike finanspolitiske tiltak på størrelser som sysselsetting, nominelt og reelt nasjonalprodukt, prisnivå og inntektsfordeling.

MODELL MED ARBEIDSMARKED

I neo-klassisk teori, og i den "keynesianske" tradisjonen, behandles arbeidsmarkedet gjerne som et hvilket som helst annet marked. Det innebærer at man betrakter pris og kvantum, dvs. reallønna og sysselsettingsnivået, som bestemt gjennom tilbud og etterspørsel i arbeidsmarkedet. I en rent neo-klassisk makromodell vil følgelig arbeidsmarkedet, sammen med en makroproduktfunksjon, alene bestemme nivået på sysselsettingen og realproduksjonen i økonomien. Etterspørselen etter varer og tjenester vil kun påvirke prisnivået og rentenivået. En slik makromodell vil alltid oppvise tilpasninger med full sysselsetting i den forstand at alle som vil ha arbeid til det reallønnsnivå modellen bestemmer, de vil få arbeid. Ufrivillig arbeidsledighet vil ikke forekomme i en slik modell. For å kunne forklare arbeidsledighet, må man innføre mer eller mindre ad hoc antagelser om lønninger som er rigide nedover, pengeillusjon el.l.

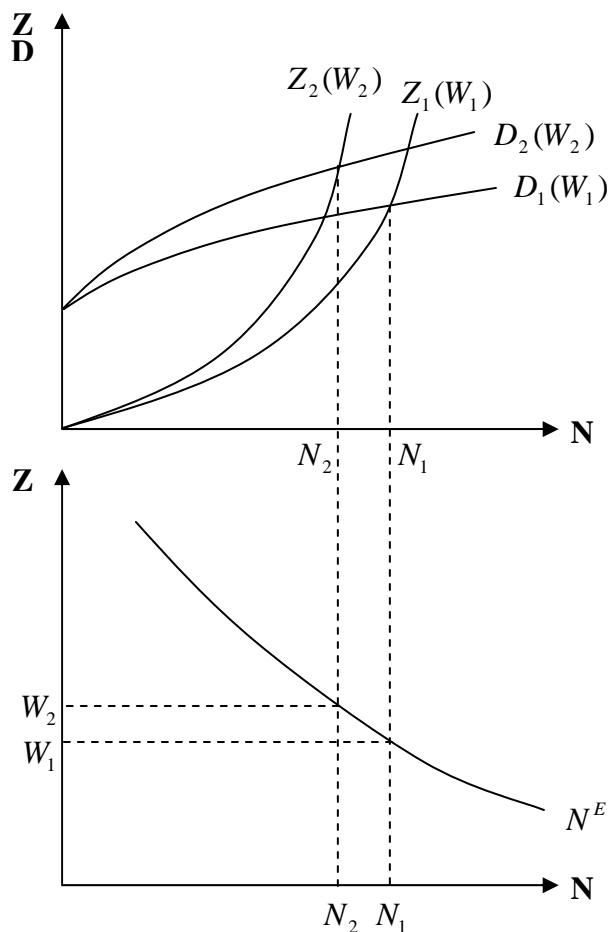
I en monetær produksjonsøkonomi vil arbeidsmarkedet behandles på en annen måte. Arbeid betraktes der ikke som en hvilken som helst vare. Når man skal forstå arbeidsmarkedets virkemåte, blir det her lagt vekt på faktorer som mellommenneskelige relasjoner og institusjonelle forhold. Dette vil sammen med produksjonsbedriftenes sentrale rolle i en slik økonomi blant annet kunne føre fram til likevektssituasjoner med vedvarende ufrivillig arbeidsledighet.

Etterspørselen etter arbeid

Etterspørselen etter arbeid vil være bestemt av bedriftenes optimale tilpasning i produktmarkedet. Denne tilpasningen vet vi videre er bestemt av produsentenes tilbudskurve og deres forventninger om den samlede etterspørsel i økonomien. Faktorer som endrer bedriftenes optimale tilpasning vil også føre til endringer i etterspørselen etter arbeidskraft.

Når vi nå skal etablere et arbeidsmarked, vil vi være interessert i å få fram sammenhengen mellom nominell lønn og etterspørselen etter arbeidskraft. Vi tar da utgangspunkt i en analyse av den karakter som er skissert ovenfor. Bedriftenes etterspørsel etter arbeidskraft vil der variere negativt med det nominelle lønnsnivået. Ut fra dette kan utledningen av etterspørselskurven for arbeidskraft illustreres som vist i figur 3.8.

Figur 3.8 Utledning av etterspørselskurven for arbeidskraft

Siden etterspørselskurven for arbeidskraft blir bestemt gjennom tilpasninger i produktmarkedet, vil den avhenge av alle forhold som kan påvirke produksjons-tilpasningen. Endringer i slike eksogent gitte forhold vil gi skift i etterspørselskurven for arbeidskraft.

Tilbudet av arbeid

Ved utledningen av tilbudet av arbeid kan man tenke seg ulike utgangspunkt. Jeg skal her basere meg på standard mikroteori og anta et arbeidstilbud som stiger med reallønna. Vi kan uttrykke det ved

$$(3.25) \quad N^T = N^T(W/P); \quad N^T > 0$$

Nå vil det for mange formål være mer hensiktsmessig å framstille tilbudet av arbeid som en funksjon av nominell lønn. En gitt tilbudskurve gjelder da for et gitt (forventet) prisnivå sett fra arbeidstagernes side. Om prisnivået endres, vil det gi skift i tilbudskurven.

Hva bestemmer tilpasningen i arbeidsmarkedet ?

Tilbudskurven viser, for ethvert nivå på den nominelle lønna, det maksimale antall arbeidstagere som vil ha arbeid. Enhver tilpasning *på* tilbudskurven representerer dermed full sysselsetting i den forstand at alle som vil ha arbeid til den gjeldende lønna, de får det.

Tilpasninger til høyre for tilbudskurven vil ikke være mulig. Men tilpasninger til venstre for kurven er fullt ut tenkelige. Slike tilpasninger vil innebære situasjoner hvor de som er sysselsatte har en lønn som ligger over det de krever for å stille sin arbeidskraft til disposisjon. På den annen side vil det da være arbeidssøkende som ikke får arbeid.

Etterspørselen etter arbeidskraft er utledet ut fra bedriftenes optimale tilpasning i produktmarkedet. Siden det er i bedriftene ansettelsesbeslutningene blir tatt, må den faktiske tilpasning i arbeidsmarkedet alltid være *på* etterspørselskurven for arbeid. Det er således en viktig asymmetri mellom tilbuds- og etterspørselssiden i arbeidsmarkedet.

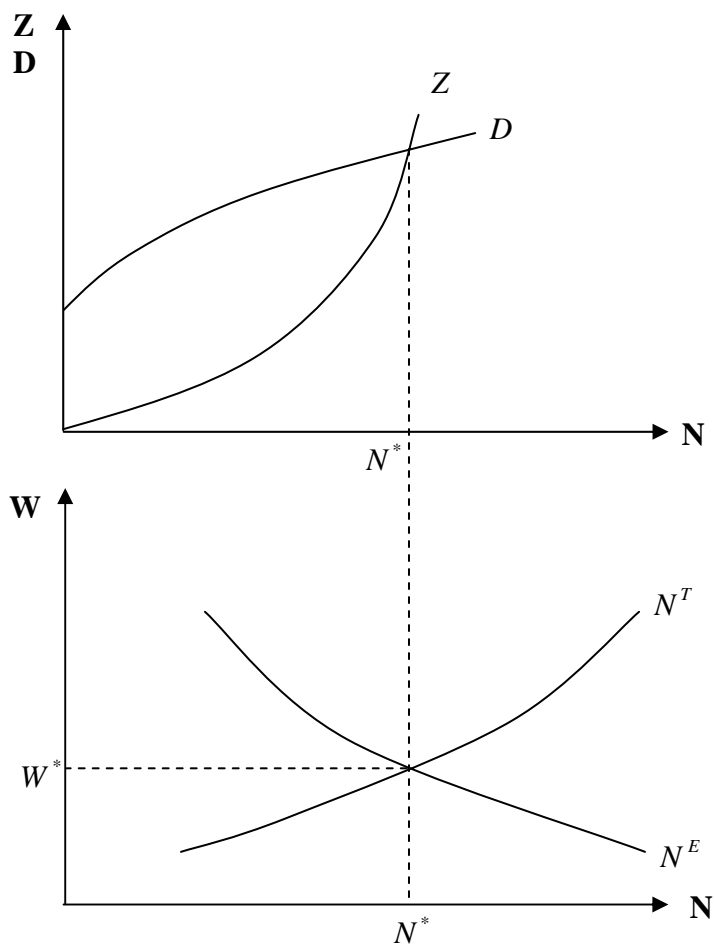
Arbeidsmarkedet får dermed ikke noen selvstendig rolle i modellen. I visse situasjoner vil det spille en aktiv rolle i et gjensidig samspill med produktmarkedet. I andre tilfeller er det bedriftenes tilpasning i produktmarkedet alene

som bestemmer tilpasningen i arbeidsmarkedet. Man må derfor alltid å se tilpasningen i produktmarkedet og arbeidsmarkedet under ett når sysselsettings spørsmål skal analyseres.

Vedvarende likevekt med full sysselsetting

Det faktum at produksjon tar tid, innebærer at produsentene må ansette arbeidskraft til fastsatte vilkår *før* de produserte varer og tjenester omsettes på produktmarkedene. Produsentene må således basere sine produksjons- og ansettelsesbeslutninger på forventet etterspørsel etter varer og forventet tilbud av arbeidskraft. Når de danner disse forventninger, må de ta utgangspunkt i et bestemt nivå på nominelle lønninger.

Om nå produsentenes forventninger slår til både i produkt- og arbeidsmarkedet, får vi en tilpasning med samtidig likevekt i begge markeder. En slik situasjon er vist i figur 3.9 nedenfor.

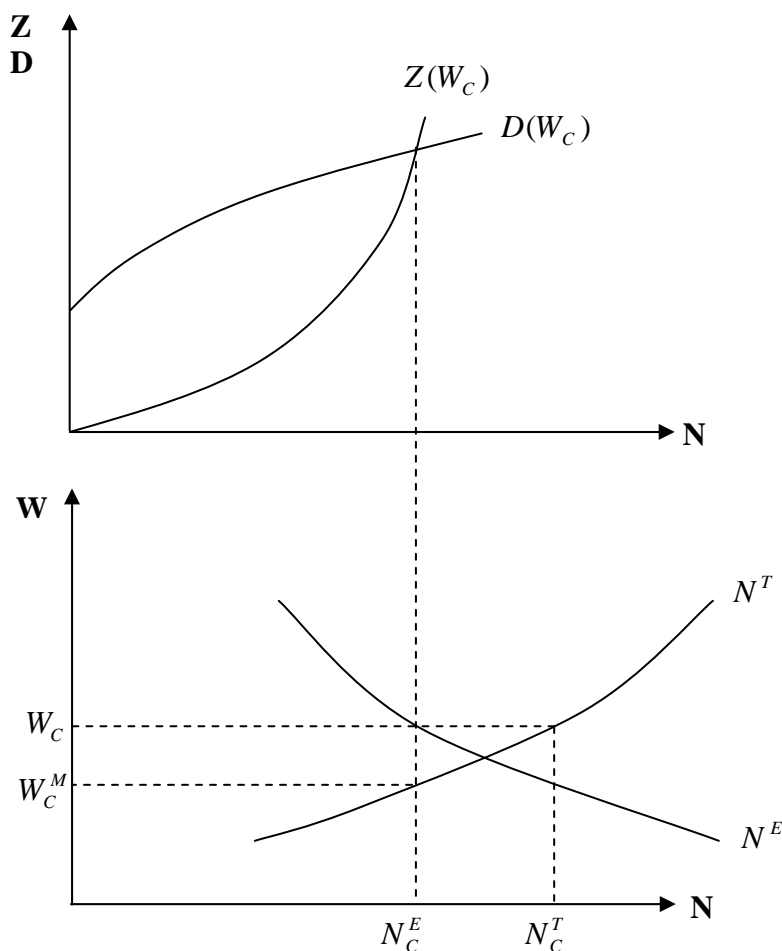

Figur 3.9 Vedvarende likevekt med full sysselsetting

Ved den nominelle lønna W^* tilsier tilpasningen i produktmarkedet at produsentene ønsker å sysselsette N^* arbeidstgere. I arbeidsmarkedet ser vi at dette svarer nøyaktig til det antall arbeidstgere som ønsker arbeid ved denne lønna. Det er likevekt med full sysselsetting. Denne likevekten er også vedvarende i den forstand at det ikke er noen som ønsker å endre tilpasningen med mindre det skjer endringer i eksogent gitte forhold.

Overskuddstilbud av arbeid

For å illustrere hvordan modellen virker, skal vi nå anta en situasjon med overskuddstilbud av arbeid. Dette er illustrert i figur 3.10. Produsentene har her basert seg på det nominelle lønnsnivået W_C . En profittmaksimerende tilpasning i produktmarkedet tilsier da en sysselsetting på N^E_C enheter arbeidskraft. I arbeidsmarkedet ser vi at det er N^T_C arbeidstgere som ønsker arbeid ved et lønnsnivå på W_C . Siden $N^T_C > N^E_C$, har vi overskuddstilbud av arbeidskraft.

Figur 3.10 Likevekt med vedvarende ufrivillig arbeidsledighet

Hva skjer i en slik situasjon? Vil det nå være grunn til å tro at lønnsnivået endres slik at vi får en endring i tilpasningen i retning av likevekt i arbeidsmarkedet? For at det skal komme i stand en endring i tilpasningen, må det være noen som er interessert i å endre den eksisterende situasjon. Og om det er noen som er interessert i å endre den eksisterende tilpasning, må disse ha mulighet til å gjennomføre de endringer de ønsker. La oss først vurdere etterspørselssiden i arbeidsmarkedet ut fra disse kriteriene.

Som det framgår av figuren, er produsentene i en profittmaksimerende situasjon. De har følgelig ikke noe ønske om å endre sin tilpasning med mindre det skjer endringer i eksogene etterspørselskomponenter eller i produksjonstekniske forhold. Nå kan man imidlertid innvende at produsentene kunne ha en interesse av å forsøke å presse lønningene nedover i en slik situasjon. Som det framgår av tilpasningen i arbeidsmarkedet, er det jo arbeidssøkende som er villige til å arbeide for en lavere lønn enn den gjeldende lønna W_C når sysselsettingsnivået er N^E_C . Dersom produsentene kunne få i stand en lønnsreduksjon, kunne de videre sette ned prisnivået og dermed øke omsetningen. Hvis prisnivået reduseres mindre enn lønnsnedgangen, skulle det da i prinsippet være mulig å øke overskuddet. Men en slik nedgang i lønnsnivået initiert av arbeidsgiverne er det ikke så enkelt å gjennomføre. Man må her huske på at det allerede er mange sysselsatte i bedriftene. Dersom arbeidskraften under ett skal ned på et lavere lønnsnivå, må det innebære at de allerede sysselsatte må få en redusert lønn. Det kan bare skje på to måter.

En mulighet er at de allerede ansatte frivillig går med på redusert lønn. En slik løsning vil bare være tenkelig i praksis i bedrifter som er i økonomiske vanskeligheter. Hvis alternativet er arbeidsledighet, vil det selvfølgelig kunne være rasjonelt å gå med på redusert lønn. I bedrifter som allerede går med overskudd, vil de være lite sannsynlig at man får arbeidskraften til frivillig å gå med på lønnsreduksjoner for at bedriftene skal kunne øke sine overskudd. Men selv om man nok kan finne eksempler på frivillige lønnsreduksjoner i enkelte bedrifter, vil det neppe være realistisk å regne med en slik mulighet på makroplan. Det måtte i så fall innebære at de fleste bedriftene i økonomien var i økonomiske vanskeligheter.

Den andre muligheten for et redusert lønnsnivå initiert av produsentene, er at alle ansatte sies opp, og nye tilsettes til et lavere nominelt lønnsnivå. I prinsippet

skulle dette være mulig i en situasjon med overskuddstilbud på arbeid. Igjen er det lett å innse de praktiske problemer knyttet til en slik løsning. Oppsigelse av alle ansatte og tilsetting av nye arbeidstagere ville være en smertefull og kostbar prosess for bedriftene. Det ville påføre dem opplæringskostnader og sannsynligvis også driftsstans i en periode. Videre ville en slik kynisk opptreden overfor de ansatte få mange andre negative konsekvenser. I tillegg til dette vil bedriftene også måtte vurdere konsekvensene for den samlede etterspørsel av en slik lønnsnedgang. Alt i alt er det følgelig lite som taler for at produsentene vil ta initiativet til en reduksjon i de nominelle lønninger i en situasjon med overskuddstilbud av arbeidskraft dersom bedriftene allerede har en profittmaksimerende tilpasning.

Når det gjelder vurderinger av mulighetene for arbeidstagerinitierte lønnsreduksjoner, er det viktig å merke seg at vi nå har to grupper med tildels ulike interesser på tilbudssiden i arbeidsmarkedet. Vi har for det første et antall N^E_C som er sysselsatte. Disse sysselsatte er i en situasjon som de er meget godt fornøyd med. Ikke nok med at de har arbeid i en situasjon hvor det er betydelig arbeidsledighet i økonomien. De har sogar sysselsetting til en lønn som er høyere enn hva de ville ha krevd som minimumslønn for å arbeide. Ifølge tilbudskurven for arbeid, vil det nemlig være tilstrekkelig med en lønn på W^M_C for at N^E_C personer skal være interesserte i sysselsetting. Så hvorfor skulle de N^E_C sysselsatte være interesserte i en reduksjon i det nominelle lønnsnivået ?

De $N^T_C - N^E_C$ som er arbeidsledige ved den nominelle lønna W_C vil imidlertid være interessert i å presse lønnsnivået ned. Det ville i prinsippet åpne muligheter for disse arbeidsledige til å bli sysselsatte. Men hvilke muligheter har de arbeidsledige til å påvirke lønnsnivået? Og vil de være interessert i å forsøke? La oss se på det siste spørsmålet først.

Det å tilby seg å arbeide for en lavere lønn enn den andre får, er ikke uten videre økonomisk rasjonelt. Om man vurderer tilpasningen langsiktig, kan det være økonomisk mer lønnsomt å være arbeidsledig en periode. Får man da etter en stund arbeid til dagens vilkår, vil livstidslønna kunne bli større enn om man i dag er med på å presse lønnsnivået nedover. Det å tilby seg å arbeide for en lavere lønn enn den gjeldende, kan også ha en negativ signaleffekt. Arbeidsgiverne kan komme til å oppfatte slik arbeidskraft som annenrangs. Men det er også andre aspekter som kommer inn i bildet her. De som allerede er sysselsatte, vil rimeligvis oppfatte det som et angrep på sin egen posisjon om andre tilbyr seg å

arbeide for en lavere lønn enn den gjeldende. Det kan skape splid mellom potensielle arbeidskolleger.

Alt i alt er det således flere forhold som taler for at de arbeidsledige ikke nødvendigvis vil finne det ønskelig å forsøke og få i stand et press nedover på lønnsnivået. Men la oss nå for argumentets skyld anta at de er interesserte i det. Hvilke muligheter har de i så fall til å få i stand en slik utvikling? Spørsmålet koker egentlig ned til et spørsmål om hvilke muligheter de arbeidsledige har for å signalisere sine tilbud til arbeidsgiverne. Man må da se nærmere på hvordan tilsetting i en jobb vanligvis foregår i en moderne produksjonsøkonomi. Det vanligste er vel at bedriftene averterer etter folk når de har ledige stillinger. Følgelig er det også bedriftene som har utspillet når det gjelder fastsettelse av lønninger og andre arbeidsvilkår. Det må sies å være en høyst uvanlig prosedyre om man møter opp på en arbeidsplass og tilbyr seg å arbeide for en lavere lønn enn de som allerede er ansatt der.

En annen viktig mekanisme i lønnsfastsettelsen i en moderne produksjonsøkonomi, er tariff-forhandlinger mellom arbeidstager- og arbeidsgiverorganisasjoner. Igjen vil det potensielt være motstridende interesser mellom arbeidsledige og sysselsatte. Arbeidsledige medlemmer vil forsøke å påvirke sine organisasjoner til å forhandle om lønnsreduksjoner. En slik utvikling vil imidlertid ikke de sysselsatte medlemmene i organisasjonen være interesserte i, med mindre de går inn for noe slikt ut fra en solidaritetstankegang. Dersom det oppstår interessekonflikter mellom sysselsatte og arbeidsledige i arbeidstagerorganisasjonene angående disse spørsmål, er det overveiende sannsynlig at det er de sysselsatte som står sterkest. Så vel innen det organiserte som innen det atomistiske arbeidsmarkedet, vil det således være vanskelig for de arbeidsledige å få signalisert sine eventuelle tilbud om å arbeide for en lavere lønn til arbeidsgiverne.

Som en oppsummering på dette, må en fastslå at det er flere institusjonelle forhold i arbeidsmarkedet som hindrer en automatisk justering av det nominelle lønnsnivået i situasjoner med arbeidsledighet. Det er altså ingen mekanisme som automatisk trekker økonomien i retning av en tilpasning med full sysselsetting. En vedvarende arbeidsledighet er derfor forenlig med likevekt i det totale makroøkonomiske systemet. Det er likevekt i den forstand at ingen av de aktørene som *kan* endre tilpasningen, ønsker å gjøre det. Vi har likevekt med vedvarende ufrivillig arbeidsledighet.

AVSLUTTENDE KOMMENTARER

Makroøkonomiske analyser i samsvar med Keynes' visjon om en monetær produksjonsøkonomi vil på flere områder avvike fra analyser basert på mer tradisjonelle "Keynes-modeller" som 45^0 - modellen, IS-LM-modellen og ulike videreutviklinger av disse. I analyser inspirert av Keynes' visjon vil beslutningene til de mest sentrale beslutningstagerne i økonomien settes i fokus. For mange formål vil dette være produksjonsbedriftene i økonomien. Det tas videre hensyn til at disse beslutningstagerne må operere i en virkelighet hvor tid og reell usikkerhet spiller en sentral rolle. Det tas også eksplisitt hensyn til at beslutningstagerne i økonomien i første rekke forholder seg til nominelle størrelser. Bedriftene i en monetær produksjonsøkonomi har som målsetting å maksimere sitt nominelle overskudd. De har ikke målsettinger uttrykt i realøkonomiske størrelser. Fra et samfunnsmessig perspektiv er det da i neste omgang av interesse å vurdere de realøkonomiske konsekvensene av denne adferden.

Analyser i samsvar med grunntankene i en monetære produksjonsøkonomi vil også vise sensitivitet overfor mulige særegenheter ved ulike former for varer og tjenester som utveksles i økonomien. I slike analyser behandles ulike markeder i samsvar med deres respektive særegenheter. Markedsrelasjoner som fanger opp samspillet mellom tilbydere og etterspørrere i et marked for materielle goder kan ikke uten videre antas å gjelde analogt for andre typer av markeder. Jeg har i det ovenstående illustrert dette gjennom den måten arbeidsmarkedet innføres i slike analyser. Her ble det tatt eksplisitt hensyn til den betydning mellommenneskelige relasjoner og ulike institusjonelle forhold kan ha i denne type markeder. Dersom analysen utvides videre til også å omfatte den finansielle sektoren i økonomien, er det igjen grunn til å være på vakt. Finansielle markeder kan ha særtrekk som på viktige områder skiller dem fra markeder for fysiske varer og tjenester. Det kan i den sammenheng være grunn til å minne om hva Hicks, IS-LM-modellens opphavsmann, sa i et intervju kort tid før han gikk bort:

"Those two curves [IS og LM] do not belong together. One is a flow equilibrium, the other is a stock. They have no business being on the same diagram." (Klamer 1989: 175)

Alt i alt er det dermed flere forhold som bidrar til å gjøre kontrastene mellom analyser i samsvar med Keynes' visjon om en monetære produksjonsøkonomi og de tradisjonelle "Keynes-modellene" relativt store. Dette forklares langt på vei av

det forhold at de respektive analysene er basert på til dels svært ulike virkelighetsoppfatninger. Den virkelighetsoppfatning som ligger under analysene presentert i dette kapitlet har jeg gjort relativt inngående rede for i det foregående. Visjonen som ligger under de mer tradisjonelle "Keynes-modellene" blir imidlertid sjelden eller aldri gjort eksplisitt rede for. Men den ligger implisitt i disse modellene, og den lar seg avdekke i den grad dette er av interesse.

Når de modeller og analyser som er illustrert og drøftet ovenfor og de mer tradisjonelle "Keynes-modellene" av flere grunner kan betraktes som konkurrerende alternativer, reiser det i neste omgang spørsmålet om hvordan man kan vurdere dem opp mot hverandre. Dette berører spørsmålet om teorievaluering og teorivalg mer generelt. Som jeg har drøftet mer inngående i andre sammenhenger, gir vitenskapsteorien mindre hjelp i slike sammenhenger enn hva man tidligere trodde. Mer spesielt er det å gjøre en slik problemstilling til et spørsmål om empiriske tester, slik økonomer ofte har hatt en tendens til å gjøre (i hvert fall i teorien om enn ikke alltid i praksis), på ingen måte enkelt.⁶ Et supplerende, og potensielt viktig, kriterium for slike vurderinger kan man derfor finne i overveielser over den virkelighetsoppfatning ulike modeller eller analyser gir uttrykk for. Modeller og analyser som bygger på, og dermed inneholder, en virkelighetsoppfatning som man kan kjenne igjen og som synes akseptabel, vil i et slikt perspektiv kunne være å foretrekke framfor modeller og analyser som bygger på virkelighetsoppfatninger som ikke tilfredsstillende slike krav. Dersom denne type vurderinger i større grad ble lagt til grunn i økonomers valg mellom ulike analytiske tilnærminger, er det etter min vurdering mye som taler for at modeller og analyser av den karakter som er skissert ovenfor vil kunne vinne større tilslutning i tiden som kommer.

4

HVORFOR SER VI DET VI SER I KEYNES?*

Fra lærebøker og standardlitteraturen for øvrig kjenner de fleste til det jeg her har valgt å kalle den 'tradisjonelle' tolkningen av Keynes. Det som ikke er fullt så kjent, er de alternative tolkninger av Keynes' tanker og idéer som er lansert. Dette til tross for at vi her snakker om tolkninger som er godt underbygde og som synes svært relevante, både fra et idéhistorisk og fra et praktisk-teoretisk synspunkt. Etter å ha satt meg inn i noen av disse alternativene, har jeg naturlig stilt meg spørsmål som: Hva er årsaken til at den tradisjonelle tolkningen har en så dominerende stilling? Hvorfor er det så vanskelig å vinne gehør for alternative tolkninger?

Dette er i siste instans spørsmål som involverer valg mellom alternative teorier eller teoretiske angrepsmåter, hvilket igjen er et sentralt tema innenfor vitenskapsfilosofien. Som jeg her redegjort for i et tidligere arbeid, er det mange gode grunner til at det ikke finnes objektive og allment aksepterte kriterier for slike valg og vurderinger. (Davidsen 1989) Men det innebærer ikke at man må gi opp kritiske granskninger og vurderinger av teorivalgsspørsmål. Om noe, så gjør det behovet for slike granskninger større enn hva det ellers ville ha vært. I dette kapitlet vil jeg utvikle denne formen for metodologisk tenkning gjennom en modifisering av Lakatos' metodologi for vitenskapelige forskningsprogram. Jeg vil ut fra det drøfte spørsmålet om hvorvidt det verdensbildet vi alle bevisst eller ubevisst er bærere av kan ha noen betydning for teorivalg i økonomisk-vitenskapelig arbeid generelt, og for valget mellom tradisjonelle og alternative tolkninger av Keynes mer spesielt.

VITENSKAPSTEORI OG TEORIVALG

Den økonomisk-metodologiske tenkningen har i store deler av etterkrigstiden vært sterkt influert av vitenskapsfilosofiske posisjoner knyttet til positivismen og Karl Poppers falsifikasjonsprinsipp. Gjennom dette har den økonomiske metodologien hatt en relativt preskriptiv karakter, med vekt på empiriske kriterier

for teorievaluering og valg mellom konkurrerende teorier. Men denne formen for økonomisk-metodologisk tenkning har etter hvert kommet i miskreditt. Man har innsett at empiriske data ikke representerer "harde fakta" på grunn av dataenes uunngåelige teoriavhengighet. Videre har man aldri lyktes med å svare på den utfordring Duhem-Quine tesen lenge har reist for alle slike empirisk baserte testmetodologier. Ifølge denne tesen vil enhver teori eller modell alltid være underdeterminert av empiriske data på grunn av testsituasjonenes kompleksitet.¹

Thomas Kuhn dreiet vitenskapsfilosofien i en helt ny retning med sin sosialpsykologiske paradigmatilnærming i *The Structure of Scientific Revolutions*. (Kuhn 1962/70) Vitenskapsfilosofiens tradisjonelle preskriptive karakter ble av Kuhn erstattet av en nærmest deskriptiv, historisk tilnærming. Søkelyset ble rettet mer mot forståelse av vitenskapens historiske utvikling. I den grad Kuhn i det hele tatt tar opp spørsmålet om valg mellom konkurrerende teorier, eller paradigmer, synes han å helle til det standpunkt at rasjonalitet i strikt logisk forstand sjelden eller aldri forekommer i slike situasjoner. Valg foretas snarere på basis av sosialpsykologiske faktorer knyttet til autoritet, det akademiske hierarki og gruppetilhørighet.

En annen vitenskapsfilosofisk tilnærming som har vakt stort interesse innen den økonomiske disiplinen, er Imre Lakatos' 'metodologi for vitenskapelige forskningsprogram'. (Lakatos 1970) Med denne metodologien, opprinnelig utarbeidet for å foreta en rasjonell rekonstruksjon av vitenskapelig utvikling, forøkte Lakatos å etablere en mellomting mellom Poppers preskriptive og a-historiske tilnærming og Kuhns deskriptive relativisme; dog med en slagside mot Popper.

Lakatos fokuserer på serier av teorier i vitenskapelige forskningsprogram snarere enn på enkelthypoteser slik Popper hadde gjort. Et forskningsprogram beskrives da som en serie teorier utgått fra den samme 'harde kjerne'. Denne kjernen inneholder de sentrale forutsetninger som deles av alle som arbeider innenfor rammen av et gitt program. Disse forutsetningene er ved (underforståtte) metodologiske overenskomster unndratt kritisk vurdering og testing. Kjernen vil ha karakter av et sett metafysiske prinsipper.²

Den harde kjernen er omgitt av et 'beskyttende belte'. Dette beltet består av hjelpehypoteser, metoder for testing av hypoteser osv. Det er i det beskyttende belte utprøving av programmets prediksjoner og forklaringer blir foretatt. Mens

den harde kjernen betraktes som immun mot forandringer, kan hypotesene i det beskyttende beltet endres og modifiseres når konfrontasjoner med data tilsier det. Forandringene må imidlertid være i overensstemmelse med programmets 'positive heuristikk' og ikke foretas ad hoc dersom programmet skal kunne sies å representere en vitenskapelig utvikling.

Den '*positive heuristikken*' gir hint og antydninger om hvordan man kan modifisere og videreutvikle det beskyttende belte. Den vil omfatte antydninger om hvilke problemområder det skal fokuseres på, hvordan modellene skal formuleres og endelig prosedyrer og kriterier for testing av modellene eller hypotesene i det beskyttende belte.³

Utviklingen innen et forskningsprogram kan etter Lakatos' metodologi vurderes ut fra kriterier om teoretisk og empirisk progressivitet eller degenerering. Et forskningsprogram sies da å være teoretisk progressivt dersom det gir opphav til nye prediksjoner eller forklaringer som kan testes empirisk. Programmet sies å være empirisk progressivt dersom i hvert fall noen av de nye forutsigelsene bekreftes gjennom empiriske tester. Dersom et program hverken kan oppvise teoretisk eller empirisk progressivitet, betraktes det som degenererende.

Men heller ikke Lakatos' kriterier har vunnet allmenn aksept som mål på vitenskapelig utvikling. Problemene synes spesielt store ved sammenligning av konkurrerende forskningsprogram. Tilhengere av ulike forskningsprogram vil ikke uten videre være enige om hva som skal betraktes som 'nye forutsigelser'. Og når man kommer til spørsmålet om empirisk testing, dukker alle de gamle, velkjente problemene som positivistene og Popper har slitt med, opp igjen.

Det eneste det synes å være relativt bred enighet om innen vitenskapsfilosofien i dag, er at det ikke finnes noen enkel objektiv algoritme for valg mellom ulike teorier.⁴ Valg mellom teorier kan ikke avgjøres på et strikt objektivt grunnlag. Det hele blir dermed et spørsmål om den enkelte forskeres *subjektive vurderinger*. Den enkelte forsker må ta et selvstendig ansvar for det eller de valg han eller hun gjør. Man kan ikke vise til objektive tester el.l. som andre måtte ha utført. Slike objektive tester finnes nemlig ikke. Dette er erkjennelse som så langt har fått alt for liten oppmerksomhet innen den økonomiske disiplinen.

HVORDAN VURDERE SUBJEKTIVE TEORIVALG?

Når vitenskapsfilosofien ikke kan gi noen endelig anvisning mht. de teorivalg forskere og praktikere innen det økonomiske fagområdet konfronteres med, må ikke det føre dit hen at man anser slike spørsmål for uinteressante eller uten betydning. Tvert om. En slik situasjon betyr at teorivalgproblemer må overveies grundigere enn om det fantes en slik entydig algoritme. Det gjelder både for dem som arbeider med den løpende økonomisk-teoretiske utvikling og for dem som vil forsøke å kaste lys over økonomiens utvikling i et mer idéhistorisk perspektiv.

Selv om Lakatos' metodologi ikke har gitt noe allment aksepterte kriterier for valg mellom konkurrerende forskningsprogram, vil hans systematisering av forskningsprogram i en hard kjerne, en positiv heuristikk og et beskyttende belte kunne gi et nyttig utgangspunkt for *en alternativ angrepsmåte* på spørsmålet om hvordan man kan vurdere ulike teorier eller tolkningsretninger. Dette alternativet representerer et forsøk på å kaste lys over problematikken fra en annen synsvinkel enn den Lakatos benyttet.

Mens Lakatos resonnerer framover fra en ikke kritiserbar kjerne via den positive heuristikken, til hypoteser og prediksjoner generert i det beskyttende belte, har jeg valgt å gå den andre veien. Jeg vil, som Lakatos, betrakte den harde kjernen som grunnstenen i et forskningsprogram. Men jeg vil ikke akseptere at denne kjernen skal være unndratt kritiske vurderinger. Det synes å være et dogmatisk og lite motivert standpunkt. Jeg tror tvert imot at ny innsikt om forskningsprograms relative suksess og framtidige potensiale kan vinnes dersom vi tillater oss å løfte på enkelte av disse grunnstenene for å se nærmere på hva som finnes under dem.

For å illustrere dette vil jeg ta utgangspunkt i to tolkningstradisjoner innenfor rammen av det man i vid forstand kan kalle "keynesiansk" økonomi. Mer konkret vil jeg betrakte det jeg kaller hhv. den 'tradisjonelle' og den 'Post Keynesianske' tolkningen av Keynes som to konkurrerende forskningsprogram. Jeg vil vise at den harde kjernen og den positive heuristikk er helt forskjellig i de to programmene. Dette til tross for at de hevdes å ha det samme utgangspunkt (Keynes) og skal forklare de samme fenomener (ubalanser i den makro-økonomiske utvikling). Selv om empiriske tester hverken har gitt, eller kan gi, noen avgjørende rangering av de to programmene meritter, har det tradisjonelle programmet hatt langt større gjennomslagskraft enn det Post Keynesianske. Jeg vil forsøke å vurdere om det kan forklares ut fra egenskaper ved de respektive programs harde kjerne og positive heuristikk.

Et forskningsprogramms harde kjerne vil sjelden være eksplisitt uttalt av de som arbeider innenfor programmets rammer. Kjernen vil videre ikke ligge åpent i dagen fra programmets begynnelse. Det tar tid før den hardner. Av den grunn vil det være nødvendig å gå igjennom noen av de mest sentrale arbeidene innen de respektive programmer for å kunne avdekke den harde kjernen og den positive heuristikken.

DEN TRADISJONELLE TOLKNINGEN AV KEYNES

Jeg betrakter her IS-LM-modellen, den neo-klassiske syntesen og 'ulikevektsmodellene' eller fastprismodellene à la Clower og Leijonhufvud som den tradisjonelle tolkningen av Keynes. Ved en kort gjennomgåelse av de sentrale arbeidene innen denne retningen, vil jeg først vise hvordan disse modellene danner en serie teorier som bygger på hverandre og følgelig danner et forskningsprogram i Lakatos' betydning. Programmets kjerne er ikke hardnet fra første stund av, men etter hvert blir det klart hva som er de felles grunnleggende antagelser som alle modellene i programmet bygger på.

Programmets utvikling

Programmet har sin opprinnelse i J. R. Hicks' artikkel *Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation* fra 1937. Det var gjennom denne artikkelen den økonomiske profesjonen første gang ble kjent med det som senere er blitt kalt IS-LM-modellen. Hicks' IS-LM-artikkel inneholder to elementer som har fått stor betydning for den senere tolkningen av Keynes' *General Theory*. Hicks uttrykker for det første Keynes' idéer innenfor rammen av et simultant ligningssystem. Videre lyktes han med å komprimere hele modellen til to kurver som danner IS-LM-diagrammet. Dette siste momentet har hatt stor betydning for gjennomslagskraften av denne tolkningen i lærebøker i makroøkonomi gjennom flere årtier.

Den videre utvikling av denne tolkningstradisjonen har hovedsakelig gått i to retninger. Den ene retningen sementerte den noe rudimentære IS-LM-modellen som en genuin makromodell. A. Hansen (1949) får gjerne æren for dette sammen med P. A. Samuelson. Ved å anta stabile sammenhenger mellom de sentrale makrovariable, kunne man konsentrere seg om å drøfte praktiske makroøkonomiske problemstillinger i lys av Keynes' ideer. Om dette i en periode fungerte i praktisk politikk, representerte det ikke noen teoretisk tilfredsstillende løsning. IS-LM-modellen er partiell selv på et sterkt aggregert nivå. Dessuten er

relasjonen mellom mikro- og makroanalysen uklar. Det hadde nå oppstått en inkonsistens mellom mikro og makro som har preget undervisningen i økonomisk teori i nærmest hele etterkrigstiden.⁶

Mens IS-LM-modellen dominerte forelesningssalene og de politiske korridorer til langt ut på 1960- tallet (og kanskje lenger), var man på mange forskerkontorer mer opptatt av å utbedre programmets teoretiske svakheter. Utviklingen var her mer spesifikt rettet inn mot en oppfølging av de løse trådene i Hicks' 1937-artikkel. I denne utviklingen er det tre hovedelementer som er framtrepende. For det første trekkes arbeidsmarkedet eksplisitt inn i modellen. Dette kobles sammen med den øvrige modellen via en makroproduktfunksjon. Videre utvides konsumfunksjonen med realkassen som et argument. Endelig søkes det hele eksplisitt forankret i individualistisk valgteori.

Man kan følge denne utviklingen via bidrag fra O. Lange (1938 og 1944), Hicks (1939), A. C. Pigou (1941 og 1943) og F. Modigliani (1944) til det hele kulminerer med Don Patinkins magnum opus *Money, Interest and Prices* i 1956 (utvidet utgave i 1965). Med Patinkins bidrag var den såkalte neo-klassiske syntesen et faktum.

Men det var en liten hake ved dette. Når den formalistiske linjen var løpt helt ut, var det svært lite igjen av Keynes. Barnet var kastet ut med badevannet. For å få fram såkalte "keynesianske resultater", f.eks. ufrivillig arbeidsledighet, måtte man innføre *ad hoc* antagelser om rigiditeter i priser eller lønninger, pengeillusjon osv. Men dette var ikke noe nytt. Det hadde vært enighet om at slike forhold ville skape "keynesianske resultater" lenge før Keynes skrev *The General Theory*. Hvor var det blitt av den 'Keynesianske revolusjonen'? Som en tolkning av Keynes, var programmet i ferd med å degenerere.

Det er R. Clower og A. Leijonhufvud som i denne situasjonen skaper ny vitalitet i det tradisjonelle programmet. I artikkelen *The Keynesian Counter - Revolution: A Theoretical Approach*, som ble publisert i 1965, gjør Clower et forsøk på å gi Keynesiansk makroøkonomi et alternativt mikroøkonomisk grunnlag. Han tar utgangspunkt i nyttemaksimerende husholdninger. Dermed er analysen trygt forankret i rasjonell individualistisk adferd. Husholdningene tilbyr arbeid i et arbeidsmarked og etterspør varer i et varemarked. Det springende punkt i Clowers tilnærming er nå at han kutter ut den Walraske antagelsen om en markedsklarerende auksjonarius. Clower tillater handel til 'falske' priser. I en

situasjon med arbeidsledighet vil det da ikke være noen mekanisme innebygd i systemet som automatisk sørger for at generell markedsklarerende likevekt igjen oppstår. Bedriftene får ikke de rette signaler fordi husholdningenes vareetterspørsel er begrenset av den rasjonering de opplever i arbeidsmarkedet. Resultatet blir vedvarende arbeidsledighet.⁶

Men det er viktig å merke seg at selv om markedene ikke klareres, er Clowers modell likefullt en likevektsmodell. Samspillet mellom atomistiske krefter bringer systemet til en tilstand av ro. Det er derfor misvisende å kalle slike modeller 'ulikevektsmodeller', hvilket imidlertid er svært vanlig. Det vil vel være mer korrekt å kalle dem modeller med ikke-Walras likevekt, eller fastprismodeller.

Clowers idéer videreføres og knyttes nærmere opp til *The General Theory* av Leijonhufvud i boka *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*. (Leijonhufvud 1968) Mens Clower mer eller mindre *ad hoc* antar at handel til ikke-markedsklarerende priser, mener Leijonhufvud å finne eksplisitt støtte for en slik tilnærming i *The General Theory*. Vi blir nå fortalt at:

”... in the Keynesian macrosystem the Marshallian ranking of price-and-quantity adjustment speed is reversed..... The 'revolutionary' element in the General Theory can perhaps not be stated in simpler terms.” (Leijonhufvud 1968: 52)

Den utviklingen som Clower og Leijonhufvud startet, ble fulgt opp av flere andre. R. J. Barro og H. I. Grossman kombinerte Clowers idéer med et tidligere lite påaktet kapittel i Patinkins *Money, Interest and Prices* (Patinkin 1965 kap. 13) til den første fullstendige 'ulikevektsmodellen' eller fastprismodellen. Dette er en modell med tre markeder hvor konsistent handel kan finne sted til ikke-markedsklarerende priser. (Barro & Grossman 1971 og 1976)⁷

Fastprismodellene føyer seg pent inn i rekken av suksessive teorier i den tradisjonelle tolkningen av Keynes. Økonomien tolkes fremdeles som en form for generelt likevektssystem. Videre gjøres det individualistiske fundament enda mer eksplisitt. Det blir imidlertid nå klart at fleksible priser ikke kan være en del av programmets grunnleggende logikk.

Programmets harde kjerne og positive heuristikk

Det skulle nå være relativt greit å avdekke den harde kjerne i den tradisjonelle tolkningen av Keynes. Hicks grunnlegger kjernen med sin IS-LM - modell.

Inspirert av Walras tolker han Keynes i termer av et simultant likevektssystem. Dette går igjen i alle teoriene i programmet. Den tradisjonelle tolkningen er således karakterisert ved at det økonomiske systemet betraktes som stabilt og harmonisk. Motvirkende krefter holder systemet i balanse.

Et slikt system vil være deterministisk. Det har en entydig likevektsløsning. Alle endringer skyldes 'eksogene faktorer'; ofte faktorer av ikke-økonomisk karakter. Når slike endringer oppstår, vil systemet automatisk finne tilbake til en likevektsløsning. Ulikevekt er en midlertidig tilstand. Det er derfor ikke relevant å studere annet enn likevektssituasjoner. Systemet er tidløst.

Til å begynne med var det litt problematisk å avdekke de krefter som holder systemet i balanse, spesielt dersom denne balansen eller likevekten samtidig skulle tillate arbeidsledighet ("keynesianske" resultater). Årsaken til problemet var at man fulgte opp Hicks Walras-flørt for bokstavelig. Men da Clower og Leijonhufvud eksplisitt fjernet antagelsen om en markedsklarere auksjonarius fra det Walraske skjema, var veien åpen for et mikroøkonomisk fundament basert på rasjonelle, optimaliserende enkeltaktører.

Programmets harde kjerne kan da oppsummeres i følgende punkter:

- a) Den makroøkonomiske struktur fungerer som et harmonisk stabilt system hvor motvirkende krefter utbalanserer hverandre
- b) Det er bare eksogene forhold som kan bringe systemet ut av balanse. En slik ubalanse vil bare være midlertidig
- c) Systemets balanserende krefter kan utledes ut fra optimaliserende enkeltaktørers adferd.

Om jeg skulle karakterisere dette kort, vil jeg si den harde kjernen gir uttrykk for en metafysikk preget av *reduksjonistisk determinisme*.

Den positive heuristikken som er i overensstemmelse med denne kjernen, vil bla. inneholde følgende elementer:

- a) Ta utgangspunkt i rasjonelle enkeltaktører som har full informasjon om sine muligheter og begrensinger
- b) Formuler det makroøkonomiske systemet som et simultant likevektssystem basert på en koordinert adferd på individuelt nivå, men uten at fleksible priser antas

c) Studér virkninger av endringer i eksogent gitte forhold

DEN POST KEYNESIANSCHE RETNINGEN

I skyggen av den tradisjonelle tolkningen av Keynes har en liten, men stadig voksende gruppe økonomer lenge forsøkt å påpeke at Keynes' *General Theory* var noe annet, og langt mer, enn hva som kommer til uttrykk i IS-LM-modellen, den neo-klassiske syntesen og fastprismodellene. Dette har utviklet seg til en, riktignok noe løst sammensatt, gruppering av økonomer som har fått betegnelsen den Post Keynesianske skole.⁸ Denne skolen, eller snarere en del av den, danner utgangspunktet for det jeg har kalt det Post Keynesianske program i tolkningen av Keynes.⁹

Programmets utvikling

Utviklingen av det Post Keynesianske programmet er ikke så lett å følge. Programmet kan ikke sies å bestå i en serie teorier som bygger direkte på hverandre slik man ser det i det tradisjonelle programmet. Det Post Keynesianske programmet har snarere karakter av en mosaikk av ulike tilnæringsmåter som er delvis integrert i hverandre. Disse tilnæringsmåtene har ikke alltid samme utgangspunkt, og de gir sjelden hver for seg krav på å representere et fullstendig bilde. Om man ser dem samlet, utgjør de imidlertid et meningsfullt hele. Dette hele har videre et underliggende sett av antagelser, som gjør det berettiget å snakke om et program med en hard kjerne og en positiv heuristikk.

Når man skal redegjøre for utviklingen av programmet, synes det naturlig å ta utgangspunkt i Sidney Weintraub. Han startet allerede i 1950 - årene sitt korstog mot tolkninger av *The General Theory* i termer av IS-LM - modellen og den neo-klassiske syntesen. Weintraub nøyde seg imidlertid ikke med kritiske bemerkninger. Hans bidrag er først og fremst av konstruktiv karakter.

Weintraub er følgelig en av de første som tar fatt på oppgaven med å modellere et alternativt makrosystem i en eksplisitt 'keynesiansk' ånd. I dette systemet settes produksjonsbedriftene i sentrum. De viktigste beslutninger om produksjon, sysselsetting og investering fattes jo her. Analysen tar imidlertid også eksplisitt vare på den gjensidige avhengighet som må gjelde mellom tilbuds- og etterspørselssiden på makronivå.

En enkel nominell tilbudsrelasjon uttrykt ved $Z = PQ = kWN$ danner kjernen i Weintraubs makrosystem. (Weintraub 1957, 1958) Z står her for nominelt bruttonasjonalprodukt, P for prisnivået, Q for produsert kvantum, W for nominell lønn, N for sysselsetting, mens k er en mark-up-faktor for bruttoprofit. Denne ligningen har direkte eller indirekte vært utgangspunktet for mange av bidragene innen det Post Keynesianske program.

Weintraub selv har utnyttet denne ligningen som et utgangspunkt for analyser av inntektsfordelingen og inflasjonsprosessen i økonomien. Empiriske studier viste at markup-faktoren k hadde holdt seg relativt stabil gjennom mange år i den amerikanske økonomien. Det følger da av Weintraubs ligning at forholdet mellom nominell lønn og arbeidets grenseprodukt blir den sentrale faktoren i inflasjonsutviklingen. Weintraub har på bakgrunn av dette argumentert for den nominelle lønns store betydning for stabiliteten i det økonomiske systemet. (Weintraub 1959, 1978)

Dette har videre gitt utgangspunktet for en reversering av den tradisjonelle sammenhengen mellom pengemengde og prisnivå (Davidson og Weintraub 1973, Weintraub 1978). B. Moore er blant dem som har ført denne analysen videre, og et endogent bestemt pengetilbud har etter hvert fått en sentral plass i den Post Keynesianske litteraturen. Dette er også en refleksjon av den institusjonelle utvikling på dette området de senere år. (Moore 1988, Rousseas 1986)

G. L. S. Shackle har vært en ufortrøden talsmann for betydningen av tid og usikkerhet. Hans bidrag har vesentlig dreiet seg om betydningen av genuin usikkerhet ved store beslutninger ("*crucial experiments*"), og om vår evne til å *skape* snarere enn oppdage vår framtid. (Shackle 1967 og 1979) I samsvar med dette har han argumentert for en revitalisering av analyser i *ex ante* - *ex post* tankegang. Han hevder også at analysen i *The General Theory* skjerpes om man ser den eksplisitt i et slikt lys. (Shackle 1974)

Paul Davidson har utvidet perspektivene i Weintraubs og Shackles bidrag ved å relatere bedriftenes beslutninger under usikkerhet til de grunnleggende egenskaper ved penger. Davidson etablerer med dette en analyse hvor den finansielle og reale sektoren i økonomien integreres. I en eksplisitt monetær økonomi i historisk tid får usikkerhet, likviditet og institusjonelle forhold som nominelle kontrakter en helt sentral betydning. (Davidson 1972/78 og 1981)¹⁰ Davidson har argumentert for at dette er det sentrale element i 'den keynesianske revolusjon' – frigjøringen fra den

reale bytteøkonomien som karakteriserer neo-klassisk økonomi: ”*the rejection of the axiom of gross substitution, the axiom of reals and the the axiom of an ergodic economic world*”. (Davidson 1984: 562)

Hyman P. Minsky tolker også *The General Theory* som en eksplisitt monetær økonomi. Minsky legger vekt på finansielle strukturer. Han har med et slikt utgangspunkt utviklet det han kaller ’den finansielle ustabilitetshypotesen’ hvor økonomien utvikler seg i en endogen syklisk prosess gjennom et samspill mellom den monetære og den reale økonomien. (Minsky 1975, 1982, 1986; se også Vickers 1978)

Post Keynesianerne har også vært opptatt av det mikroøkonomiske grunnlaget for sine teorier. I denne sammenheng blir det bl.a. lagt vekt på realistiske markedsformer. Produsentenes adferd i oligopolistiske markeder står således sentralt. (Eichner 1976 og 1985, Eichner og Kregel 1975) Det tas også hensyn til at økonomisk makt er ulikt fordelt i økonomien. Alle markeder har ikke samme status. Post Keynesianerne betrakter f.eks. ikke arbeidsmarkedet som på samme måte som et hvilket som helst varemarked. Følgelig kan det økonomiske systemet ikke uten videre formuleres som et simultant ligningssystem. (se f.eks. Kregel 1985)

Men Post Keynesianernes angrepsmåter er ikke ensidig basert på det synspunkt at alle økonomiske problemer best kan analyseres med utgangspunkt i isolerte, individuelt optimerende aktører. Når beslutninger må tas under stor usikkerhet, vil gruppepsykologiske faktorer og konvensjoner i stor grad påvirke individuell adferd. Man kan følgelig ikke snakke ensidig om det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien. Det dreier seg like mye om et makroøkonomisk grunnlag for mikroøkonomien. Post Keynesianerne mener mao. at det er en gjensidig avhengighet mellom mikro- og makronivået snarere enn en ensidig aggregering nedenfra og opp. (Minsky 1975, 1982, 1986, Kregel 1985 og Eichner 1987)

J. A. Kregel har behandlet bruk av likevektsbegrepet i Post Keynesianske analyser. (Kregel 1976) Han tar utgangspunkt i *The General Theory* og demonstrerer hvordan Keynes der anvender tre forskjellige likevektsmodeller. Modellenes egenskaper er forskjellige avhengig av hvilke antagelser som gjøres mht. forventningenes grad av oppfyllelse. I ’den statiske modellen’ antas korttidsforventningene oppfylt, mens langtidsforventningene er eksogene.

Økonomien beveger seg da mer eller mindre umiddelbart til ”*the point of effective demand*. I ’den stasjonære modellen’ er korttidsforventningene ikke automatisk oppfylte, mens langtidsforventningene stadig er eksogene. Økonomien vil da gradvis lete seg fram til en likevektssituasjon. Men om ikke-oppfylte korttidsforventninger påvirker langtidsforventningene, blir modellen langt mer kompleks. Vi får da en ’modell med skiftende likevekt’. Dette illustrerer et typisk trekk ved Post Keynesiansk metodologi. Man antar i det første stadium av analysene at tradisjonelle likevektsbegrep kan benyttes på kort sikt. Men i en verden hvor det råder usikkerhet vil en utvidelse av perspektivet innebære at man må over i mer dynamiske resonnement hvor det ikke er gitt at det finnes noen entydig likevektsløsning. Dette er egentlig det stikk motsatte av hva man antar i det tradisjonelle programmet. Der antas økonomien å gravitere mot en bestemt løsning bare økonomien får tid nok til å tilpasse seg.

Denne metodologiske linjen har i de senere år blitt fulgt opp av flere andre bidragsyttere. Det karakteristiske ved den senere tids arbeider er at de ser *The General Theory* i lys av andre deler av Keynes’ mangfoldige produksjon. Man har utnyttet de bind i *The Collected Writings of John Maynard Keynes* hvor det er samlet materiale fra Keynes’ forberedelser til og forsvar av *The General Theory* (CWK XIII, XIV og XXIX) og spesielt *A Treatise on Probability* som ble publisert allerede i 1921 (CWK VIII). Brown - Collier (1985), A. Carabelli (1985), A. Fitzgibbons (1988), R. M. O’Donnell (1988) og andre har avdekket hvordan det gjennom Keynes’ arbeider går et relativt stabilt sett av grunnleggende idéer som kulminerer med *The General Theory*. Visjonene er fundamentert i filosofi, en logisk basert sannsynlighetsteori og moralsk etikk, og de fører fram til en metodologi karakterisert ved valg under usikkerhet og organisk holisme snarere enn mekanisk reduksjonisme.

Arbeidene som er nevnt ovenfor, utgjør bare noen av de mest sentrale bidragene innenfor det Post Keynesianske programmet. Dette utvalget skulle imidlertid være tilstrekkelig til å illustrere programmets karakter og innhold. De refererte arbeidene utgjør ikke en sementert teori eller metode på samme måte som det tradisjonelle programmet. Men til sammen danner de et bilde av en monetær økonomi i historisk tid der fortiden er uforanderlig og framtiden er ukjent. Forventninger under genuin usikkerhet (snarere enn kalkulerbar risiko), institusjonelle forhold, fordeling av inntekt og makt står videre sentralt i analysen. I et slikt system er det ikke bare eksogene faktorer som kan skape ubalanser. En

slik økonomi vil også ha innebygd mekanismer som kan gi endogent genererte svingninger.

Selve analysemetoden kan det være vanskeligere å få grep om. Post Keynesianerne benytter ikke én standardmetode for analyse av alle mulige problemstillinger. Dette er ikke et utslag av manglende kompetanse, men snarere en bevisst metodologisk holdning :

”Post Keynesians recognize that the choice of model to be used depends on the current problem at hand .... One general model cannot resolve every conceivable economic problem for all times and all situations. In other sciences we have different models for different problems. ...; economics should not be ashamed to follow this path.” (Davidson 1982: 8)

Post Keynesianerne henviser i den sammenheng også ofte til det metodologiske standpunkt Keynes selv forfektet:

”Economics is a science of thinking in terms of models joined to the art of choosing models which are relevant to the contemporary world .... Good economists are scarce because the gift for using 'vigilant observation to choose good models, although it does not require a highly specialised intellectual technique, appears to be a very rare one.” (CWK XIV: 296)

Det har altså vært en metodologisk beslutning ikke å søke etter en strikt teoretisk overbygning for alle analyser innen programmet. Denne beslutningen er begrunnet i den økonomiske virkelighets iboende kompleksitet.

Programmets harde kjerne og positive heuristikk

Det Post Keynesianske programmet er karakterisert ved en aksept av det økonomiske systemets kompleksitet. Den viktigste kompliserende faktor er *tiden*. I en økonomi som beveger seg irreversibelt framover i historisk tid, vil beslutninger tas på bakgrunn av en uforanderlig fortid og en ukjent framtid. Grunnlaget beslutninger fattes på, vil delvis være av flyktig karakter. Små endringer i oppfatninger og konvensjoner kan få store ringvirkninger. Systemet vil derfor ha en innebygd tendens til ustabilitet.

Finansielle strukturer og samspillet mellom den monetære og den reale siden ved økonomien forsterker kompleksiteten og tendensene til ustabilitet. Systemet vil

kunne generere endogene endringer. Strukturene vil delvis stabiliseres gjennom selvkorrigerende mekanismer og gjennom institusjonelle forhold som nominelle kontrakter. Ustabiliteten slår derfor ut i svingninger snarere enn i utviklingsbaner av mer eller mindre katastrofal karakter.

Et slikt system lar seg ikke fange opp i én altomfattende modell. Man må benytte ulike modeller med egenskaper og utgangspunkter tilpasset de problemstillinger man vil studere. Systemet vil være utviklende snarere enn deterministisk. Deterministiske analysemetoder vil derfor bare være funksjonelle som en første tilnærming. Selv om man benytter alternative analysemetoder i ulike situasjoner, holdes hele programmet sammen av et overordnet syn på hvordan økonomien som system fungerer.

Programmets harde kjerne kan da oppsummeres i følgende punkter:

- a) Det økonomiske systemet er notorisk instabilt, men innebygde mekanismer gjør systemet oscillerende snarere enn kaotisk eller katastrofalt
- b) Både eksogene og endogene faktorer kan gi opphav til endringer
- c) De krefter som virker i systemet vil dels være av atomistisk, dels av systemisk karakter. Systemet kan derfor ikke bygges opp utelukkende på basis av aksiomer om individuell adferd

Denne harde kjernen gir uttrykk for en metafysikk preget av *holisme* og *evolusjon*; et organisk systemsyn.

Den positive heuristikken vil bl. a. inneholde følgende elementer

- a) Velg modell ut fra den foreliggende problemstilling
- b) Plasser aktørene i historisk tid. Aktørenes beslutninger tas hovedsakelig på grunnlag av forventninger. Spesifiser de aktuelle antagelser angående grad av sikkerhet i forventningene og eventuell interaksjon mellom forventningers oppfyllelse og videre forventningsdannelse
- c) Kartlegg mulige endogene så vel som eksogene årsaker til endringer
- d) Deterministiske metoder kan bare være en første tilnærming. De videre dynamiske konsekvenser må alltid vurderes

OM HVA MAN SER

Vi har et gammelt ordtak som sier: ”Hva man ser beror på øynene som ser”. Jeg tror dette ordtaket sier mye om debatten omkring tolkningen av Keynes, men det sier ikke alt. Ordtaket sier ikke noe om hva som predisponerer enkelte øyne til å se én ting, mens andre ser noe annet. Når ordtakene ikke kan hjelpe oss lenger, får vi stole på egen tankekraft. Jeg drister meg derfor til å komme med min utdypning av den skisserte problemstilling.

Verdensbilder og teorivalg

Keynes’ *General Theory* må uten videre karakteriseres som en vanskelig bok. De som har tatt seg bryderiet med å lese denne boka, har ikke kunnet unngå å registrere at den langt på vei er en kritikk av etablert teori. Men kritikken er ikke bare destruktiv. Den inneholder også konstruktive elementer i form av tilløp til en alternativ teori. Ingen av disse sidene ved boka er gjennomført fullt ut. Det er derfor den er så vanskelig å tolke.

I tolkningen av *The General Theory* er det i prinsippet to mulige strategier man kan følge. Man kan enten forsøke å forene den med etablert teori, eller man kan ta fatt i de nye elementene den inneholder og forsøke å videreutvikle disse. Det ’tradisjonelle’ og det ’Post Keynesianske’ programmet i tolkningen av Keynes eksemplifiserer nettopp dette. Det skulle være unødvendig å påpeke hvilken strategi de respektive program står for.

Vi står følgelig overfor to alternative og konkurrerende forskningsprogram i tolkningen og videreutviklingen av Keynes’ *General Theory*. Programmene er konkurrerende ikke minst i den forstand at de kjemper om disiplinens interesse, dvs. i første omgang om de enkelte forskeres interesse. Min hypotese er da at programmenes harde kjerne spiller en helt sentral rolle i denne sammenheng.

Et forskningsprograms harde kjerne vil ha en metafysisk basis. Det vil mao. reflektere en underliggende oppfatning av verden – et ’verdensbilde’. Nå er vi alle, bevisst eller ubevisst, bærere av et verdensbilde. Vi vil da mer eller mindre bevisst forsøke å skape harmoni mellom vårt verdensbilde og våre mange gjøremål. Det gjelder ikke minst i vitenskapelig virksomhet.

Om man står overfor konkurrerende forskningsprogram, vil man følgelig lett komme til å preferere det program som er mest i overensstemmelse med det verdensbilde man selv oppbærer. Koblingen mellom den harde kjernen i

alternative forskningsprogram og alternative verdenssyn blir derfor en viktig faktor for å forstå subjektive teorivalg.

I vår vestlige, sekulariserte kultur med stor tro på vitenskap og vitenskapelig basert filosofi, er det først og fremst fysikken som har påvirket vårt verdensbilde. Denne påvirkningskraften er så sterk at fysikken langt på vei har blitt en modellvitenskap for de fleste andre vitenskaper. Men fysikkens verdensbilde er ikke lenger entydig. Man kan nå skille mellom minst to verdensbilder med utgangspunkt i fysikken – det 'klassiske' og det 'moderne'.

Det klassiske verdensbildet

Det klassiske verdensbildet ble grunnlagt allerede på 16- og 1700-tallet. De viktigste personene bak denne utviklingen var filosofen Rene Descartes (1596 - 1650) og fysikeren Isaac Newton (1642 -1727).

Descartes var en for sin tid radikal filosof som satte seg som mål å utvikle en helt ny filosofi basert på visshet og objektivitet. Dette ledet ham til å innføre et skille mellom ånd og materie; mellom det metafysiske og det objektive. Hans analytiske metode var videre karakterisert ved en oppsplitting av problemer i enkeltdeler for så å sette disse sammen igjen på en logisk konsistent måte.

”Jeg godtar ingenting som sant uten at det er dedusert med matematisk klarhet, av generelle begreper hvis sannhet vi ikke kan betvile. Fordi alle naturfenomener kan forklares på denne måten, mener jeg at ingen andre prinsipper i fysikken bør godtas eller vil være ønskelige.” (R. Descartes; gjengitt i F. Capra 1986: 60)

Descartes la med dette det filosofiske grunnlaget for den reduksjonistisk-deterministiske analysemetode. Men det var først etter at Newton hadde utledet sine bevegelseslover og gitt dem en empirisk understøttelse, at denne filosofien fikk sitt virkelige gjennombrudd.

I Newtons mekaniske verdensoppfatning kan alle fysiske fenomener reduseres til isolerte materielle partiklers bevegelser. Disse bevegelsene forårsakes av partiklenes gjensidige tiltrekningskraft, som igjen skyldes tyngdekraften. Alle årsaks- og virkningssammenhenger er med dette i prinsippet bestemt. Dersom man kjenner alle partiklenes posisjon på et gitt tidspunkt, kan man med absolutt sikkerhet predikere systemets utvikling for all framtid. Systemet er fullstendig deterministisk. Det finnes ingen usikkerhet, ingen fri vilje, ingen evolusjon.

I og med at Newtons teori kunne forklare både planetenes bevegelser og kjemiske reaksjoner på molekylært nivå, fikk den reduksjonistiske og mekaniske virkelighetsoppfatning en enorm gjennomslagskraft innen nær sagt all vitenskapelig virksomhet. Det er vel ikke å ta for sterkt i å si at denne verdensoppfatningen har dannet grunnlaget for vår vestlige kultur. Vi er alle på ulike måter skolert i denne filosofien fra barnsben av. Om man ikke er seg den bevisst, kan man være ganske sikker på at den ligger lagret et sted i ens underbevissthet. Hva de fleste av oss er langt mindre klar over, er at dette klassiske verdensbildet nå er i ferd med å vike for et nytt verdensbilde med helt andre egenskaper.

Den moderne fysikkens verdensbilde

I begynnelsen av det 20. århundre ble det gjort nye oppdagelser innen fysikken som førte til en revurdering av vårt tradisjonelle verdensbilde. Einsteins relativitetsteori førte til et nytt syn på tid og rom. Newtons teori ble med dette redusert til et spesialtilfelle, om enn et viktig sådant. Men mer rystende var de oppdagelser Niels Bohr, Werner Heisenberg m.fl. gjorde da de ga seg i kast med å studere atomære og subatomære forhold. Dette ga opphavet til det som i dag kalles 'kvanteteorien'. Denne teorien og dens filosofiske konsekvenser har mer eller mindre snudd opp ned på den klassiske fysikkens verdensbilde.

Det kan virke noe paradoksalt at mens mange vitenskaper fremdeles, bevisst eller ubevisst, benytter den klassiske fysikken som modellvitenskap, så er dette verdensbildet forlenget forlatt av de fleste fysikere. Men dette har sine naturlige forklaringer. Fysikerne kom gjennom sine kvanteeksperimenter i kontakt med en helt ukjent og uventet verden. De oppdaget fenomener som det var vanskelig eller umulig å beskrive ved vårt tradisjonelle begrepsapparat. Teoriene var derfor lenge hovedsakelig uttrykt i avanserte matematiske termer og følgelig lite tilgjengelig for uinnvidde. Pionerene innen denne forskningen kjempet også med de filosofiske konsekvensene av hva de oppdaget. Mye av dette var vanskelig å smelte for klassisk skolerte hjerner. Etter hvert har imidlertid en tilnærmet konsensus blitt nådd på de fleste punkter. Teoriene, og spesielt deres konsekvenser, er derfor nå blitt gjort mer allment tilgjengelig gjennom gode populariseringer. Tid og plass tillater ikke at jeg går i detalj her, men jeg skal forsøke å trekke fram noe av det viktigste.¹¹

Mens man i den klassiske fysikken oppfatter kosmos som en kjempestor maskin hvor helheten er bestemt av enkeltdelene og deres virkemåter, snur kvanteteorien dette bildet på hodet. Ifølge denne teorien finnes det ikke noen minste enheter som kosmos kan sies å være bygget opp av. Isolerte partikler er bare en abstraksjon. På det subatomære nivå har det bare mening å definere partikler i relasjon til det øvrige systemet. Universet må oppfattes som en sammenhengende vev av relasjoner snarere enn som et mekanisk urverk. Helheten bestemmer delenes virkemåte. Man må anlegge en holistisk eller organisk, snarere enn reduksjonistisk, angrepsmåte om man skal forstå systemet.

Videre er dette helhetlige systemet dynamisk. Det har ikke noen statisk likevekt. Systemet har imidlertid en form for stabilitet gjennom en dynamisk balanse. Hendelser i systemet genereres endogent som et resultat av systemets dynamikk. Dette gir et helt nytt syn på kausalitet.

Den nye teorien har også ført til at man har måttet stille spørsmålstegn ved den såkalte vitenskapelige objektivitet. Det har vist seg at selv ved eksperimenter innen fysikken vil resultatene bli påvirket av observatøren. Den nye teoriutviklingen har også understreket betydningen av 'komplementaritetsprinsippet'. Man må ofte se et fenomen fra flere sider, med ulike utgangspunkter, for å få et helhetsbilde.

Denne utviklingen innen den nye fysikken har generelt ført til en større grad av ydmykhet på vitenskapens vegne. Man har innsett at selv innen fysikken vil våre teorier bare være en tilnærming til virkeligheten. Videre har man innsett vanskelighetene med å utvikle en altomfattende teori. Utviklingen har snarere gått i retning av en presisering og avgrensning av ulike teories gyldighetsområde. Ulike problemstillinger vil ofte kreve ulike teorier.

Verdensbilder og teorivalg i tolkningen av Keynes

Jeg reiste innledningsvis følgende problemstillinger som utgangspunkt for dette arbeidet :

- hvorfor har den tradisjonelle tolkningen av Keynes vært så dominerende?
- hvorfor har forfattere med alternative angrepsmåter så vanskelig for å nå fram?

Jeg tror en sammenligning av de respektive programs harde kjerne og positive heuristikk med hhv. det klassiske og det nye verdensbildet kan si oss en del om

dette. Det er åpenbart klare paralleller mellom det klassiske verdensbildet og det tradisjonelle programmets harde kjerne og positive heuristikk. I tolkningen av Keynes har derfor dette programmet naturlig hatt alle fortrinn når det gjelder mulighetene for å vinne bred aksept.

Det Post Keynesianske programmet er derimot basert på en metafysikk som på viktige områder skiller seg fra det klassiske verdensbildet. Dermed blir det langt vanskeligere å forene dette programmets harde kjerne med tilvante tankeganger og analysemetoder. Man vil i utgangspunktet ha ubevisste mentale sperrer mot programmet som det er vanskelig å trenge igjennom. Dette kan være med på å forklare hvorfor dette programmet har hatt langt vanskeligere for å vinne aksept blant økonomer flest.

På den annen side er den harde kjernen i det Post Keynesianske programmet i stor grad overensstemmende med den moderne fysikkens verdensbilde. Dette kan få betydning for den framtidige utvikling. Dersom den endring i vårt verdensbilde som den nye fysikken tilsier får større allmen gjennomslagskraft, vil man også kunne forvente mindre ubevisst motstand mot forskningsprogram med en hard kjerne av den karakter som vi har sett den Post Keynesianske tolkningen av Keynes har. På litt sikt kan kanskje det som til i dag har vært en ulempe i denne sammenheng, snus til en fordel. Det ligger et uutnyttet potensiale for det Post Keynesianske programmet i samsvaret mellom den nye fysikkens verdensbilde og programmets harde kjerne. En mer bevisst utnyttelse av, og kanskje tilpasning til, den nye fysikkens filosofiske implikasjoner vil kunne øke det Post Keynesianske programmets gjennomslagskraft i framtiden.

AVSLUTTENDE KOMMENTARER

Selv om vitenskapsteorien ikke kan gi oss noe allment akseptert objektive kriterium som kan danne grunnlag for teorivalg, kan den gi oss innsikt som klargjør problemstillingene. Videre kan den gi oss et verktøy som kan underlette studier av slike spørsmål. Jeg har i det ovenstående forsøkt å benytte noe av apparatet fra Lakatos' metodologi for vitenskapelige forskningsprogram for å strukturere debatten om alternative tolkninger av Keynes. To alternative tolkningsretninger er identifisert; den *tradisjonelle* og den *Post Keynesianske*. Disse betraktes da som to alternative forskningsprogram. Programmene harde kjerne og positive heuristikk er forsøkt identifisert. Disse danner så utgangspunktet for drøftingen av programmene relative suksess.

Ifølge Lakatos' metodologi, skulle programmenes relative suksess kunne vurderes i henhold til kriterier om progressivitet eller degenerering i programmets beskyttende belte. Da litteraturen viser at det har vært vanskelig å benytte Lakatos' kriterier til en endelig avklaring av teorivalgproblematikken, har jeg her valgt å gå en noe annen vei. Hypotesen er da at egenskaper ved programmenes harde kjerne, dvs. deres grunnleggende (ofte mer eller mindre implisitte) forutsetninger, kan si oss noe om hvorfor enkelte forskningsprogram får større gjennomslagskraft enn andre.

Jeg har relatert dette til problemstillinger som går langt utover en snever økonomisk tankemåte. Utgangspunktet er at vi alle er bærere av et visst verdensbilde; *det klassiske verdensbildet*. Det innebærer en bestemt oppfatning av hvordan verden er bygd opp og hvordan det hele henger sammen – fra mikroplanet (atomer eller mindre) til planetens bevegelser i universet. Dette verdensbildet gjennomsyrrer hele vår kultur, og vi er alle sosialisert i det helt fra barnsben av.

Dette verdensbildet og dets metodologiske implikasjoner har jeg sammenlignet med de to tolkningsretningene i den Keynesianske tradisjon. Det viser seg da at det er stor grad av samsvar mellom det klassiske verdensbildet og de grunnleggende forutsetninger og den anvendte metodologi i den tradisjonelle tolkningen av Keynes. Dette kan være et viktig element i forklaringen på, og forståelsen av, det tradisjonelle programmets dominerende stilling.

På den annen side viser det seg å være en stor grad av overensstemmelse mellom det Post Keynesianske programmet og det *nye* verdensbilde som er i ferd med å vokse fram i takt med utviklingen innen fysikken. Dette åpner for nye muligheter for dette alternative forskningsprogrammet i framtiden. I argumentasjonen for dette programmet kan man med fordel bevisst utnytte parallellen til det nye verdensbildet som her er påvist.

5

KEYNES vs. FRIEDMAN: to ulike syn på økonomisk metodologi*

I tidligere tider var det mer vanlig enn nå at velrenommerte økonomer reflekterte over, og uttalte seg om, spørsmål av økonomisk-metodologisk karakter. Som en følge av dette, kan den løpende, dagsaktuelle debatten omkring slike spørsmål potensielt berikes og utdypes gjennom idéhistoriske studier og analyser. Dette kan da bli et viktig supplement til de mer vitenskapsfilosofisk orienterte angrepsmåtene som i den senere tid har dominert den økonomisk-metodologiske debatten.

På bakgrunn av dette skal jeg i det følgende se nærmere på metodologiske uttalelser og tanker slik de er presentert av to bidragsytere som har hatt stor innflytelse på utviklingen av økonomien som en vitenskapelig disiplin; Milton Friedman og John Maynard Keynes. Jeg vil først gi en kort redegjørelse for de to forfatternes grunnleggende synspunkter på økonomisk metodologi. Da det viser seg at Friedman og Keynes har svært ulike oppfatninger om denne type spørsmål, gir det et grunnlag for en sammenligning av de to tilnærmingene og for en vurdering av hvilken betydning de respektive posisjoner kan ha i arbeidet med den videre utvikling av den økonomisk-metodologiske tenkningen.

FRIEDMANS METODOLOGISKE STANDPUNKTER

Milton Friedman har gjort eksplisitt rede for sine synspunkter på økonomisk metodologi i den velkjente artikkelen *The Methodology of Positive Economics*, som ble publisert i 1953. På bakgrunn av den sentrale stilling Friedmans metodologiske synspunkter har hatt innen økonomien, er kanskje mange kjent med hovedinnholdet i denne posisjonen. Da det er grunn til å tro at ikke alle som har hørt om Friedmans metodologiske standpunkter faktisk har lest hva han skriver om disse spørsmålene, kan det likevel være grunn til å referere noen hovedpunkter fra Friedmans artikkel.

Friedman hevder innledningsvis at det er av avgjørende betydning å skille skarpt mellom det han kaller hhv. 'positiv' og 'normativ' økonomi, hvor 'positiv'

økonomi da skal være helt fri for etiske og andre verdivurderinger. Friedman mener videre at det er 'positiv' økonomi som må stå sentralt i det økonomisk-vitenskapelige arbeidet. Større innsikt i hva som faktisk 'er' i strikt positiv forstand vil etter hans mening sogar gi et bedre grunnlag for rasjonelle drøftinger av økonomiske spørsmål av mer normativ karakter.

Ut fra dette er det Friedmans uttalte formål å gi den økonomiske disiplinen et mer solid vitenskapelig grunnlag i denne forstand. Han vil øke forståelsen for hva som skal til for å utvikle den 'positive' siden ved det økonomisk-vitenskapelige arbeidet. I denne sammenheng viser han eksplisitt til naturvitenskapene. Friedman erkjenner at det riktignok er visse forskjeller mellom naturvitenskapenes og økonomiens studieobjekter, men han mener ulikhetene ikke er av avgjørende eller fundamental karakter. Friedman erklærer derfor uten nærmere begrunnelse at:

”... , positive economics is, or can be, an 'objective' science, in precisely the same sense as any of the physical sciences.” (Friedman 1953: 4)

Friedman går så nærmere inn på spørsmålet om hvordan man i større grad kan rendyrke de 'positive' sider ved den økonomisk-vitenskapelige aktivitet. Han presiserer da først hva han mener målsettingen bør være med denne form for vitenskapelig aktivitet:

”The ultimate goal of a positive science is the development of a 'theory' or 'hypothesis' that yields valid and meaningful (i.e. not truistic) predictions about phenomena not yet observed.” (Friedman 1953: 7)

Det er verdt å merke seg at Friedman her bare snakker om 'prediksjoner'. Han nevner ikke 'forklaring' av observerte forhold som en målsetting ved vitenskapelig arbeid.

Friedman går også relativt grundig inn på spørsmålet om hvordan man skal vurdere teorier og hypoteser av denne karakter og hvordan man bør gå fram når man må velge mellom konkurrerende teorier eller hypoteser. Han mener at en teori kan oppfattes som en blanding av to elementer som er integrert i hverandre. Teorier er etter Friedmans oppfatning dels det han kaller ”*a filing system*”. Med det mener Friedman teorier oppfattet som en form for 'språk' utformet for å underlette og fremme systematisk tenkning. Han understreker i denne

sammenheng betydningen av uttømmende og entydige definisjoner og generelle krav til logisk konsistens.

Men teorier skal også uttrykke et sett av sett av ”*substantive hypothesis*” om forhold i den empiriske virkelighet, sier han. Det er denne siden ved økonomiske teorier som skal sikre at de har et empirisk innhold. Friedman gir klart uttrykk for at det er denne empiriske dimensjonen ved en teori som må stå i fokus ved teorievalueringer og teorivalg. Mer spesielt mener han at teorier må vurderes ut fra de prediksjoner de gir. Han uttrykker meget kategorisk at:

” ....., the only relevant test of validity of a hypothesis is comparison of its predictions with experience.” (Friedman 1953: 8 - 9).

Han sier videre at:

”The hypothesis is rejected if its predictions are contradicted (.....); it is accepted if its predictions are not contradicted; great confidence is attached to it if it has survived many opportunities for contradiction.” (Friedman 1953: 9)

Friedman medgir imidlertid at tester av denne karakter ikke alltid vil gi et tilstrekkelig grunnlag for å velge mellom alternative hypoteser eller teorier. Dette fordi det alltid vil være flere hypoteser eller teorier som kan være forenlige med et gitt sett av empiriske data og fordi det kan være problematisk å framskaffe fullstendig objektive data som testene kan utføres mot. Av grunner som dette er Friedman åpen for at også andre kriterier som ”*simplicity*” og ”*fruitfulness*” kan trekkes inn i evalueringen for å supplere de rene empiriske tester (s. 9 - 10).

Etter Friedmans oppfatning har de nevnte problemene med empiriske tester hatt uheldige konsekvenser for den økonomisk-vitenskapelige virksomhet. Han mener at dette forklarer hvorfor mange økonomer har trukket seg tilbake til det Friedman betegner som rene formelle eller tautologiske analyser. Han mener videre at dette er uheldig da aktiviteter av denne karakter ikke bidrar til å sikre økonomiske teorier den nødvendige empiriske forankring (s. 11). Enda mer alvorlig mener han det er når problemene med å teste økonomiske teorier ut fra deres evne til å predikere rett, fører til at man i stedet forsøker å gi teorier en empirisk legitimitet ut fra spørsmålet om hvorvidt de bygger på ’realistiske’ forutsetninger. Friedman mener dette er en spesielt uheldig utvikling fordi det etter hans oppfatning er slik at:

”Truely important and significant hypotheses will be found to have ”assumptions” that are widely innacurate descriptive representations of reality, and, in general, the more significant the theory, the more unrealistic the assumptions ..... To be important, therefore, a hypothesis must be descriptively false in its assumptions; ....” (Friedman 1953: 14).

Friedman går også lenger enn dette. Han hevder at de som er av den motsatte oppfatning, dvs. de som mener at valg av forutsetninger er et viktig element i utviklingen av økonomiske teorier, bidrar til å *hindre* snarere enn å fremme utviklingen av økonomien som en vitenskapelig disiplin. Dette fordi slike holdninger:

”.... only confuses the issue, promotes misunderstanding about the significance of empirical evidence for economic theory, produces a misdirection of much intellectual effort devoted to the development of positive economics, and impedes the attainment of consensus on tentative hypotheses in positive economics.” (Friedman 1953: 14)

Det er vel nettopp utsagn av denne karakter som har gjort Friedmans artikkel fra 1953 velkjent, for ikke å si populær, også blant økonomer som til daglig ikke befatter seg så mye med økonomisk-metodologiske refleksjoner. Her har vi altså en velkjent økonom, som senere også ble beåret med en nobelpris, som hevder at det er lite produktivt – ja, til og med potensielt skadelig og kontraproduktivt – å etterstrebe økonomiske teorier som baseres på ’realistiske’ forutsetninger.

I tråd med dette har Friedman ikke noe å si til spørsmålet om hvordan man kan, eller bør, gå fram når økonomiske teorier skal etableres eller utvikles:

”The construction of hypotheses is a creative act of inspiration, intuition, invention; ..... The process must be discussed in psychological, not logical, categories; studied in autobiographies and biographies, not treatises on scientific method;...” (Friedman 1953: 43).

Friedmans metodologiske argumenter fokuserer mao. kun på det man i metodologisk språkdrakt gjerne kaller ”*the logic of justification*”, mens han overhodet ikke har noe å si om ”*the logic of discovery*”.

De metodologiske standpunkter som Friedman presenterer i denne artikkelen har vært gjort til gjenstand for mye debatt. Artikkelen er vel fremdeles en av de mest omdiskuterte og siterte i den økonomiske litteraturen. Det er imidlertid bemerkelsesverdig at Friedman selv aldri har engasjert seg i de debattene som denne artikkelen har utløst. Etter å ha tilkjennegitt sitt 'metodologiske manifest', har Friedman holdt seg borte fra den økonomiske disiplinens metodologiske diskurs.

Et av de mest sentrale punkter i debatten omkring Friedmans artikkel har vært hans holdninger til forutsetningenes betydning i økonomiske teorier. Det har vært ulike oppfatninger om hva han egentlig mener når han sier at forutsetningenes 'realisme' er uten interesse og at det til og med kan være kontraproduktivt å forsøke å bygge økonomiske teorier på 'realistiske' forutsetninger. Noen har ment at Friedman her egentlig bare gir uttrykk for at forutsetningenes grad av 'realisme' ikke kan måles eller testes på noen entydig måte, men at man i prinsippet kan teste dem indirekte gjennom en test av de prediksjoner modellene gir. Andre har vært av den oppfatning at Friedman egentlig sier at forutsetningenes sannhetsgehalt *de facto* er helt uten betydning. Debatten var lenge uavklart både mht. hva man mente Friedman egentlig sto for og mht. hvordan man vurderte de standpunkter man mente Friedmans artikkel ga uttrykk for.

Denne debatten ble lenge ført uten noen systematisk bruk av vitenskapsfilosofiske argumenter. Dette er kanskje ikke så merkelig da Friedman selv ikke gir en eneste referanse til vitenskapsfilosofisk litteratur. Da L. Boland i 1979 publiserte en vitenskapsfilosofisk basert analyse av Friedmans artikkel, synes det imidlertid som om mange ting falt på plass. Boland synes selv å vært ganske oppglødd av den klarhet han mente å ha etablert når han innledningsvis erklærer følgende:

"Every critic of Friedman's essay has been wrong. The fundamental reason why all of the critics are wrong is that their criticisms are not based on a clear, correct, or even fair understanding of his essay." (Boland 1979: 503)

Og det faktum alle kritikere av Friedmans artikkel ifølge Boland hadde oversett, var at Friedman grunnleggende sett inntar og forsvaret en *instrumentalistisk* posisjon. Boland avdekker riktignok trekk av både konvensjonalisme og

induktivisme i Friedmans argumentasjon, men han konkluderer utvetydig med følgende:

”His [Friedmans] methodological position is both logically sound and unambiguously based on a coherent philosophy of science – Instrumentalism.”
(Boland 1979: 503)

Dette er en tolkning som nå har vunnet bred aksept i den økonomisk-metodologiske litteraturen. Caldwell (1982: 178) rapporterer at Boland også skal ha fått anerkjennelse for denne tolkningen av Friedman selv gjennom privat korrespondanse.

En rent instrumentalistisk tolkning av Friedmans artikkel gir grunnlag for en mer systematisk vurdering av hans metodologiske standpunkter. Det kaster også nytt lys over Friedmans kontroversielle og sterkt omdebatterte uttalelser om forutsetningenes ’realisme’. I en instrumentalistisk tolkning vil økonomiske modeller ikke være noe annet enn rene prediksjonsinstrumenter. Spørsmålet om forutsetningenes ’realisme’ er da logisk sett helt irrelevant. På den annen side må man da være klar over at modellene ikke kan sies å gi noen *forklaring* på de predikerte forhold. De kan heller ikke oppfattes som ’sanne’ eller ’falske’ i en eller forstand. Et instrument er aldri ’sant’ eller ’falskt’, bare mer eller mindre anvendbart for de problemer man vil løse.

J. M. KEYNES’ METODOLOGISKE STANDPUNKTER

John Maynard Keynes er mest kjent for å være den som la grunnlaget for det vi i dag kaller ’makroøkonomi’ gjennom publikasjonen av boka *The General Theory of Employment Interest and Money* i 1936. Denne boka har som kjent blitt gjort til gjenstand for en rekke tolkninger og avstedkommet mye debatt i den økonomiske litteraturen. I slike sammenhenger har enkelte forfattere også indirekte kommet inn på Keynes’ synspunkter på økonomisk metodologi. Dette er imidlertid et spørsmål som i relativt liten grad er tatt eksplisitt opp i litteraturen om tolkninger av Keynes og i den økonomisk-metodologiske litteraturen mer generelt. Når J. Runde i prosjektet ”A ’Second Edition’ of the *General Theory*” skriver en artikkel nettopp om Keynes’ metodologi, refererer han bare til J. R. Hicks (1936), J. A. Kregel (1976), G. Harcourt (1987) og S. Dow (1990) som tidligere sentrale bidrag på dette området. Typisk for alle disse er at de hovedsakelig drøfter Keynes’ syn på metodologi på bakgrunn av hans mer generelle økonomisk-teoretiske bidrag;

spesielt da i *The General Theory*. Dette er også tilfellet med Rundes' eget bidrag som tar utgangspunkt i Keynes' framstilling i kapittel 12 i denne boka. (Runde 1997)

En viktig forklaring på det faktum at Keynes' metodologiske standpunkter i relativt beskjeden grad er drøftet i den økonomisk-metodologiske litteraturen finner man selvfølgelig i det faktum at Keynes, i motsetning til Friedman, aldri publiserte noe samlet 'metodologisk manifest'. På bakgrunn av mer eller mindre eksplisitte metodologiske utsagn som finnes spredt rundt i Keynes' bøker, artikler og publiserte korrespondanse, er det imidlertid mulig å avdekke et relativt klart bilde av hvor han sto i spørsmål av mer økonomisk-metodologisk karakter. Det er en slik innfallsvinkel som vil bli fulgt i det følgende.¹

Det er da naturlig å begynne med Keynes' grunnleggende syn på økonomien som en vitenskapelig disiplin. I to brev til R. Harrod datert hhv. 4. og 16. juli 1938, gir Keynes i klare ordelag uttrykk for hva han mener om dette spørsmålet:

"....., economics is essentially a moral science and not a natural science. That is to say, it employs introspection and judgement of value. ...., it deals with motives, expectations, psychological uncertainties." (CWK XIV: 297, 300)

Dette er et helt sentralt utsagn dersom man vil forstå Keynes' syn på økonomisk metodologi. Av dette utsagnet følger naturlig hans øvrige standpunkter hva angår spørsmålet om hvordan man best kan gå fram for å utvikle, teste og anvende økonomiske teorier eller modeller.

Keynes betegner i sitatet ovenfor økonomien som en 'moral-vitenskap'. Dette er en betegnelse som virker både uvant og kanskje direkte misvisende ut fra dagens språkbruk. Det kan derfor være grunn til å kommentere dette noe nærmere. Som O'Donnell (1989: 159) understreker, var det på Keynes' tid, og da spesielt i Cambridge-tradisjonen, vanlig å skille mellom to hovedformer for vitenskap; naturvitenskap og 'moralvitenskap'. Moralvitenskapene var da vitenskaper som studerte "*mind and conduct*", mens naturvitenskapene studerte "*matter and life*". Det er følgelig slik man må forstå Keynes' betegnelse av økonomien som en 'moral-vitenskap'. Med det mente han at økonomien måtte oppfattes som en vitenskap hvor tenkende og handlende aktører står i sentrum.

Mer spesielt synes Keynes ut fra dette å se *menneskelige beslutninger* som det helt sentrale element i økonomisk aktivitet generelt. Slike beslutninger fattes på bakgrunn av motiver influert av verdivurderinger, psykologiske tilbøyeligheter og ofte under genuin (til forskjell fra statistisk) usikkerhet. Dette er forhold som etter Keynes' oppfatning griper inn i hverandre på ulike måter og som kan være gjenstand for plutselige og ofte uforutsette endringer. Av grunner som dette understreker Keynes at økonomer må være "*constantly on guard against treating the material as constant and homogenous.*" (CWK XIV: 300). Innen naturvitenskapene mener han imidlertid at de studerte fenomener kan forventes å oppvise langt større grad av homogenitet og stabilitet over tid (CWK XIV: 259). Keynes mener følgelig at det er en fundamental forskjell mellom naturvitenskapenes studieobjekt på den ene side og den økonomiske vitenskapens studieobjekt på den annen side. Han understreker derfor meget sterkt at man ikke må la seg friste til å innføre naturvitenskapelige tankeganger og metoder i den økonomisk-vitenskapelige tenkningen:

"The pseudo-analogy with the physical sciences leads directly counter to the habit of mind which is most important for an economist proper to acquire." (CWK XIV: 300)

Men hva er da Keynes' mer konstruktive synspunkter på økonomisk-vitenskapelig praksis og dermed på økonomisk metodologi? Han gir et klart hint om dette i introduksjonen til *the Cambridge Economic Handbook* som han skrev så vidt tidlig som i 1922. Her sier Keynes blant annet følgende:

"The theory of economics ..... is a method rather than a doctrine, an apparatus of the mind, a technique of thinking, which helps its possessor to draw correct conclusions." (CWK XII: 856)

Keynes uttrykker noe lignende flere år senere når han i et av de tidligere nevnte brev til R. Harrod sier følgende: "*It seems to me that economics is a branch of logic, a way of thinking;..*" (CWK XIV: 296)

Keynes oppfatter altså økonomisk teori først og fremst som en 'metode' eller som en 'en måte å tenke på'. Denne tenkemåten skal være en hjelp når økonomiske problemstillinger skal belyses eller analyseres på en systematisk måte.

I Keynes' videre presiseringer av spørsmålet om hvordan økonomisk teori i denne forstand best kan utvikles og anvendes, står begrepet 'modell' sentralt:

"Economics is a science of thinking in terms models joined to the art of choosing models which are relevant to the contemporary world." (CWK XIV: 296)

Det må da understrekes at Keynes her benytter begrepet 'modell' på en noe annen måte enn hva som er vanlig i dag. Når man i våre dager snakker om en økonomisk modell, mener man gjerne et strengt formalistisk, gjerne matematisk, uttrykk for hvordan hele eller deler av samfunnets økonomi antas å fungere. Modeller i denne forstand blir utledet ut fra et sett av mer eller mindre aksiomatiske forutsetninger. Ved praktiske anvendelser forsøker man gjerne å estimere modellenes relasjoner ved statistiske eller økonometriske metoder. Alt dette står i relativt sterk kontrast til Keynes' oppfatning av hva en økonomisk modell er og hvordan slike modeller kan anvendes for praktiske formål.

Det er flere mulige innfallsvinkler til en forståelse av hva Keynes mer konkret mener med en økonomisk modell og med valg mellom modeller. For min egen del har jeg funnet følgende utsagn i et av de tidligere nevnte brev til Harrod illustrerende og avklarende:

"The great fault of the classical school, exemplified by Pigou, has been to overwork a too simple or out-of-date model, ..., whilst Marshall often confused his models, ..., by wanting to be realistic and by being unnecessarily ashamed of lean and abstract outlines." (CWK: 296).

Pigou og den 'klassiske' skolen, slik Keynes oppfattet dette begrepet, hadde sine røtter tilbake til Ricardo. Dette er en skole som utviklet økonomiske modeller gjennom den såkalte aksiomatisk-deduktive metode, hvor økonomiske resonnementer i stor grad består i logiske deduksjoner ut fra et lite sett av *a priori* gitte antagelser eller aksiomer. Keynes synes å mene at denne form for økonomisk metode hadde sine klare begrensninger, dels i de aksiomer som ble lagt til grunn, dels i de restriktive kravene til slutningsformer som metoden synes å innebære. Dette kommer også til uttrykk i Keynes' syn på bruk av matematikk i økonomiske analyser. I *The General Theory* sier han blant annet følgende om dette:

"Too large a proportion of recent 'mathematical' economics are merely concoctions, as imprecise as the initial assumptions they rest on, which allow the author to lose

sight of the complexities and interdependencies of the real world in a maze of pretentious and unhelpful symbols.” (CWK VII: 298)

Keynes mente ikke man skulle avstå fra å bruke formallogikk. Uten den vil vi være ”*lost in the wood*” (CWK VII: 297). Men han mente bruken av denne form for logikk (dvs. matematikk) tenderte til å ta overhånd allerede på hans tid. Han beskrev denne tilnærmingen som ”[a] *method of blind manipulation*” (CWK VII: 297).

Keynes argumenterte i stedet for en mer *generell* økonomisk metode; en metode som var mer fleksibel mht. de premisser som ble lagt til grunn og hvor både induktive og deduktive resonneringer var akseptable. I den sammenheng hadde han mer sans for Marshalls forsøk på å knytte økonomiske analyser tettere opp til den økonomiske virkelighet som skulle analyseres. Men han mente Marshall overdrev i sine forsøk på å være realistisk, med den konsekvens at modellene eller analysene ble for innviklede og uoversiktlige og dermed lite anvendbare. Nøkkelen til å forstå hva Keynes selv var ute etter, ligger derfor i hans kritikk av Marshalls tilnærming.

Som det framgår av sitatet ovenfor, kritiserer Keynes Marshall for å være redd for ”*lean and abstract outlines*”. Slik jeg ser det, er dette det grunnleggende element i Keynes’ syn på økonomisk metode. Han mente at analyser av økonomiske problemstillinger må baseres på *abstraksjoner* som fanger opp de mest grunnleggende trekk ved den situasjon eller den problemstilling som skal analyseres. Det er analyser ved hjelp av abstraksjoner av denne karakter Keynes mener når han snakker om økonomien som ”*a science of thinking in terms models*”. Og det er kunsten å utvikle gode modeller av denne karakter han mener når han snakker om ”*the art of choosing models which are relevant to the contemporary world*”. Det å ’velge modeller’ skal altså ikke forstås som et valg mellom et sett av ferdig utviklede modeller i moderne betydning av ordet, men som det å velge det mest hensiktsmessige sett av abstraksjoner for analyse av den problemstilling man til enhver tid står overfor.

Abstraksjoner av denne karakter kommer inn på minst to ulike nivåer i økonomisk-vitenskapelig arbeid. De benyttes for det første for å klarlegge de mest grunnleggende karakteristika ved det samfunn eller den økonomi som skal analyseres. Keynes gir selv et utmerket eksempel på dette når han i artikler og tidlige utkast til *The General Theory* trekker opp et skille mellom, og drøfter

grunnleggende egenskaper ved, ulike økonomier som han kaller hhv. ”*a barter economy*”, (CWK XXIX: 66) ”*a co-operative economy*” (eller ”*real-exchange economy*”) (CWK XIII: 410, CWK XXIX: 67, 77-8), ”*an entrepreneur economy*” (eller ”*money-wage economy*”) (CWK XXIX: 67, 78, 87) og ”*a neutral entrepreneur economy*” (CWK: XXIX: 67-8, 78). På bakgrunn av slike refleksjoner trekker Keynes den slutning at neo-klassisk økonomi i hovedsak var gjeldende for en ’bytteøkonomi’ eller en ’ko-operativ økonomi’. Keynes argumenterer for at vi i vår tid snarere lever i en ’entreprenør økonomi’ hvor arbeidsgivernes beslutninger, i en verden karakterisert ved genuin usikkerhet, står helt sentralt. Selv om begrepet ’entreprenørøkonomi’, eller ’monetær produksjonsøkonomi’, ikke brukes eksplisitt i *The General Theory*, er det en slik økonomi eller en slik ramme som legges til grunn for analysene i denne boka.²

Når rammen for en analyse på denne måten er klarlagt, vil videre abstraksjoner være nødvendige for å fange opp de grunnleggende karakteristika ved de mest sentrale beslutningstagere i den aktuelle økonomi. I den sammenheng understreker Keynes at man må etterstrebe det å:

”... segregate the semi-permanent or relatively constant factors from those which are transitory or fluctuating so as to develop a logical way of thinking about the latter, and of understanding the time sequences to which they give rise in particular cases.” (CWK XIV: 296-7)

De mer stabile forhold i en slik inndeling blir da sett på som potensielle kausale faktorer i de forklaringer som bygges opp. Inndelingen mellom stabile og fluktuerende faktorer blir imidlertid ikke sett på som absolutt. Keynes understreker ved flere anledninger at abstraksjonene som benyttes hele tiden må revurderes ut fra de erfaringer og andre vurderinger man gjør seg underveis for å holde ’modellen’ i nær kontakt med den virkelighet den skal beskrive:

”The specialist in the manufacture of models will not be successful unless he is constantly correcting his judgement by intimate and messy acquaintance with the facts to which his model has to be applied.” (CWK XIV: 300)

Et slikt fleksibelt syn på økonomiske modeller basert på en vilje til kontinuerlig revurdering av modellene i lys av de erfaringer man gjør, er etter Keynes’ syn også helt grunnleggende for den videre utvikling av økonomien som en vitenskapelig disiplin:

”... one cannot get very far except by devising new and improved models. This requires, ..., ‘a vigilant observation of the actual working of our system’. Progress in economics consists almost entirely in a progressive improvement in the choice of models.” (CWK XIV: 296)

Når det gjelder anvendelser av økonomiske modeller, er Keynes, som tidligere påpekt, av den oppfatning at de skal være et hjelpemiddel i vår tenking omkring økonomiske problemstillinger. De skal fange det generelle eller essensielle ved den aktuelle problemstilling. Av denne grunn mener Keynes det er helt forfeilet å forsøke å estimere relasjonene i en økonomisk modell gjennom økonometriske metoder:

”... it is of the essence of a model that one does *not* fill in real values for the variable functions. To do so would make it useless as a model. For as soon as this is done, the model loses its generality and its value as a mode of thought.” (CWK XIV: 296)

Da Keynes mener at økonomiens studieobjekt ikke er homogent og stabilt over tid, vil det etter hans oppfatning være fåfengt å forsøke å estimere relasjonene i en økonomisk modell. I den grad det i det hele tatt er mulig å få fram slike estimater, vil de være av liten verdi fordi: ”... *we know beforehand that they will not be applicable to future events.*” (CWK XIV: 296). Skal en økonomisk modell ha noen verdi, må den mao., etter Keynes’ oppfatning, kun håndteres og anvendes som en abstraksjon. Keynes var altså i prinsippet opptatt av at økonomiske modeller skulle ha en reell forankring i virkeligheten gjennom de valg som ble gjort av grunnleggende forutsetninger og abstraksjoner. Han mente derimot at det ikke var noen grunn til å forsøke å gjøre modellene deskriptivt korrekte.

Av dette følger det også at Keynes ikke ser på økonomiske modeller som et instrument for kvantitative prediksjoner av fremtidige hendelser. Etter Keynes’ oppfatning er formålet med økonomisk-vitenskapelig arbeid først og fremst det å etablere *forklaringer* og en dypere grad av *forståelse* for hvordan ulike økonomiske mekanismer virker. Denne form for innsikt kan selvfølgelig også gi grunnlag for begrunnede oppfatninger om framtidige hendelser. Kvalifiserte og i hovedsak kvalitative forutsigelser av denne karakter vil imidlertid være noe annet enn det man i dag vanligvis oppfatter med begrepet ’prediksjon’.

Men om Keynes mener det er uheldig og lite meningsfullt å forsøke og estimere relasjonene i økonomiske modeller empirisk for dermed å gjøre modellene til et prediksjonsinstrument, innebærer ikke det at han generelt sett var negativ til alle forsøk på å gi modellene en form for empirisk forankring. Jeg har allerede påpekt den betydning han tillar observasjon av faktiske forhold som grunnlag for etablering av modeller gjennom abstraksjon. I tillegg til det var han tilhenger av en form for generell test av modellenes egnethet ved å holde dem opp mot empiriske data:

”The object of statistical study is not so much to fill in missing variables with a view to prediction, as to test the relevance and validity of the model.” (CWK XIV: 296)

Dette må da ikke oppfattes som rigorøse tester basert på formalistiske algoritmer uttrykt i former av null-hypoteser, konfidensintervall osv. Keynes synes her snarere å mene mer enkle tester eller sammenligninger med ulike former for systematiserte data som kan gi en indikasjon på om resonnementer ved hjelp av modellene gir resultater eller konklusjoner som i rimelig grad er i overensstemmelse med empiriske data. Han er også positiv til forsøk på å understøtte abstrakte analyser med kvantifiserte anslag av ulik karakter:

”... it is most important, for example, to investigate statistically the order of magnitude of the multiplier, and to discover the relative importance of the various facts which are theoretically possible.”(CWK: XIV: 299)

Dersom vi nå forsøker å sammenholde disse aspektene ved Keynes' syn på økonomiens metodologi, er det klart av vi står overfor et sett av ganske komplekse standpunkter som ikke lar seg beskrive ved henvisning til en mer eller mindre veldefinert posisjon innen vitenskapsfilosofien. For å forstå Keynes' metodologiske posisjon, er det trolig bedre å ta utgangspunkt i hans egen uttalte oppfatning av vitenskapelig aktivitet. I det filosofiske ”bekjennelsesskriftet ”*My Early Beliefs*” beskriver han vitenskap generelt som:

”.. the application of logic and rational analysis to the material presented as sense-data” (CWK X: 348)

Dette indikerer en relativt generell posisjon som kan plasseres et sted midt mellom to tradisjonelle epistemologiske ytterpunkter; rasjonalismen og empirismen. Som vi har sett i det ovenstående, er det nettopp en slik mellomposisjon som også

karakteriserer Keynes' oppfatninger av økonomien som en 'moralvitenskap'. Keynes tillegger her problemstillinger rettet inn mot spørsmålet om hvordan teorier etableres og utvikles like stor vekt som spørsmålet om hvordan teorier eller modeller evalueres, og i begge tilfeller benytter han en blanding av rasjonalistiske og empiristiske innfallsvinkler. Keynes viser således til betydningen av introspeksjon og abstraksjon, men også "*vigilant observation*" og enklere empiriske tester. Keynes betegner økonomiske modeller som en metode eller en måte å tenke på, men han gir ikke preferanse til noen bestemt form for logikk. Hans synes å være åpen for alle former for rasjonelle slutningsformer avhengig av hvilke problemstillinger man til enhver tid står overfor.

I foregående avsnitt så vi hvordan Friedman tok utgangspunkt i ønsket om å etablere et skarpt skille mellom 'positiv' og 'normativ' økonomi, og ut fra det argumenterte for betydningen av det å utvikle den 'positive' siden av den økonomisk-vitenskapelige virksomhet. Keynes operer ikke med noe slikt skille. Når Keynes oppfatter av økonomien som en 'moralvitenskap', dvs. en vitenskap hvor menneskelige beslutninger står sentralt, vil verdifulle vurderinger være en integrert del av den økonomiske vitenskapens studieobjekt. Med et slikt utgangspunkt vil det ikke ha noen mening å studere økonomiske spørsmål uavhengig av enhver form for etiske eller normative vurderinger.

SAMMENLIGNING OG VURDERING

Vi har i det foregående sett at M. Friedman og J. M. Keynes står for to alternative syn på økonomisk metodologi som på flere områder avviker sterkt fra hverandre. For å få et klarere bilde av hva disse forskjellene består i, har jeg nedenfor summert opp noen av hovedpunktene i hhv. Friedmans og Keynes' metodologiske posisjoner:

M. Friedmans posisjon:

- det er både ønskelig og mulig å skille skarpt mellom 'positiv' og 'normativ' økonomi, og 'positiv' økonomi er det sentrale området for økonomisk-vitenskapelig arbeid
- formålet med det økonomisk-vitenskapelige arbeidet er å avdekke økonomiske 'lover' på samme måte som i naturvitenskapene
- i det økonomisk-vitenskapelige arbeidet bør man ut fra dette:
  - ikke forsøke å si noe om hvordan økonomiske modeller etableres eller utvikles
  - ikke tillegge modellenes forutsetninger noen betydning

- teste/vurdere økonomisk modeller gjennom de empiriske prediksjoner de gir
- økonomisk metodologi får gjennom dette en instrumentalistisk forankring og økonomiske modeller får karakter av å være rene prediksjonsinstrumenter

J. M. Keynes' posisjon:

- det har ikke noen mening å skille skarpt mellom 'positiv' og 'normativ' økonomi;
- naturvitenskapelige tankeganger kan ikke uten videre overføres til den økonomisk-vitenskapelige tenkningen
- i det økonomisk-vitenskapelige arbeidet bør man:
  - fokusere på både teoriablering og teorievaluering
  - tillegge valget av grunnleggende forutsetninger stor vekt i teoriableringen
  - benytte både rasjonalistiske og empiriske kriterier i teorievalueringer
- formålet med økonomisk-vitenskapelig arbeid er å etablere forståelse og forklaringer snarere enn det å predikere framtidige hendelser
- økonomisk metodologi av denne karakter er ikke knyttet direkte opp til noen av de tradisjonelle vitenskapsfilosofiske posisjonene

De forskjellene vi her ser, stimulerer til refleksjoner i flere retninger. Noen sentrale spørsmål som naturlig melder seg er: Hvorfor har to så velrenommerte og høyt respekterte økonomer som M. Friedman og J. M. Keynes, kommet fram til så vidt ulike oppfatninger om hva som er en hensiktsmessig økonomisk metodologi? Hvilken innflytelse har disse posisjonene hatt på den økonomiske disiplinens metodologiske tenkning, og hva har konsekvensene av denne innflytelsen eventuelt vært? Kan noen av disse posisjonene danne et grunnlag for den videre utvikling av den økonomisk-metodologiske tenkningen? I det følgende skal jeg forsøke å belyse noen av disse spørsmålene.

Historisk sett er det klart at Friedmans metodologiske posisjon har hatt større innflytelse på den økonomisk-metodologiske tenkningen enn hva Keynes' posisjon har hatt. Dette har dels en naturlig forklaring i det faktum at Keynes aldri publiserte noen eksplisitt metodologisk artikkel slik Friedman gjorde. Det har heller ikke vært gjort mange forsøk på å sammenstille Keynes' mer eller mindre spredte metodologiske synspunkter i en integrert metodologisk posisjon slik jeg har prøvd på i det ovenstående. Men når Friedmans artikkel har vært mer innflytelsesrik, har dette også andre årsaker. Hans metodologiske posisjon faller godt inn i en metodologisk trend som lenge har vært nærmest enerådende innen den økonomisk-metodologiske tenkningen; nemlig den sterke tendensen til å

orientere denne tenkningen i retning av vitenskapsfilosofiske posisjoner med nær tilknytning til naturvitenskapene.

Dersom vi ser litt nærmere på Friedmans posisjon og den innflytelse den har hatt, vil jeg for det første kreditere Friedman for å ha presentert en logisk konsistent posisjon. Friedman begynner sin artikkel med å understreke betydningen av det å skille skarpt mellom 'positiv' og 'normativ' økonomi, hvor 'positiv' økonomi bare skal si noe om hva som 'er' "*independent of any particular ethical or normative judgements*", som Friedman uttrykker det. Med et slikt utgangspunkt er det klart at økonomiske modeller *må* oppfattes kun som prediksjonsinstrumenter. Økonomiske modeller kan da mao. bare benyttes til å predikere hendelsesregularitet av typen: "hvis A så B". De kan *ikke* oppfattes som en forklaring på de aktuelle hendelser eller som en beskrivelse av hva som faktisk skjer i økonomien når en hendelse A fører til en annen hendelse B. Normative elementer kan bare unngås dersom økonomiske modeller tolkes på denne måten. En instrumentalistisk tolkning av økonomiske modeller er altså en tilstrekkelig og nødvendig betingelse for å kunne skille skarpt mellom 'positiv' og 'normativ' økonomi. I denne forstand er Friedmans metodologiske posisjon logisk konsistent. I praksis ser man imidlertid mange eksempler på at dette ikke er forstått fullt ut. Friedmans metodologiske posisjon synes derfor å ha skapt en del metodologisk forvirring. Jeg skal kort utdype dette noe nærmere.

Selv om mange økonomer mener prediksjoner er et viktig anvendelsesområde for økonomiske modeller, er det de færreste som mener at dette er det *eneste* formålet med slike modeller. De fleste vil vel snarere mene at økonomiske modeller i rimelig grad også skal representere en forklaring på, og beskrivelse av, observerte eller predikerte forhold. Jeg vil sogar tro at økonomer som fokuserer sterkt på prediksjon vil anse det som lite tilfredsstillende for økonomien som vitenskapelig disiplin dersom det skulle vise seg at disiplinenes 'beste' modeller – i betydningen de som predikerer best – skulle vise seg å være basert på forutsetninger som er helt hinsides allmenne oppfatninger om de mest grunnleggende trekk ved økonomiens funksjonsmåte.

Men dersom den rent instrumentelle oppfatningen av økonomiske modeller oppgis, faller også det absolutte skillet mellom 'positiv' og 'normativ' økonomi. Siden økonomisk analyse dreier seg om menneskelig adferd og denne form for adferd alltid vil være målrettet i en eller annen forstand, vil man ikke komme utenom normative elementer dersom man vil hevde at modellene representerer en

form for beskrivelse av eller en forklaring på noe som 'er'. Det gjelder hva enten man sverger til en aksiomatisk-deduktiv metodologi eller en rent empiristisk metodologi. Ved førstnevnte form for metodologi vil en eller annen målsetting inngå i premissene for modellutledningen. Da har man indirekte gjort et valg mellom alternative målsettinger. Man har valgt ut én bestemt målsetting på bekostning av alle andre målsettinger som kunne vært benyttet. Slike valg er ikke etiske nøytrale. Dersom man alternativt hevder at en beskrivende eller forklarende modell må aksepteres fordi den har fått støtte gjennom empiriske tester, hevder man at de anvendte målsettinger indirekte er testet gjennom testen av modellen, herunder også de normative elementer modellen inneholder. Men dersom normative elementer kan testes empirisk, er det ikke lenger noen prinsipiell vitenskapelig forskjell mellom 'positive' og 'normative' forhold.

Dette er et poeng som ikke alle har innsett. Gode eksempler på det har vi i mange av den økonomiske disiplinens mest anvendte lærebøker. De begynner nærmest uten unntak med et innledningskapittel hvor forfatteren (eller forfatterne) understreker betydningen av det å skille skarpt mellom 'positiv' og 'normativ' økonomi. Dette knyttes gjerne opp til utsagn om at 'positive' økonomiske teorier har blitt utsatt for omfattende og rigorøse empiriske tester før de er blitt akseptert. Av den grunn blir de framstilt som 'objektive' og 'vitenskapelige'. Læreboksforfatterne understreker da gjerne videre at deres bok kun omhandler 'positiv' økonomi i denne forstand. Når man leser videre i slike bøker, ser man imidlertid snart at forfatterne sjelden eller aldri holder seg til Friedmans stringente instrumentalistiske definisjon av 'positiv' økonomi. Økonomiske modeller som inneholder klare målformuleringer av ulik karakter blir ikke framstilt bare som rene prediksjonsinstrumenter. De blir også presentert som forsøk på å forklare eller beskrive aktuelle økonomiske aktiviteter. Man blander dermed sammen 'positive' og 'normative' elementer og presenterer det for leseren som 'positiv' økonomi; dvs som økonomiske modeller som ikke inneholder etiske eller normative vurderinger. Resultatet er et feilaktig og forvirret metodologisk budskap til bokens lesere.

Spørsmålet om skillet mellom 'positiv' og 'normativ' økonomi og den tilhørende nødvendige tilslutning til instrumentalismen er en viktig, men like fullt noe intrikat, side ved Friedmans metodologiske posisjon. Ved en noe overfladisk eller løselig lesing er hans posisjon av mange bare oppfattet som en generell tilslutning til et krav om empirisk testing av økonomiske modeller. Da dette er et synspunkt som mange økonomer har sluttet seg til, i hvert fall i deres offisielle retorikk, kan

det være av interesse å se litt nærmere på denne siden ved Friedmans metodologiske posisjon. Spørsmålet man må stille seg da, er følgende: Er det meningsfullt å vurdere økonomiske modeller utelukkende, eller i det minste hovedsakelig, ut fra kvaliteten på de kvantitative prediksjoner de gir?

Rent intuitivt synes svaret på dette spørsmålet ganske enkelt. Dersom det skal ha mening teste teoretiske modeller på bakgrunn av modellens prediksjoner, må det være rimelig grunn til å tro at det faktisk eksisterer stabile relasjoner mellom empirisk observerbare størrelser i den underliggende, studerte virkelighet. Ut fra våre erfaringer med planetenes bevegelser, er det god grunn til å tro at man innen astronomien kan regne med relativt stabile relasjoner mellom observerbare størrelser. Den vitenskapelige framgang man kan vise til i noen av de andre naturvitenskapene tyder på at det også der – i det minste under eksperimentell kontroll – eksisterer relativt konstante sammenhenger mellom empirisk observerbare objekter. Typisk for disse vitenskapene er at deres studieobjekter utgjøres av ubesjelet natur. De kan derfor med rimelighet antas å være styrt av det vi gjerne kaller 'naturlover'; dvs. krefter og mekanismer som er uavhengig av mennesket og menneskelig aktivitet.

Den økonomiske vitenskapens studieobjekter har andre egenskaper. Nær sagt alt som skjer i den økonomiske dimensjonen av vår tilværelse er et resultat av menneskelige handlinger. De er igjen et resultat av menneskelige beslutninger. Som det fortelles i enhver innføringsbok i økonomi, er slike beslutninger styrt av økonomiske aktørers motivasjon, deres evne til å vurdere omgivelsene, deres vurderinger av framtiden, osv. Dette er komplekse forhold som ofte kan være gjenstand for raske og uforutsigbare endringer. Det er derfor ingen grunn til å forvente stabile relasjoner mellom empirisk observerbare størrelser av økonomisk karakter. Slike sammenhenger er da heller aldri dokumentert. Hvordan kan man da, som Friedman, hevde at økonomiske modeller kan utsettes for avgjørende empiriske tester ut fra de prediksjoner de gir? Dette er en posisjon som det så langt ikke har lyktes noen å forsvare.

Det er denne siden ved Friedmans metodologi jeg for min del finner mest problematisk. Det kan derfor være av interesse å reflektere litt nærmere over årsakene til at Friedman legger så stor vekt på det å skille mellom 'positiv' og 'normativ' økonomi og gjennom det ender opp med en metodologi som ensidig rettes inn mot empiriske tester basert på kvantitative prediksjoner. Jeg tror et nøkkelutsagn for å forstå dette er følgende:

” .....positive economics is, or can be, an ”objective” science in precisely the same way as any of the physical sciences.” (Friedman 1953: 4)

Friedman har en målsetting for økonomien som vitenskapelig disiplin. Han mener den skal utvikles til en ’objektiv’ vitenskap – så objektiv som noen vitenskap kan være – og målestokken for dette er naturvitenskapene. Av den grunn mener han at vi må skille ’positiv’ fra ’normativ’ økonomi; innen naturvitenskapene studerer man nemlig ikke ’normative’ spørsmål. For å underbygge ’positiv’ økonomi som en ’objektiv’ vitenskap på linje med naturvitenskapene, faller det i neste omgang naturlig for Friedman å adoptere det han oppfatter som naturvitenskapenes metoder. Gjennom dette utvikler han en metodologisk posisjon som legger ensidig vekt på empirisk testing av økonomiske teorier eller modeller uten å foreta noen nærmere drøfting av spørsmålet om hvorvidt det de to vitenskapsgrenenes studieobjekt har felles egenskaper som skulle tilsi at en slik kopiering eller overføring av metodologisk tankegang mellom de aktuelle vitenskaper kan forsvares.

Etter min vurdering begår Friedman gjennom dette tre metodologiske kardinalfeil. Feilene er gjensidig relaterte i den forstand at de refererer seg til ufullstendige eller misvisende tolkninger av den økonomiske vitenskapens studieobjekt. Som jeg har argumentert for i det ovenstående, står menneskelige beslutninger helt sentralt i alle former for økonomisk aktivitet. Når slike beslutninger uunngåelig må involvere motiver og andre verddivurderinger, kan det ikke ha noen mening å forsøke å etablere en økonomisk-vitenskapelig praksis som bevisst søker å utelate disse forholdene. De må tvert imot betraktes som en integrert del av den økonomiske vitenskapens studieobjekt. Friedmans forsøk på å etablere en verdifri ’positiv’ økonomi er derfor helt forfeilet. Den fører bare til en ubegrunnet begrensning av det økonomisk-vitenskapelige arbeidet; en begrensning som det ikke er mulig å forsvare med mindre man betrakter økonomiske modeller kun som rene prediksjonsinstrumenter.

Jeg vil også hevde at Friedmans oppfatning av ’objektivitet’ lider under den samme type villfarelse. På grunn av de store forskjellene mellom naturvitenskapenes og den økonomiske vitenskapens studieobjekt, kan man ikke benytte aktiviteten innen naturvitenskapene som en målestokk på hvordan økonomien kan utvikles til en mest mulig objektiv vitenskap. Objektivitet i vitenskapelig arbeid innebærer generelt sett at den enkelte vitenskapsmanns, eller

-kvinner, egne verdivurderinger så langt det er mulig skal holdes utenfor forskningsprosessen. Det betyr altså ikke at man skal unnlate å studere forhold hvor verdivurderinger er et sentralt element i det aktuelle studieobjekt.

Endelig har Friedmans manglende refleksjoner over de grunnleggende egenskaper ved økonomiens studieobjekt ledet ham til et alt for optimistisk syn på mulighetene for å kunne vurdere kvaliteten på økonomiske modeller på en avgjørende måte gjennom empiriske tester av de prediksjoner modellene gir. Dette synspunktet har jeg argumentert mer inngående for i det ovenstående.

Min argumenter *mot* Friedmans metodologiske posisjon er langt på vei parallelle til mine argumenter *til fordel for* Keynes' metodologiske posisjon. Det er nemlig særmerkende for Keynes at han hele tiden drøfter metodologiske spørsmål ut fra en eksplisitt refleksjon over de grunnleggende egenskaper ved den økonomiske vitenskapens studieobjekt. Da Keynes er klar over den betydning normative vurderinger har i alle former for økonomisk aktivitet, innfører han ikke noe skarpt skille mellom såkalt 'positiv' og 'normativ' økonomi. Det kan her være grunn til å understreke at han på ingen måte var ukjent med eksistensen av disse begrepene. De ble nemlig innført av hans far John Neville Keynes i boka *The Scope and Method of Political Economy* i 1889.³

Det er også eksplisitte refleksjoner over egenskaper ved økonomiens studieobjekt som ligger til grunn for Keynes' avvisning av enhver lettvtint overføring av naturvitenskapens metoder til den økonomiske tenkningen. Dersom dette skulle være en strategi som kunne forsvares må det, etter Keynes' oppfatning, også være slik at:

” ..... the fall of the apple to the ground depended on the apple's motives, on whether it is worth while falling to the ground, and whether the ground wanted the apple to fall, and on mistaken calculations on the part of the apple as to how far it was from the center of the earth.” (CWK XIV: 300)

Når Keynes videre er av den oppfatning at økonomiske modeller ikke kan testes på noen avgjørende måte mot empiriske data, eller benyttes til kvantitative prediksjoner av fremtidige hendelser, er også dette begrunnet i hans refleksjoner over egenskapene ved økonomiens studieobjekt. Da menneskelige beslutninger påvirkes av så mange uforutsigbare forhold, må man være ”*constantly on guard*

against treating the material as constant and homogenous” (CWK XVI: 298). Dette i motsetning til naturvitenskapene hvor:

”... the object of experiment is to fill in the actual values of the various quantities and factors appearing in an equation or a formula; and the work when done is once and for all.” (CWK XIV: 299)

Dette fører til en mer omfattende og grenseoverspringende metodologisk posisjon enn den Friedman gjør seg til talsmann for. Når vi ikke kan teste økonomiske modeller på noen endelig og avgjørende måte ut fra de prediksjoner de gir, må vi også legge vekt på spørsmålet om hvordan modeller utvikles. Keynes har følgelig helt rett når han hevder at det ikke er likegyldig hvilke forutsetninger en modell bygger på. Etter min oppfatning er det også et velbegrunnet standpunkt å hevde at økonomiske modeller må vurderes og evalueres ved hjelp av så vel rasjonalistiske som empiristiske metoder. Det er ingen grunn til å gi noen av disse tilnærmingene en *a priori* forrang i slike sammenhenger.

Keynes antyder i sine metodologiske utsagn at økonomiske analyser bør begynne med konstruksjon av abstrakte tankemodeller hvor man på bakgrunn av ”*vigilant observation*” og generell økonomisk-vitenskapelig erfaring forsøker å isolere de mest grunnleggende aspekter ved den økonomiske aktivitet man ønsker å studere. Han understreker imidlertid at slike abstrakte tankemodeller ikke er et mål i seg selv. De gir bare en første tilnærming som så må korrigeres og nyanseres ved at også andre relevante forhold trekkes inn i analysen. Dette ser han på mange måter som det springende punkt hvor skillelinjen går mellom godt og mindre godt økonomisk-vitenskapelig arbeid:

”The study of economics does not seem to require any specialised gifts of an unusually high order. Is it not, intellectually regarded, a very easy subject compared with the high branches of philosophy and pure science? Yet, good, or even competent, economists are the rarest of birds. .... The paradox finds its explanation, perhaps, in that the master-economist must possess a rare combination of gifts. .... He must be mathematician, historian, statesman, philosopher – in some degree. .... He must contemplate the particular in terms of the general, and touch abstract and concrete in the same flight of thought. He must study the present in the light of the past for the purposes of the future. No part of man’s nature and his institutions must lie entirely outside his regard.” (CWK X: 173 - 4)

AVSLUTTENDE KOMMENTARER

I Keynes' metodologiske posisjon ligger det innebygde argumenter mot den rådende trend i retning av det å isolere den økonomiske tenkningen fra andre samfunnsmessige forhold enn de "rent økonomiske". Dette er etter min oppfatning den helt riktige vei å gå dersom økonomien igjen skal bli en relevant og interessant vitenskap. En utvikling i den retning Keynes her antyder, ville for eksempel føre til en bredere og mer sammensatt rekruttering til disiplinen. Dette vil i neste omgang også kunne bidra til å bringe oss ut av den formalistiske besettelse som synes å prege økonomien som vitenskapelig disiplin i dag.

Det kan være et berettiget ankepunkt mot Keynes' metodologiske posisjon at den på enkelte områder kan virke noe uferdig og skissepreget. Dette har sin naturlige forklaring i det faktum at det så langt ikke er så mange som har tatt opp den metodologiske hansken Keynes kastet, med det formål å utvikle denne posisjonen videre. Det er derfor stadig rom for presiseringer og videreutviklinger av enkelte elementer i denne posisjonen. Etter min oppfatning utgjør den imidlertid et integrert hele, og den holdes sammen og gis integritet gjennom ett avgjørende element: Keynes' konsekvente argumentasjon til fordel for det å sette de grunnleggende egenskaper ved den økonomiske vitenskapens studieområde i fokus.

Helt til slutt kan det også være grunn til å påpeke at det i de senere år er utviklet en retning innen vitenskapsfilosofien som på flere områder tangerer Keynes' metodologiske posisjon. Denne retningen går under betegnelsen 'kritisk realisme', og har sitt utgangspunkt i den engelske filosofen Roy Bhaskars arbeider.⁴ Dette er en posisjon som legger stor vekt på eksplisitt refleksjon over hva som grunnleggende sett eksisterer innen det området man vil studere og samtidig nedtoner betydningen av avgjørende tester basert på empiriske prediksjoner, osv. Her ligger det følgelig mulige koblinger til Keynes' metodologiske posisjon. Dette er noe som nå er blitt fanget opp også av andre økonomer som arbeider spesielt med tolkning og utvikling av Keynes' økonomiske tenkning.⁵ Dette ser jeg på som oppmuntrende signaler som indikerer at vi i framtiden kan få en revitalisering og videreutvikling av J. M. Keynes' lenge forsømte bidrag til den økonomisk-metodologiske tenkningen.

6

KEYNES OG DET MIKROØKONOMISKE GRUNNLAGET FOR MAKROØKONOMIEN*

De mest kjente retningene eller skolene som er framsatt som angivelige tolkninger eller videreutviklinger av Keynes' General Theory er i kronologisk rekkefølge: IS-LM-modellen, den neo-klassiske syntesen, fastprismodellene og den ny-keynesianske skolen.¹ Dette er modeller og teorier som i stor grad bygger på hverandre og de kan derfor sees på som uttrykk for en utviklingsprosess. Jeg skal i det følgende forsøke å få fram noen hovedtrekk i denne prosessen med spesiell vekt på dens metodologiske undertoner. Det vil være en hovedkonklusjon i min analyse at denne utviklingen har vært karakterisert ved ulike forsøk på å etablere et tilfredsstillende mikroøkonomisk grunnlag for makroøkonomien.

På bakgrunn av dette har jeg funnet det naturlig å se nærmere på hva Keynes selv sa om disse spørsmålene. Etter å ha studert dette forholdet nærmere, er det min klare oppfatning at Keynes først og fremst hadde til formål å etablere et makroøkonomisk grunnlag for økonomisk teori og analyse på makronivå. Jeg vil i det følgende argumentere nærmere for dette standpunktet. Videre vil jeg drøfte bakgrunnen for og innholdet i det jeg oppfatter som Keynes' mikroøkonomiske grunnlag for makroøkonomien. Mine videre refleksjoner omkring disse spørsmålene munner ut i en konklusjon som tilsier at økonomisk analyse på så vel mikro- som makronivå i større grad enn hva tilfellet har vært til nå bør bygge på en eksplisitt erkjennelse av de gjensidige relasjoner som alltid vil være tilstede mellom mikro- og makroaspektene ved økonomiens funksjonsmåte.

TOLKNINGER AV THE GENERAL THEORY

Det sies gjerne at en klassiker er en bok som alle har hørt om, mange referer til, men få har lest. Ut fra en slik definisjon er *The General Theory of Employment, Interest and Money* åpenbart en av den økonomiske litteraturens store klassikere. De fleste nålevende økonomer mener å vite hva denne boka handler om, men hvor mange har lest den? For mange synes kjennskapet til

”keynesiansk økonomi” i stor grad å være basert på en eller annen angivelig tolkning eller videreutvikling av Keynes’ opprinnelige verk. I det følgende vil jeg se nærmere på noen av de mest kjente bidragene av denne karakter.

IS-LM-modellen

I mengden av ulike fortolkninger av *The General Theory*, er det én som peker seg ut som spesielt innflytelsesrik – den såkalte IS-LM-modellen. Det er gjerne John Hicks som får æren for å ha utviklet denne modellen gjennom artikkelen *Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation* fra 1937. Hicks’ IS-LM-modell har vært svært mye benyttet som en første innføring i grunnleggende makroøkonomi ved høyskoler og universiteter helt opp til våre dager. Men den har også fungert som en referanseramme for mer forskningspregede aktiviteter rettet inn mot makroøkonomisk teoriutvikling.

IS-LM-modellen ble lenge betraktet som en rimelig god tolkning av Keynes’ *General Theory*. Modellen er på mange måter en genuin makromodell i den forstand at den er bygd opp av sammenhenger mellom aggregerte størrelser som samlet produksjon, samlet konsum, samlede realinvesteringer, osv. Adferdsrelasjonene i modellen er basert på de mer intuitive eller psykologiske tilbøyeligheter som Keynes innførte i *The General Theory*; den marginale konsumtilbøyelighet, likviditetspreferansen og kapitalens marginaleffektivitet. Modellen lar seg løse som et simultant likevektssystem og er dermed ment å reflektere en økonomi hvor pengesiden og realsiden er integrert i hverandre.

IS-LM-modellen har imidlertid flere løse tråder. Modellen har ikke noe arbeidsmarked og heller ingen tilbudsside. Den er videre uttrykt i reale termer, noe som selvfølgelig er en svakhet ved en modell som skal integrere penge- og realsiden av økonomien. Endelig er det mange som mener det er et problem at modellens relasjoner ikke er forankret i individuell valghandlingsteori. Hicks understreket selv, på et senere tidspunkt, noen av de problemer dette medførte når IS-LM-modellen ble anvendt for undervisningsformål:

“The students go to ‘micro’ lectures on Mondays and ‘macro’ lectures on Thursdays; and they just don’t fit. Why don’t they fit? .... The trouble is that the approach is different, the Monday lectures being in some sense classical, the Thursday lectures being Keynesian.” (Hicks 1979: 1452)

Til tross for IS-LM-modellens popularitet var det følgelig flere forhold som tidlig indikerte klare behov for utbedringer og justeringer. Utviklingen som førte fram til den såkalte neo-klassiske syntesen kan forstås nettopp som profesjonens forsøk på å forbedre og bygge ut den analysen Hicks påbegynte med sin ISLM-artikkel fra 1937.

Den neo-klassiske syntesen

Det er flere viktige bidragsytere til utviklingen av det som etter hvert ble kalt den neo-klassiske syntesen. Tidlige bidrag i denne prosessen finner vi i Oscar Lange (1938, 1944) samt i del III og IV i Hicks' bok *Value and Capital* fra 1939. Disse arbeidene peker klart i retning av en makroøkonomisk tilnærming inspirert av Walras' generelle likevektsteori. Dette blir også eksplisitt uttrykt i Modiglianis innflytelsesrike artikkel *Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money* fra 1944. Det er her Modiglianis uttalte formål å etablere en modell som er mer generell enn Hicks' IS-LM-modell (Ibid: 48). Modigliani bygger ut denne modellen med et arbeidsmarked og en makroproduktfunksjon. På bakgrunn av analyser utført med modellen han da får, konkluderer Modigliani med å hevde at såkalte "keynesianske" forklaringer på ufrivillig arbeidsledighet må bygge på en *ad hoc* forutsetning om rigide priser og lønninger og/eller om forekomsten av en likviditetsfelle. (Ibid: 75 - 76)

Det skulle imidlertid snart vise seg at en tidligere innovasjon, ofte forbundet med Keynes' kollega fra Cambridge A. C. Pigou, også kunne kobles til dette teoretiske systemet og dermed umuliggjøre en likevekt med arbeidsledighet selv om en likviditetsfelle skulle eksistere. Pigou hevdet at fallende priser og lønninger ville øke realverdien av konsumentenes formuesbeholdninger. Dette ville i neste omgang gi økt konsum og dermed økt aggregert etterspørsel. Selv om økonomien i en nedgangsperiode skulle havne i likviditetsfellen, hvor altså renten ikke vil synke ytterligere, vil konsumet likevel øke så lenge priser og lønninger er fleksible nedover. Økonomien vil følgelig automatisk bevege seg tilbake til en likevekt med full sysselsetting igjen. (Pigou 1941, 1943, 1947)

I storverket *Money, Interest and Prices* fra 1956 (annen utgave 1965), samler Don Patinkin disse og flere andre tråder i en modell med fire makromarkeder; et produktmarked, et arbeidsmarked, et pengemarked og et obligasjonsmarked. Alle relasjonene i modellen har i prinsippet et individualistisk valgteoretisk fundament og konsumentenes budsjettrestriksjoner er formulert slik at Pigou-effekten blir operativ. Videre er Walras' auksjonarius på plass. Denne fiktive auksjonarius

antas å motta tilbuds- og etterspørselsønsker fra alle markedsaktører og å sørge for at faktisk handel ikke forekommer før det er funnet en prisvektor som klarer alle markeder. Markedsaktørene opptrer dermed som pristakere i alle markeder. Alle ønsker om salg av en vare eller tjeneste vil motsvares av et tilsvarende ønske om kjøp. Det innebærer i siste instans at goder byttes mot goder. Gjennom dette utvikler Patinkin en modell som blir en makroøkonomisk analogi til Walras' mer disaggregerte markedssystem. Ved eksogene sjokk vil innebygde mekanismer automatisk føre økonomien tilbake til en likevekt med full sysselsetting.

Med dette teoretiske byggverk på plass, vedgikk imidlertid selv dets mest ihuga forsvarere at modellen ikke alltid ga et godt bilde av den makroøkonomiske virkelighet. De fleste var av den oppfatning at det kunne være tvilsomt å stole på Pigou-effekten i praksis da det kunne ta lang tid før den slo igjennom. Videre var det mange som også mente at priser og lønninger i praksis hadde en tendens til å være rigide, spesielt i nedadgående retning. Dette kunne imidlertid inkorporeres i analysen som velbegrunnede avvik fra grunnmodellens forutsetninger, ble det hevdet. Modellen ville da frambringe resultater av "keynesiansk" karakter som vedvarende ufrivillig arbeidsledighet og behov for en aktiv stabiliseringspolitikk. Denne foreningen av en grunnleggende neo-Walrask makroteori og praktisk relevante "keynesianske" avvik fra modellens forutsetninger utgjør kvintessensen i det Samuelson senere kalte 'den store syntesen', eller 'den neo-klassiske syntesen' som den senere er blitt kalt.²

Det er viktig å merke seg rangordningen her. Modellen som Patinkin og andre møysommelig hadde etablert ble ansett for å være det teoretiske idealet. De "keynesianske" avvikene fra modellens antagelser, og de derav følgende resultater, ble bare regnet som potensielt relevante for praktiske formål under spesielle omstendigheter. Keynes' analyse i *The General Theory* var dermed redusert til et spesialtilfelle av en mer generell teori.

Fastprismodellene eller ulikevektsmodellene³

Selv om mange økonomer lenge syntes å akseptere det teoretisk-praktiske kompromiss som ligger innebygd i den neo-klassiske syntesen, var det ikke alle som slo seg til ro med det faktum at Keynes' *General Theory* gjennom dette var redusert til et praktisk relevant spesialtilfelle av en generell likevektsteori av Walrask karakter. R. Clower var en av dem som opponerte sterkest mot dette synet. I artikkelen *The Keynesian Counter-Revolution: A Theoretical*

Appraisal hevder han at de som stod bak utviklingen av den neo-klassiske syntesen hadde oversett det han selv oppfatter som Keynes' vesentligste innovasjon i *The General Theory*; nemlig likvideringen av myten om den allesteds nærværende Walraske auksjonarius som uten kostnad antas å bringe til veie nødvendig informasjon for å sikre perfekt koordinering av alle transaksjoner. (Clower 1965)

Dersom antagelsen om den allesteds nærværende auksjonarius forkastes, vil handel kunne foregå til priser som ikke klarerer markedene. De økonomiske aktørene vil da kunne møte ulike former for kvantumsrestriksjoner. En konsument som har et uttrykt ønske om å selge en viss mengde arbeidskraft, for dermed å kunne kjøpe et bestemt kvantum konsumgoder, vil kunne oppleve at bedriftene ikke vil kjøpe alle de arbeidstimene han vil selge. Dette vil begrense konsumentens muligheter for å kjøpe varer og tjenester. Når konsumentene utsettes for rasjonering av denne karakter, blir deres 'effektive' etterspørsel mindre enn deres 'ønskede' etterspørsel, og det er den 'effektive' etterspørselen produsentene i økonomien observerer. Dette er det grunnleggende innholdet i det Clower kalte 'den doble beslutningshypotesen'. Gjennom denne hypotesen og de konsekvenser den har, får Keynes' fokusering på en konsumfunksjon som avhenger av løpende inntekt en genuin valgteoretisk forankring. Det samme gjelder for Keynes' multiplikatorprosess. I en modell med rasjonering vil nemlig eksogene sjokk bli absorbert gjennom kvantumsendringer snarere enn gjennom prisendringer. Dermed er det ikke noen mekanisme innebygd i systemet som automatisk vil føre økonomien tilbake til en likevekt med full sysselsetting igjen. På bakgrunn av dette hevder Clower selvsikkert at: "*Keynes either had a dual-decision hypothesis at the back of his mind, or most of the General Theory is theoretical nonsense.*" (Clower 1969: 290)

I boka *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes* viderefører A. Leijonhufvud Clowers idéer og knytter dem nærmere opp til det Keynes faktisk skrev i *A Treatise on Money* og i *The General Theory*; (Leijonhufvud 1968). Mens Clower mer eller mindre *ad hoc* hadde antatt transaksjoner til priser som ikke klarerer markedene, mener Leijonhufvud å finne eksplisitt støtte for en slik tilnærming i *The General Theory*. Vi blir nå fortalt at "... *in the Keynesian macrosystem the Marshallian ranking of price- and quantity - adjustment speed is reversed. .... The "revolutionary" element in the General Theory can perhaps not be stated in simpler terms.*" (Leijonhufvud 1968: 52) Men Leijonhufvud går lenger enn dette og argumenter for hvordan han mener Keynes hevdet at

ineffektive informasjonsstrømmer mer generelt kan skape koordineringsproblemer og dermed rigiditeter av ulike slag i en økonomi som ikke har noen Walrask auksjonarius.

Virkelig fart i utviklingen av det som i dag kalles fastprismodeller, eller ulikevektsmodeller, ble det når mer fullstendige og formelle modeller ble formulert ut fra de underliggende argumenter Clower og Leijonhufvud hadde lansert. Barro og Grossman (1971) utviklet den første modellen av denne karakter ved å kombinere Clowers duale beslutningshypotese med et tidligere lite påaktet kapittel i Patinkins *Money, Interest and Prices*. (Patinkin 1965 kap. 13). I et senere arbeid utvidet de analysen til å gjelde i et intertemporalt perspektiv; (Barro og Grossman 1976).⁴

Gjennom disse modellene hadde makroøkonomien tilsynelatende fått en genuin mikroøkonomisk forankring. Analysene førte videre fram til en ny typologi for ulike typer av arbeidsledighet. Den formen for arbeidsledighet som oppstår når selgerne i både arbeidsmarkedet og varemarkedet er rasjonerte, blir kalt "keynesiansk". Rasjonerte kjøpere i varemarkedet og rasjonerte selgere i arbeidsmarkedet vil derimot føre til "klassisk" arbeidsledighet. Det blir hevdet at denne klassifiseringen av ulike typer av arbeidsledighet i neste omgang vil ha betydning for effektiviteten av ulike økonomisk-politiske tiltak med det formål å redusere eller eliminere arbeidsledigheten.

Ny-keynesiansk makroøkonomi

I sist halvdel av 1960-årene ble monetarismen, med Milton Friedman som sentral frontfigur, etablert som en potensiell utfordrer til den "keynesianske" makroøkonomien.⁵ Utfordringen i monetarismens første fase var mer av empirisk enn teoretisk karakter, hvilket blant annet kom til uttrykk i det faktum at begge sider aksepterte IS-LM-modellen som en felles ramme for avklaring av meningsforskjeller.⁶ Denne første versjonen av monetarismen ble i løpet av 1970-årene transformert til det som i dag gjerne kalles "ny-klassisk" makroøkonomi gjennom bidrag av blant andre R. Barro, R. Lucas, T. Sargent og N. Wallace.⁷ Når disse bidragsyterne utviklet makroøkonomiske analyser basert på antagelser om kontinuerlig markedsklarering og rasjonelle forventninger, ble det sådd sterk tvil om det underliggende rasjonale, og også de praktiske muligheter, for en aktiv stabiliseringspolitikk fra myndighetenes side. Da disse analysene videre er tuftet på det som gjerne blir oppfattet som allment akseptert mikro- og markedsteori, ble

den ny-klassiske skolen oppfattet som en alvorlig utfordrer til den "keynesianske" makroteorien.

Som svar på denne utfordringen ble det i løpet av 1980-årene lansert analyser som etter hvert har blitt oppfattet som en egen skole innen makroøkonomien. Innen denne "ny-keynesianske" skolen som den kalles, aksepterer man stort sett ny-klassikerenes krav om at makroøkonomiske analyser må baseres på antagelser om individuell, rasjonell økonomisk adferd. Den ny-klassiske skolens syn på forventningenes betydning, selv i form av rasjonelle forventninger, er også langt på vei akseptert innen den ny-keynesianske skolen. Ulikhetene mellom de to er dermed først og fremst knyttet til synet på antagelsen om kontinuerlig markedsklarering. Mens teorier innen den ny-klassiske skolen har dette som en grunnleggende forutsetning, har man innen den ny-keynesianske skolen fokusert på ulike begrunnede avvik fra denne forutsetningen.

Da avvik fra forutsetningene om fullkommen konkurranse og derav følgende kontinuerlig markedsklarering kan anta mange ulike former, er det blitt utviklet et stort antall til dels svært ulike teorier innenfor rammen av det man kaller den ny-keynesianske skolen. Denne skolen har derfor ikke noe helhetlig preg, men framstår snarere som en samling av alternative tilnæringsmåter som har det til felles at de søker etter begrunnelser for pris og/eller lønnsstivhet forankret i analyser hvor tradisjonelle oppfatninger av økonomisk rasjonalitet og likevekt står sentralt. Fremtredende eksempler på denne form for analyser finner vi i ulike studier av såkalte meny-kostnader, asymmetrisk informasjon, imperfekt konkurranse, eksplisitte og implisitte kontrakter, koordineringsproblemer, m.v. En utmerket antologi av sentrale bidrag innen disse og andre områder med referanser til enda flere relevante bidrag, er publisert i Mankiw og Romer (eds) (1991).⁸

Gjennom analyser av denne karakter har ny-keynesianerne vist at nominelle forstyrrelser kan få betydelige realøkonomiske effekter på kort sikt, og begrunnet betydningen av ulike markedsimperfeksjoner for å forstå og forklare konjunktursvingninger i økonomien. "Keynesiansk" makroteori, slik den kommer til uttrykk i fastprismodellene, ble med dette i en viss forstand ført et skritt videre. Mens fastprismodellene i stor grad er basert på *ad hoc* pregede antagelser om faste eller rigide priser og lønninger, er den ny-keynesianske skolen karakterisert ved mange ulike forsøk på å *forklare* eller *begrunne* hvorfor priser og/eller lønninger tenderer til å ha slike karakteristika.

Fokuseringen på pris- og lønnsstivhet har imidlertid ført til mye oppmerksomhet omkring *tilbudssiden* av økonomien. Mange av teoriene innenfor rammen av den ny-keynesianske skolen omhandler spørsmål av allokeringsmessig karakter mens etterspørselssiden, som tradisjonelt har stått sterkt i ”keynesiansk” makroteori, har fått tilsvarende mindre oppmerksomhet. Dette reflekteres også i ny-keynesianernes syn på spørsmål av økonomisk-politisk karakter. De har lite å si om tradisjonell ”keynesiansk” etterspørselsregulering gjennom penge- og finanspolitiske tiltak. Analysene indikerer snarere i ulike sammenhenger et teoretisk potensiale for offentlig intervensjon med sikte på det å bedre ressurs-allokeringen gjennom mulige strukturelle tiltak. Men det synes å være ulike syn på mulighetene for å gjennomføre tiltak av denne karakter i praksis blant ny-keynesianerne.⁹

En kort oppsummering

IS-LM-modellen, den neo-klassiske syntesen, ulikevektsmodellene og den ny-keynesianske skolen gir på ulike måter uttrykk for det man i dag kaller ”keynesiansk” økonomi. Med det menes det modeller eller teorier som åpner for tilpasninger med ufrivillig arbeidsledighet i et slikt omfang og av en slik varighet at det berettiger en aktiv stabiliseringspolitikk fra myndighetenes side. De ulike modellene kan hver for seg betraktes som selvstendige, og delvis konkurrerende, bidrag innen en slik bred tradisjon. Men de kan også betraktes som ledd i en utviklingsprosess da de teoretisk sett i stor grad bygger på hverandre.

Sett i et slikt perspektiv gir den registrerte utviklingsprosessen uttrykk for noen klare metodologiske trekk. Det viktigste karakteristikum i så henseende synes å være jakten på et adekvat mikroøkonomisk grunnlag for makroøkonomien. Da bidragsyterne til det som i dag kalles den neo-klassiske syntesen forsøkte å videreutvikle Hicks’ IS-LM-modell, gjorde de det ved å supplere IS-LM-modellen med relasjoner med et individuelt valgteoretisk fundament. Gjennom dette endte de opp med en makromodell av Walras karakter. For å frambringe ”keynesianske” resultater i ovennevnte forstand, må denne kjernemodellens resultater kvalifiseres gjennom mer eller mindre *ad hoc* pregede antagelser om pris- og lønnsstivhet.

Ulikevektsmodellene, eller fastprismodellene, er også gitt en individualistisk, valgteoretisk forankring. Ved utviklingen av disse modellene søkte man imidlertid en frigjøring fra Walras’ automatiske selvregulering ved å distansere seg fra antagelsen om en allesteds nærværende auksjonarius. Fastprismodellene

representerer dermed en teoretisk progresjon i den forstand at faste priser og lønninger her bygges inn i modellene fra bunnen av. Modellene gir med dette et grunnlag for mer systematiske analyser av virkningene av faste eller rigide priser og lønninger. Antagelsene om faste priser og lønninger er imidlertid stadig et uforklart fenomen i den forstand at de ikke er begrunnet ved økonomisk adferd eller andre relevante økonomiske forhold. Modellene har dermed stadig karakter av å være noe *ad hoc* pregede.

Den seneste fasen i utviklingen av den "keynesianske" makroøkonomien, den ny-keynesianske skolen, tar tak i nettopp dette 'problemet'. Mye av aktiviteten innen denne skolen har vært rettet inn mot det å gi forekomsten av rigide eller faste priser og lønninger et genuint valgteoretisk fundament. Den "keynesianske" makroøkonomien har gjennom dette kommet til å legge stadig mer vekt på tilbudssiden og de strukturelle forhold i økonomien, mens betydningen av den effektive etterspørselen er tonet tilsvarende ned.

Denne utviklingen av den "keynesianske" makroøkonomien har flere metodologiske konsekvenser. Man kan observere en stadig større grad av tilslutning til det man innen vitenskapsfilosofien gjerne betegner som metodologisk individualisme og atomisme. Kort sagt innebærer det en tilslutning til oppfatninger om at genuine samfunnsmessige forhold best kan studeres ut fra analyser av optimerende aktører som i utgangspunktet agerer i full isolasjon. Makroøkonomiske spørsmål antas dermed å kunne studeres ved analyser av såkalte representative agenter.

Dette har også ført til en tilnærming mellom "keynesiansk" og "klassisk" makroøkonomi. De moderne versjonene av disse skolene – den "ny-keynesianske" og den "ny-klassiske" – har nå i prinsippet samme syn på spørsmålet om hvordan makroøkonomiske analyser bør bygges opp. De bør baseres på et grunnleggende neo-klassisk mikrofundament. På bakgrunn av det er det ikke overraskende at man i den senere tid har kunnet observere at tilhengere av den ny-keynesianske skolen ved flere anledninger har uttrykt at de i hovedsak deler ny-klassikerenes syn på økonomiens funksjonsmåte på lang sikt. Det er i hovedsak bare i det kortsiktige perspektivet det fremdeles er meningsforskjeller mellom de to.¹⁰

KEYNES OM RELASJONENE MELLOM MIKRO OG MAKRO

Den økende interessen for det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien innen den "keynesianske" økonomiske tradisjonen, synes å være omvendt proporsjonal med interessen for hva Keynes selv faktisk sa om ulike økonomisk-teoretiske spørsmål. Mens Hicks i sin IS-LM-artikkel tok direkte utgangspunkt i deler av det Keynes hadde skrevet i *The General Theory* og bidragsyttere som Patinkin, Clower og Leijonhufvud forsøkte å forholde seg eksplisitt til Keynes' ulike publikasjoner, ser man knapt en referanse til Keynes' arbeider i publikasjoner innen den ny-keynesianske skolen.¹¹

Av dette kan man kanskje ledes til å trekke den slutning at Keynes selv hadde lite å si om "moderne" problemstillinger som spørsmålet om hvorvidt, og i så fall på hvilken måte, makroøkonomiske analyser kan, eller bør, være forankret i økonomiske analyser på mikronivå. Dette er imidlertid ikke helt korrekt. Som jeg skal vise i det følgende, hadde Keynes et reflektert forhold til dette og andre relaterte spørsmål. De slutninger han direkte og indirekte kom fram til, avviker imidlertid på mange måter fra de dominerende holdninger innen den makroøkonomiske tenkningen de seneste ti-årene. Av den grunn kan det være av interesse å se litt nærmere på dem.

Keynes' formål med *The General Theory*

Jeg får av og til det inntrykk at mange mener *The General Theory* først og fremst er en bok som begrunner en aktiv stabiliseringspolitikk på makronivå. Det kan derfor være grunn til å understreke at Keynes' formål med denne boka spenner videre og går dypere enn som så. Dette går klart fram av bokas forord hvor forfatteren blant annet skriver følgende:

"... its main purpose is to deal with difficult questions of theory, and only in the second place with the applications of this theory to practice." (CWK VII: xxi)

Mer spesielt ville Keynes lansere et alternativ, eller i det minste et supplement, til det han kalte 'klassisk' økonomi. Med det mente han en økonomisk-teoretisk tradisjon som kan følges fra Ricardo via J. S. Mill, Edgeworth og Marshall til Pigou (CWK VII: 3 n1).¹² Keynes medgir at det hadde foregått en betydelig teoretisk evolusjon innen denne tradisjonen hvor han spesielt trekker fram Marshalls bidrag. Men Keynes ser ikke noen grunnleggende endringer i denne tradisjonens analytiske angrepsmåter:

”There has been a progressive evolution of the doctrine. But its presuppositions, its atmosphere, its method have remained surprisingly the same, and a remarkable continuity has been observable through all the changes.” (CWK VII: xxxi).

Det alvorligste problemet med denne teorien var, etter Keynes’ oppfatning, forekomsten av eksplisitte, eller oftere implisitte, forutsetninger som innebærer at økonomien automatisk vender tilbake til en tilpasning med full sysselsetting når den utsettes for eksogene forstyrrelser; i det minste på lang sikt. Avvik fra tilpasninger som ga full kapasitetsutnyttelse, og dermed full sysselsetting, kunne derfor bare være av temporær karakter med mindre det bevisst ble stukket kjepper i hjulet for markedsmekanismens funksjonsmåte. På Keynes’ tid var Say’s lov et av de mest eklatante eksempler på teorier av denne karakter.

Keynes mente at slike teorier i svært liten grad kunne kaste lys over relevante økonomiske spørsmål i den verden vi faktisk lever i. I forordet til *The General Theory* gjør han det derfor klart at det er hans formål å etablere en teori som *ikke* baseres på slike forutsetninger. Han ville snarere utvikle en teori som kunne gi en forklaring på hva som til enhver tid bestemmer nivået på, og dermed observerte fluktuasjoner i, den samlede produksjon og sysselsetting i økonomien. (Ibid: xxii). For å kunne lykkes med det, mente Keynes det var nødvendig å ta et fundamentalt oppgjør med de forutsetningene ’klassisk’ teori bygger på:

”..... if orthodox economics is at fault, the error is to be found not in the superstructure, which has been erected with great care for logical consistency, but in a lack of clearness and of generality in the premises.” (CWK VII: xxi)

Ved å utvikle en makroøkonomisk analyse ut fra et mer holdbart sett av forutsetninger, ville Keynes etablere en generell teori hvor ’klassisk’ økonomi i beste fall ville bli et spesialtilfelle. (Ibid: 3). Utdrag fra et brev til G. B. Shaw skrevet vel et år før *The General Theory* ble publisert viser at Keynes hadde store ambisjoner med den teorien han nå var i ferd med å etablere:

”I believe myself to be writing a book on economic theory which will largely revolutionize - ..... - the way the world thinks about economic problems.” (CWK XIII: 492)

Som vi skal se, var spørsmålet om relasjonene mellom mikro- og makro-økonomien ett av de temaer Keynes tok opp til vurdering i sitt arbeid med revolusjonere, eller i det minste endre, den måten økonomer tenker på.

Om relevante dikotomiseringer i økonomisk-teoretisk arbeid

Det Keynes kalte 'klassisk' eller ortodoks økonomisk teori er blant annet karakterisert ved et relativt skarpt skille mellom realøkonomi på den ene side og pengeøkonomi på den annen side. Realøkonomiske størrelser som produksjon og sysselsetting blir her ansett for å være mer eller mindre uavhengige av monetære forhold. Penger fungerer først og fremst som et hensiktsmessig byttemiddel og er i den forstand nøytrale. Gjennom de sammenhenger som er beskrevet i den såkalte kvantitetslikningen har imidlertid pengemengden avgjørende betydning for det generelle prisnivået i økonomien.

Etter Keynes' oppfatning er denne dikotomiseringen mellom pengesiden og realsiden av økonomien et alvorlig feilgrep. Han hevder at de forutsetningene 'klassisk' teori gjennom dette bygger på ikke er i samsvar med den økonomiske virkelighet som vi faktisk lever i og at denne teorien derfor er "*misleading and disastrous if we attempt to apply it to the facts of experience*" (CWK VII: 3). Den relevante dikotomisering går, ifølge Keynes, ikke mellom pengeøkonomien og realøkonomien, men snarere mellom mikro- og markedsøkonomien på den ene side og makroøkonomien på den annen side:

"The right dichotomy is, I suggest, between the theory of the individual industry and firm ..... on the one hand, and the theory of output and employment as a whole on the other hand." (CWK VII: 293)

Keynes var ikke avisende til 'klassisk' teori generelt sett. Han mente imidlertid det er en alvorlig feilslutning å ekstrapolere fra mikro- og markedsøkonomiske analyser til resonnementer som omhandler økonomien som helhet. Keynes hevder at når man skal analysere økonomien som helhet, må man ta i betraktning forhold som kunne utelates i mikro- og markedsanalyser. Det er det Keynes forsøker å gjøre i *The General Theory* og det er i den forstand han mente at den teorien han utvikler her, er en generell teori. I forordet til den franske utgaven av boka, datert 20. februar 1939, presiserer Keynes dette ganske eksplisitt:

"I have called my theory a general theory. I mean by this that I am chiefly concerned with the behaviour of the economic system as a whole - ....., rather than

with .... firms or individuals. And I argue that important mistakes have been made through extending to the system as a whole conclusions which have been correctly arrived at in respect of a part of it taken in isolation.” (CWK VII: xxxii)

Noen hovedtrekk i Keynes' angrepsmåte

Keynes' tre viktigste bidrag til den økonomisk litteraturen kalte han hhv. *A Tract on Monetary Reform* (1923), *A Treatise on Money* (1930) og *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936). Sistnevnte bok ble i tidlige utkast først kalt *A Monetary Theory of Production* og deretter *A Monetary Theory of Employment* (CWK XXIX: 49, 62). Det er ett ord, eller begrep, som går igjen i alle disse boktitlene, nemlig *penger*. Og det er ikke noen tilfeldighet. Keynes' økonomiske forfatterskap kan leses som en stadig mer dyptpløyende studie av den betydning penger har som et helt sentralt institusjonelt fenomen i en moderne kapitalistisk økonomi. Denne fokuseringen på de monetære aspekter ved økonomiens funksjonsmåte representerer et av de viktigste skiller mellom Keynes' økonomiske tilnærminger og det som i dag oppfattes som *mainstream economics*.

Fokuseringen på monetære forhold er av helt avgjørende betydning i den makroøkonomiske analysen Keynes bygger opp i *The General Theory*. Han understreker dette selv i forlengelsen av diskusjonen om relevante dikotomiseringer i økonomisk teori og analyse som jeg refererte til ovenfor:

”..... as soon as we pass to the problem of what determines output and employment as a whole, we require the complete theory of a Monetary Economy.” (CWK VII: 293)

I et forsøk på å drive igjennom de mest grunnleggende egenskaper ved en slik økonomi, etablerer Keynes i *The General Theory* den enklest mulige makromodell. Han tar utgangspunkt i en lukket økonomi hvor det finnes to hovedtyper av økonomiske aktører; et antall produsenter som disponerer ressurser i form av fysisk produksjonsutstyr og finansiell kapital, og et antall arbeidstagere som søker sysselsetting. Videre finnes det i bakgrunnen en finansiell struktur i form av banker osv. og en offentlig sektor. Produsentene, eller entreprenørene som Keynes kaller dem, antas å operere under en målsetting om å oppnå størst mulig monetær profitt. Det produseres og etterspørres to typer av goder; konsumgoder og investeringsgoder.

Ut fra dette bygger Keynes analysen gradvis opp. I kapittel 3, kalt *The Principle of Effective Demand*, behandler han den grunnleggende makroøkonomiske likevekt i modellen. Keynes argumenterer her i termer av en aggregert tilbuds- og etterspørselsrelasjon. Tilbudssiden sier han ikke så mye om, hvilket indikerer at han ikke anser den for å være kontroversiell eller representere noe spesielt nytt sammenlignet med den 'klassiske' teorien.¹³ Det er etterspørselssiden som representerer det nye ved Keynes' tilnærming, og det er følgelig også den han gir den grundigste behandling.

I kapitel 5, kalt *Expectations as Determining Output and Employment*, understreker Keynes det åpenbare, men like fullt ofte oversette, faktum at produksjon tar tid. Han resonnerer her i termer av 'produksjonsperioder'; dvs. den tiden det tar fra en beslutning om produksjon blir tatt til de produserte produkter er klare for salg. I produksjonsperioden må bedriftene påta seg betalingsforpliktelser i form av lønnsutbetalinger og betaling for andre innsatsfaktorer uten å ha tilsvarende inntekter. De får dermed et likviditetsbehov som må dekkes gjennom tilbakeholdt overskudd fra tidligere perioder eller gjennom ekstern opplåning. Beslutninger om produksjon og sysselsetting må videre baseres på forventninger.

Spørsmålet om hvorvidt man kan få solgt det fysiske produksjonsresultat til priser som gir overskudd, eller i det minste som unngår tap, står helt sentralt i en monetær økonomi. Forskjeller mellom faktisk og forventet overskudd kan i en slik økonomi oppstå blant annet ved mulige endringer i etterspurt kvantum, ved mulige endringer i priser og/eller ved endringer i finansielle betingelser i løpet av produksjonsperioden. Samlet sett er det dermed flere mulige årsaker til at forventninger kan slå feil i en slik økonomi enn i en økonomi som har mer karakter av å være en realøkonomisk bytteøkonomi. Og feilslåtte forventninger er av betydning for den videre analysen fordi de kan påvirke produsentenes beslutninger om produksjon og sysselsetting i kommende perioder.

Keynes utdyper analysen av de forhold som påvirker den aggregerte etterspørselen i økonomien i senere kapitler. Han mener etterspørselen etter konsumgoder som regel kan betraktes som en relativt stabil funksjon av disponibel inntekt. Keynes mener derfor at det først og fremst er etterspørselen etter investeringsvarer som forårsaker konjunktursvingninger og dermed også gi opphav til økonomiske tilpasninger med vedvarende ufrivillig arbeidsledighet.

(CWK VII: 95 - 98, 113) For å få en full forståelse av årsakene til dette, hevder Keynes at vi må tenke i termer av en eksplisitt monetær økonomi.

I Keynes' analyse er penger (herunder også andre finansielle objekter med tilsvarende egenskaper) og ulike former for realobjekter alternative plasseringsmuligheter for økonomiens investorer. Fordelingen av midler mellom dem kan oppfattes som et porteføljeproblem hvor forventninger om fremtiden spiller en helt sentral rolle. Dette drøftes inngående i to ofte oversette kapitler i *The General Theory*.

I kapittel 12, kalt *The State of Long-Term Expectations*, reflekterer Keynes over faktorer som er av betydning for beslutninger om investering i ulike former for fysisk produksjonskapital. Han tar der utgangspunkt i det faktum at investeringer i realkapital i sin natur er framtidsrettede. Betydningen av tid og usikkerhet er derfor sentralt her. Da potensielle investorer må forholde seg til forventet avkastning som strekker seg langt inn i fremtiden, vil disse forventningene være beheftet med betydelig grad av usikkerhet. Keynes mener derfor at kalkyler basert på neddiskonterte verdier av forventede netto innteksstrømmer er av begrenset verdi her. Etter Keynes oppfatning vil følgelig beslutninger av denne karakter i stor grad være påvirket av mer eller mindre irrasjonelle faktorer som han samler under betegnelsen "*animal spirits*":

"Most, probably, of our decisions to do something positive, the full consequences of which will be drawn out over many days to come, can only be taken as a result of animal spirits – of a spontaneous urge to action rather than inaction, and not as the outcome of a weighted average of quantitative benefits multiplied by quantitative probabilities." (CWK VII: 161)

Blant de forhold som kan virke negativt inn på disse 'animal spirits', understreker Keynes spesielt bølger av optimisme og pessimisme som av mer eller mindre rasjonelle grunner kan bre seg i økonomien. Framtidstro og optimisme virker positivt inn på investeringsklimaet. Usikkerhet og pessimisme vil virke negativt inn på etterspørselen etter investeringsvarer.

I kapittel 17, kalt *The Essential Properties of Interest and Money*, resonnerer Keynes litt dypere over hva det vil si å ha en monetær økonomi. Han argumenterer blant annet for at det ikke vil være tilfeldig hvilken 'ting' som velges ut som den monetære enhet i en slik økonomi. For at en monetær

størrelse skal fungere hensiktsmessig som betalingsenhet og som en standard for oppgjør av mellomværende mellom økonomiske aktører, må den være relativt stabil i verdi. Men da må denne tingens verdi være mest mulig løsrevet fra løpende produksjon og fra kjøp og salg av varer og tjenester for øvrig, dvs. ha det Keynes betegner som en neglisjerbar produksjonselastisitet og en neglisjerbar substitusjonselastisitet *vis á vis* andre goder. Det er en essensiell egenskap ved en monetær økonomi at nettopp den 'tingen' som i størst grad oppfyller slike betingelser vil bli valgt som den monetære enhet. I en moderne økonomi er det penger som har disse egenskapene. Av dette følger det videre naturlig at den monetære enhet, dvs. penger, også vil bli et attraktivt objekt for oppbevaring av kjøpekraft over tid. Penger er altså samtidig en oppgjørsenhet og et medium for verdioppbevaring.

Etterspørselen etter penger for oppbevaring av formue over tid anser Keynes i stor grad for å være påvirket av de samme forhold som påviker etterspørselen etter investeringsvarer, bare med motsatt fortegn. Jo mer usikker den potensielle avkastning på investeringer i fysisk produksjonskapital blir, jo mer attraktivt blir det å oppbevare formue i penger i stedet. Da Keynes i 1937 publiserte en artikkel i *Quarterly Journal of Economics* som et samlet svar på kritiske kommentarer til *The General Theory* fra prominente økonomer som J. Viner, D. H. Robertson, W. W. Leontief og F. A. Taussig, sa han blant annet følgende om dette:

”... our desire to hold money as a store of wealth is a barometer of the degree of our distrust of our own calculations and conventions concerning the future ..... The possession of actual money lulls our disquietude; and the premium which we require to make us part with money is the measure of the degree of our disquietude.” (CWK XIV: 116)

Når graden av usikkerhet øker i økonomien, kan det være økonomisk ufordelaktig å ha formue plassert i realkapital eller verdipapirer som har en usikker verdi målt i penger. Midler kan da bli låst fast i prosjekter som det kan bli kostbart, eller i verste fall umulig, å komme seg ut av dersom omstendighetene senere skulle tilsi det. Videre vil gjeld som forfaller til betaling eller andre økonomiske kontrakter som skal innfris, kunne kreve realisering av aktiva til priser som medfører tap. Under slike forhold vil mange foretrekke å oppbevare formue i den vare som utgjør økonomiens allment aksepterte betalingsmiddel; dvs. i penger. Det er i denne forstand knyttet en vesentlig likviditetspremie til en slik plassering, og likviditetspremien blir større jo større graden av usikkerhet i økonomien er.

Keynes' resonnement omkring den rolle penger spiller for sysselsettingsnivået i økonomien kan nå skisseres på følgende måte: I tider med økende usikkerhet omkring framtidig avkastning på ulike former for realinvestering vil stadig flere økonomiske aktører ha et ønske om å plassere hele eller store deler av sine tilganger i penger. Da penger må være et gode som har en neglisjerbar produksjonselastisitet, vil denne etterspørselsøkningen ikke bli tilfredsstilt gjennom økt tilgang på likviditet. Den økte likviditetspreferansen vil i stedet slå ut i økt rente. På grunn av den lave substitusjonselastisiteten *vis á vis* andre plasseringsmuligheter vil imidlertid en økning i prisen på likviditet ikke dreie etterspørselen over mot alternative media for oppbevaring av kjøpekraft over tid. Den økte renta vil derfor, sammen med den økte usikkerheten som satte hele prosessen i gang, føre til redusert etterspørsel etter investeringsvarer og dermed til lavere produksjon og sysselsetting i økonomien. Da det ikke finnes noen automatiske mekanismer som vil korrigere disse prosessene, vil økonomien gjennom dette kunne ende opp i en likevekt med vedvarende ufrivillig arbeidsledighet.

I forordet til *The General Theory* definerer Keynes en monetær økonomi på følgende måte:

"A monetary economy ..... is essentially one in which changing views about the future are capable of influencing the quantity of employment and not merely its direction." (CWK VII: vii)

Gjennom den argumentasjonen som er skissert ovenfor får denne definisjonen mening og innhold.

Om fleksible priser og lønninger

Som vi tidligere har sett, står antagelsen om rigide priser og lønninger helt sentralt i utviklingen av ulike posisjoner innen den "keynesianske" makrotradisjonen. Det er denne antagelsen, hva enten den blir gjort *ad hoc* eller blir begrunnet gjennom økonomiske resonnementer, som skiller "keynesiansk" fra "klassisk" makroteori i dag. Med fullt fleksible priser og lønninger vil disse teoriene i prinsippet gi samme resultater; hvilket blant annet innebærer en automatisk korrigerende ved alle eksogene forstyrrelser økonomien kan bli utsatt for.

Men argumentet om at rigide priser og lønninger vil føre til tilpasninger med arbeidsledighet i økonomien er jo ikke noe nytt. Det var vel kjent allerede på Keynes' tid, og Keynes kommenterer dette eksplisitt i *The General Theory*. I kapittel 19, kalt *Changes in Money Wages*, sier han innledningsvis følgende:

”..... the classical theory has been accustomed to rest the supposedly self-adjusting character of the economic system on an assumed fluidity of money-wages; and, when there is rigidity, to lay on this rigidity the blame of maladjustment.” (CWK VII: 257)

Da Keynes med *The General Theory* ville lansere et alternativ til den klassiske teorien, synes det derfor ganske opplagt at rigide priser og lønninger ikke kan ha vært noe sentralt punkt i hans teoribygging. Keynes avviser den tankegangen som ligger innebygd i ovenstående sitat nettopp fordi den var basert på en feilaktig ekstrapolering fra mikro- til makronivået. Hans eget alternativ er å angripe det hele med en genuint makroøkonomisk analyse av en monetær økonomi; dvs. en teori som reflekterer det han omtaler som ”*the world in which we actually live*”. Med en slik angrepsmåte mente Keynes man ville innse at fleksible priser og lønninger ikke vil løse noen problemer, men snarere ofte være en ulempe. På bakgrunn av den betydningen spørsmålet om fleksible priser og lønninger stadig synes å ha i den aktuelle økonomisk-teoretiske debatten, kan det være grunn til å se litt nøyere på Keynes' argumentasjon omkring dette spørsmålet.

La det da med en gang være sagt at Keynes faktisk opererer med en antagelse om faste eller rigide lønninger når han første gang presenterer grunnprinsippene i sin nye makroøkonomiske angrepsmåte i kapittel 3 i *The General Theory*. Han understreker imidlertid at:

”... this simplification, with which we shall dispense later, is introduced solely to facilitate exposition. The essential character of the argument is precisely the same whether or not money-wages, etc., are liable to change.” (CWK VII: 27)

Og Keynes kommer faktisk tilbake til dette spørsmålet. Han viser først hvordan den aggregerte tilbuds- og etterspørselskurven han har bygd opp, kan transformeres til relasjoner uttrykt i det Keynes kaller lønnsenheter (*wage-units*) og sysselsetting. Dermed kan han også lett vise at den makroøkonomiske likevekten i dette systemet ikke påvirkes *direkte* av endringer i det nominelle lønnsnivået. Når Keynes i det tidligere omtalte kapittel 19 foretar en mer grundig analyse av

spørsmålet om hvorvidt endringer i lønnsnivået potensielt kan påvirke den makroøkonomiske tilpasningen, hevder han derfor at slike virkninger i såfall må komme *indirekte* via eventuelle påvirkninger av de forhold som bestemmer den aggregerte etterspørsel i økonomien; dvs. den marginale konsumtilbøyelighet, kapitalens marginaleffektivitet eller rentenivået (Ibid: 260).

Etter en inngående analyse av flere mulige sammenhenger som kan gjøre seg gjeldende her, ender Keynes opp med det standpunkt at reduserte priser og lønninger bare kan ha en effekt for produksjons- og sysselsettingsnivået i økonomien gjennom en eventuell påvirkning av rentenivået. Han avviser imidlertid dette relativt raskt som lite relevant av flere årsaker. Keynes mener det vil være mange praktiske forhold som taler imot mulighetene for å få i stand tilstrekkelig store lønnsreduksjoner selv i situasjoner med stor arbeidsledighet. Dersom dette likevel mot formodning skulle lykkes, er han av den oppfatning at virkningene kan bli andre enn hva 'klassikerne' forestilte seg. Keynes argumenterer for at virkningene på den aggregerte etterspørselen sannsynligvis ville bli sterkt negative da pris- og lønnsnedgangen ville føre til økt pessimisme blant produsentene. Som en konklusjon på denne analysen hevder Keynes derfor at når den økonomiske situasjonen tilsier lavere rente, vil det være mer effektivt å forsøke og oppnå det gjennom en ekspansiv pengepolitikk enn gjennom reduserte priser og lønninger. (Ibid: 260 - 66)¹⁴

Keynes peker videre på at forekomsten av monetære kontrakter vil være av helt avgjørende betydning i en økonomi hvor produksjon tar tid og hvor genuin usikkerhet (til forskjell fra kalkulerbar risiko) er en faktisk realitet. I en slik verden vil kontrakter uttrykt i nominelle termer være et viktig arbeidsredskap for å sikre en rimelig grad av kontroll og forutsigbarhet. Kontraktene vil også bidra til å fordele usikkerheten mellom ulike aktører i systemet. Men viljen til å inngå slike kontrakter vil i stor grad være avhengig av aktørenes tiltro til at økonomiens monetære avregningsenhet holder seg relativt stabil i verdi. Forekomsten av kontrakter uttrykt i nominelle verdier vil nemlig kunne forårsake store problemer dersom lønns- og prisnivået endres dramatisk i negativ retning. Produsenter som har lånefinansiert deler av sin økonomiske aktivitet vil da få økt reell gjeldsbyrde, verdien av varer i arbeid vil bli redusert og lønnsomhetskalkulasjoner som ble gjort ved produksjonsperiodens begynnelse kan bli kullkastet. I sum vil dette kunne få svært negative konsekvenser for den samlede produksjonsaktivitet, og dermed sysselsetting, i økonomien. Tregt bevegelige priser og lønninger vil i et

slikt perspektiv kunne bidra positivt, snarere enn negativt, til økonomiens funksjonsmåte.¹⁵

AVSLUTTENDE KOMMENTARER

Enhver økonomisk teori vil bygge på en underliggende visjon om hvordan samfunnet og dermed det økonomiske systemet fungerer. Det er her store forskjeller mellom Keynes' økonomiske analyse i *The General Theory* og de økonomiske analyser som er utviklet innenfor rammen av det jeg i det foregående har betegnet som "keynesiansk" økonomi. I den "keynesianske" verden består økonomien av et sett likeverdige aktører på tilbuds- og etterspørselsiden som i all hovedsak utveksler varer og tjenester i omgivelser karakterisert ved full informasjon eller i det minste kalkulerbar risiko. Keynes på sin side legger til grunn en visjon om en moderne, kapitalistisk produksjonsøkonomi hvor produsentene har en mer dominerende posisjon og hvor de må ta sine beslutninger i omgivelser preget av genuin usikkerhet. På bakgrunn av dette er det ikke til å underes over at det i dag kan registreres vesentlige forskjeller mellom "keynesiansk" økonomi på den ene side og Keynes' egen økonomiske tenkning på den annen side.

På det økonomisk-teoretiske og metodologiske planet materialiseres disse forskjellene på flere måter. Som vi har sett i de foregående avsnitt, står antagelsen om faste eller rigide priser og lønninger sentralt i den såkalte "keynesianske" tradisjonen i dens ulike varianter. Keynes' analyse i *The General Theory* er imidlertid helt uavhengig av en slik antagelse. Hans analyse av årsakene til vedvarende, ufrivillig arbeidsledighet er i prinsippet den samme hva enten priser og lønninger er faste eller fullt fleksible. Det kan også være grunn til å understreke at Keynes' analyse indikerer at tregt bevegelige priser og lønninger kan være en fordel snarere enn en ulempe i en monetær økonomi hvor produksjon tar tid, framtiden er usikker og kontrakter uttrykt i nominelle termer er et viktig arbeidsredskap. Dette står i sterk kontrast til hva mange teoretiske økonomer synes å mene i dag.

Innen den mest moderne varianten av "keynesiansk" økonomi, den ny-keynesianske skolen, fokuserer man spesielt på tilbudssiden av økonomien og på mulige makroøkonomiske konsekvenser av rigiditeter i en ellers perfekt markedsøkonomi. Dette er i svært liten grad i samsvar med den analysen Keynes selv trekker opp i *The General Theory*. Keynes' analyse er for det første helt

uavhengig av markedsform. Fullkommen konkurranse i alle markeder vil ikke være noen garanti for vedvarende full sysselsetting i den virkelighet Keynes studerer. Videre har vi sett at Keynes mente det er etterspørselssiden av økonomien som er det avgjørende på makronivå. Nærmere bestemt står produsentenes oppfatning av utviklingen av den samlede etterspørsel sentralt i Keynes' analyse av økonomiens funksjonsmåte på makronivå.

I Keynes' analyse spiller også penger og pengenes spesielle egenskaper en helt sentral rolle. Penger er ikke her bare et hensiktsmessig transaksjonsmiddel, men også et medium for oppbevaring av kjøpekraft over tid. I perioder preget av stor reell eller følt usikkerhet, kan dette få avgjørende betydning for utviklingen av den samlede etterspørsel i økonomien og dermed for produksjon og sysselsetting. Penger er ikke bare et slør i Keynes' økonomiske system, men en faktor med store potensielle realøkonomiske konsekvenser både på kort og lang sikt.

Disse og andre forskjeller mellom "keynesiansk" makroøkonomi og de analyser Keynes selv presenterte i *The General Theory*, kan langt på vei forklares ved ulike synspunkter på relasjonene mellom mikro- og makronivået i de respektive analyser. I sin søken etter et tilfredsstillende mikroøkonomisk grunnlag for makroøkonomien har man innen den "keynesianske" tradisjonen endt opp med å basere makroøkonomiske analyser på et neo-klassisk mikroøkonomisk fundament. Gjennom dette har man blitt ledet til å foreta nettopp slik feilaktige ekstrapoleringer fra mikro- til makronivået som Keynes eksplisitt advarer mot i *The General Theory*. Når Keynes ikke bygde opp sin analyse i *The General Theory* på et rent atomistisk mikroøkonomisk grunnlag, var følgelig ikke det et resultat av skjødesløshet eller overfladisk tenkning fra forfatterens side. Det var tvert imot et resultat av en seriøs refleksjon over sammenhengene mellom mikro- og makronivået. Keynes mente at man i makroøkonomiske analyser måtte forstå mikroenhetenes beslutninger i en relevant makroøkonomisk setting.

På bakgrunn av dette vil jeg hevde at *The General Theory* kanskje best kan forstås som Keynes' forsøk på å etablere et relevant *makroøkonomisk* grunnlag for grunnlag for makroøkonomiske analyser på makronivå. Med det mener jeg da analyser hvor økonomiske aktører settes inn i en relevant makroøkonomisk og samfunnsmessig setting og hvor samspillet mellom denne helheten og individuelle aktører, eller grupper av aktører, ivaretas på en tilfredsstillende måte. Ved å fokusere nettopp på dette, utviklet Keynes en innsikt i økonomiens funksjonsmåte som i stor grad har gått tapt i de seneste ti-årenes ensporede søken

etter et tradisjonelt mikroøkonomisk grunnlag for makroøkonomien. Metodologisk går forskjellene her mellom den atomistiske og individualistiske angrepsmåten som karakteriserer den 'keynesianske' tradisjonen og den mer holistiske og organiske angrepsmåten som Keynes selv legger opp til i *The General Theory*.¹⁶

7

MAKROØKONOMISK METODOLOGI – KRITISK REALISME OG KEYNES*

Økonomisk metodologi er i dag vel etablert som et eget spesialområde innen økonomien. Det overordnede formålet med det økonomisk-metodologiske arbeidet er å bidra til den videre utvikling av økonomien som en vitenskapelig disiplin. Dette kan tenkes gjort på flere ulike måter. I den økonomisk-metodologiske litteraturen finns det mange eksempler på ulike former for indirekte påvirkning gjennom deskriptive og/eller kritiske studier av ulike sider ved den økonomisk-vitenskapelig praksis. Men bidrag av økonomisk-metodologisk karakter kan også ta mer direkte og konstruktive former gjennom begrunnede forslag til hvordan økonomisk-vitenskapelig praksis kan tenkes endret eller justert for å oppnå utvikling i bestemte retninger.

*Det er mitt siktemål her å argumentere for noen konstruktive forslag av den sistnevnte karakter rettet inn mot den framtidige utvikling av den makroøkonomiske tenkningen. De kilder jeg vil trekke på er dels av filosofisk, dels av økonomisk-teoretisk karakter. Mer spesielt vil jeg argumentere for at en filosofisk posisjon som går under betegnelsen 'kritisk realisme' vil kunne gi et fruktbart fundament for den makroøkonomiske tenkningen. Jeg vil også hevde at denne innfallsvinkelen til makroøkonomien i stor grad er i overensstemmelse med Keynes' makroøkonomiske analyser i *The General Theory*. Min konklusjon er følgelig at den kritiske realismens generelle angrepsmåter og Keynes' mer spesifikke analyser bør kunne forenes i et konstruktivt i arbeide for å videreutvikle den makroøkonomiske tenkningen.*

BEHOV FOR EN METODOLOGISK NYORIENTERING

I den økonomisk-metodologiske litteraturen er det vanlig å skille mellom det man på engelsk kaller hhv. *the logic of discovery* og *the logic of justification*. Innen det førstnevnte området drøfter og studerer man spørsmål rettet inn mot det å etablere eller utvikle økonomiske teorier og modeller, mens man innen det

sistnevnte fokuserer mer på hvordan teorier og modeller kan begrunnes, og på hvordan man kan, eller bør, velge mellom alternative teorier og modeller.

Da den økonomisk-metodologiske tenkningen i tiden etter annen verdenskrig har vært sterkt influert av filosofiske posisjoner av positivistisk og Popperiansk karakter, har spørsmål om prinsipper for teoriablering og teoriutvikling naturlig kommet i bakgrunnen. De nevnte vitenskapsfilosofiske posisjoner er nemlig kjennetegnet ved at de helt neglisjerer slike problemstillinger. Det heves her at man ikke kan drøfte eller vurdere på et rasjonelt grunnlag hvordan vitenskapelige teorier eller modeller kan, eller blir, etablert og utviklet. Optimismen har imidlertid vært stor når det gjelder mulighetene for å etablere kriterier for evaluering av, og valg mellom, ferdig utviklede teorier og modeller. Den økonomisk-metodologiske tenkningen har mao. lenge vært dominert av spørsmål som hører inn under *the logic of justification*, mens spørsmål som hører inne under *the logic of discovery* i tilsvarende grad har vært oversett eller i det minste sterkt nedtonet.

Mer spesielt har man innen de nevnte vitenskapsfilosofiske posisjoner, og dermed også i den økonomisk-metodologiske tenkningen som har vært basert på dem, hatt stor tiltro til kritisk evaluering og vurdering basert på *empiriske* tester av ulike slag. De logiske empirister, som sprang ut av den såkalte Wienerkretsen, forsøkte å utvikle empiriske tester basert på en bekreftelseslogikk. Men de klarte aldri å komme unna det gamle, velkjente induksjonsproblemet. Popper forbedret det logiske fundamentet for denne formen for metodologisk tenkning gjennom introduksjonen av det såkalte falsifikasjonsprinsippet. (Popper 1959) Poppers tanker ble senere videreført og modifisert av blant andre Lakatos. (Lakatos 1970) Ingen av dem klarte imidlertid å svare på den utfordring som Duhem-Quine tesen lenge hadde reist for alle slike empirisk baserte testmetodologier. Ifølge denne tesen vil enhver teori eller modell alltid være underdeterminert av empiriske data. Empiriske tester vil følgelig aldri kunne gi endelige og avgjørende svar på spørsmålet om hvor god en teori eller en modell er, eller på spørsmålet om hvordan ulike teorier eller modeller kan vurderes opp mot hverandre.

Etter hvert som begrensningene ved empiriske tester gradvis er blitt erkjent, har den vitenskapsfilosofiske, og dermed også den økonomisk-metodologiske, tenkningen utviklet seg i flere retninger. Innen noen kretser har man nærmest forsterket kravene til empirisk testing som om ingenting var hent. Blaug er

kanskje den mest kjente talsmann for slike holdninger i dag. Når han i forordet til den andre utgaven av den innflytelsesrike boka *The Methodology of Economics* kommenterer innsigelser som er kommet mot mulighetene for å anvende Poppers falsifikasjonsprinsipp som grunnlag for økonomisk metodologi, gir han til gode følgende svar: ”*The remedy of the problem is quite simple: try harder!*” (Blaug 1992: xv).¹

Andre har søkt i retning av det som gjerne kalles *sosiale* kriterier for teorievaluering og teorivalg. Man har da forsøkt å forklare eller begrunne teorievaluering og teorivalg ut fra kriterier knyttet til forhold som retorikk og overtalelsesevne, aksepterte normer innenfor ulike vitenskapelige samfunn, hensynet til personlige karrieremuligheter, osv. Problemene med en økonomisk metodologi av denne karakter er imidlertid ganske åpenbare. Selv om slike innfallsvinkler kan bidra til å forklare hva som faktisk foregår innen den økonomisk-vitenskapelige disiplinen, er det vanskelig å begrunne hvordan sosiale kriterier skal kunne ha noen preskriptiv eller retningsgivende rolle i arbeidet med å utvikle denne disiplinen videre. Da er man i såfall på vei inn i en sosialkonstruktivistisk tilnærming til den økonomiske virkelighet, noe som så langt har ligget langt fra hvordan økonomer flest oppfatter sitt studieobjekt. Under enhver omstendighet er det klart at slike sosiale tilnærminger til økonomisk-metodologiske problemstillinger så langt er lite utviklede.²

I en situasjon hvor teorievaluering og teorivalg er underdeterminert av empiriske så vel som sosiale data, er det rom for å introdusere andre tilnæringsmåter. U. Mäki (2001a, 2001b) har nylig argumentert for at *ontologiske* kriterier kan være et interessant alternativ eller supplement; dvs. kriterier knyttet til oppfatninger om de mest grunnleggende egenskaper ved den virkelighet vi lever i. Mäki argumenterer for at alle som virker innen den økonomiske disiplinen, hva enten de er eksplisitt klar over det eller ikke, vil ha oppfatninger om hva virkeligheten, eller relevante deler av den, består av og hvordan disse grunnleggende elementer er forbundet eller relatert til hverandre. Han argumenter for at slike ontologiske oppfatninger om ”*the way the world works – or www for short*” vil fungere som restriksjoner i økonomers teorievalueringer og teorivalg. Økonomiske modeller eller teorier som fanger opp de grunnleggende sider ved en praktikers *www*-oppfatning, vil tendere til å bli vurdert fordelaktig. Det motsatte da vil gjelde for teorier og modeller som er i konflikt med disse oppfatningene. (Mäki 2001b: 371)³ Som Mäki påpeker, er det imidlertid fullt mulig at flere enn en teori eller modell kan tilfredsstillende restriksjonene som følger av en gitt *www*-oppfatning.

Ontologiske tilnærminger til teorievaluering og teorivalg vil derfor ikke kunne gi noen entydige kriterier for denne type spørsmål. De vil bare kunne fungere som det Mäki kaller ”*a weaker exclusion devise*”. (Mäki 2001b: 385)

Mäkis foreslåtte ontologisk baserte tilnærming til forståelse av spørsmålet om hvordan teorievaluering og teorivalg faktisk foregår, og kanskje også bør foregå, representerer et viktig steg i riktig retning. Ontologiske forhold har alt for lenge vært neglisjert i det metodologiske, og dermed også praktisk-vitenskapelige, arbeidet innen den økonomiske disiplinen. Selv med dette bredere perspektiv vil imidlertid teorievaluering og teorivalg stadig være underdeterminert av data de kan vurderes opp mot. Etter min vurdering kan man derfor ikke lenger forsvare et ensidig fokus på spørsmål knyttet til *the logic of justification*, dvs. spørsmål om hvordan teorier kan testes eller evalueres. Økonomiske metodologer bør i større grad stimulere praktikere innen disiplinen til kritisk rasjonell tenking også omkring andre sider ved det økonomisk-vitenskapelige arbeidet. Det innebærer at man også må inkludere spørsmål knyttet til *the logic of discovery*, dvs. spørsmål knyttet til etablering og utvikling av økonomiske teorier, i det metodologiske og i det praktisk-vitenskapelige arbeidet. I motsetning til hva Milton Friedman (1953) hevder i sin innflytelsesrike artikkel fra begynnelsen av 1950-årene, må økonomer mao. begynne å ta også de grunnleggende forutsetninger de bygger sine teorier og modeller på alvorlig. Argumenter som har vært lansert for å begrunne at forutsetningene er uten betydning for analysenes kvalitet og relevans er overhodet ikke holdbare.

I tråd med dette vil jeg anbefale at makroøkonomiske analyser av ulike slag begynner med, og dermed bygges på, grunnleggende refleksjoner over det aktuelle studieobjektets natur. I metodologisk eller filosofisk terminologi vil jeg mao. anbefale at makroøkonomiske analyser baseres på *ontologisk refleksjon*. Her er det betydelige muligheter for å utnytte de fordeler arbeidsdeling kan gi. Filosofisk orienterte metodologer vil naturlig være mer interesserte i, og dermed bedre informerte om, filosofiske teorier og argumenter enn hva praktikere innen den økonomisk-vitenskapelige disiplinen er. Økonomiske metodologer kan følgelig komme med konstruktive bidrag til utviklingen av den makroøkonomiske tenkningen ved å finne fram til relevante ontologiske teorier og argumenter av denne karakter, vurdere sterke og svake sider ved dem og la praktikere innen disiplinen få ta del i resultatene av dette arbeidet. Økonomiske metodologer kan selvfølgelig også engasjere seg i oppgaver rettet inn mot det å tilpasse og videreutvikle grunnleggende ontologiske teorier og argumenter i

samsvar med spesielle forhold som karakteriserer den økonomiske vitenskapens studieobjekt.

For å unngå eventuelle misforståelser vil jeg understreke at det ikke er min mening at økonomiske metodologer har noen form for privilegert kunnskap eller innsikt som gjør dem i stand til å peke ut de "rette" eller de "beste" filosofiske teorier og argumenter som kan danne grunnlag for etablering og utvikling av makroøkonomiske teorier og analyser. Det er et karakteristisk trekk ved filosofisk argumentasjon at det ikke finnes noen definitive eller universelle svar på den type spørsmål som her reises. I den grad økonomiske metodologer kan gi bidrag til utviklingen av den makroøkonomiske tenkningen langs de baner som er antydnet ovenfor, vil dette bare kunne skje i form av forslag og råd, *ikke* i form av preskriptive utsagn eller absolutte retningslinjer. Det endelige valg av filosofiske teorier og standpunkter i det praktisk-vitenskapelige arbeidet må utøvende praktikere selv gjøre og ta ansvar for. Et samarbeid av den karakter som er skissert ovenfor vil imidlertid kunne øke mulighetene for at slike valg blir gjort på et mer bevisst og informert grunnlag. Dette vil i neste omgang kunne bidra til å høyne kvaliteten på, og relevansen av, makroøkonomiske analyser og dermed føre til en mer positiv og konstruktiv utvikling av makroøkonomien som en egen spesialdisiplin innen økonomien.

Det kan være grunn til å understreke at en prioritering av ontologisk refleksjon i arbeidet med å etablere og utvikle makroøkonomisk analyse og makroøkonomiske modeller vil kunne få konsekvenser for andre former for filosofiske standpunkter som ligger integrert i alt økonomisk-vitenskapelig arbeid. Innen *mainstream economics* av så vel mikro- som makroøkonomisk karakter er det vanlig å stille bestemte krav til hvilke slutningsformer det er legitimt å benytte og/eller til hvilke empiriske tester modellene må kunne gjøres til gjenstand for. Hvilke 'ting' som antas å eksistere innen det området som studeres og egenskapene ved denne formen for eksistens, blir da i stor grad tilpasset kravene fra de anvendte slutningsformer og/eller testmetoder. I filosofisk terminologi innebærer det at logiske og/eller epistemologiske standpunkter gis prioritet framfor ontologiske standpunkter. Den metodologiske angrepsmåten jeg har argumentert for i det ovenstående, snur opp ned på dette. Jeg mener refleksjoner over studieobjektets egenskaper og natur må komme *først* og legges til grunn for teoriutviklingen. Spørsmålet om hvilke slutningsformer som er egnet og hvordan teoriene kan testes eller begrunnes, må da vurderes i lys av de muligheter og de begrensinger som disse grunnleggende karakteristika setter. Jeg mener mao. at

ontologiske standpunkter må gis prioritet over logiske og epistemologiske standpunkter i arbeidet med å utvikle makroøkonomisk teori og analyse.

KRITISK REALISME – RELEVANTE ONTOLOGISKE TEORIER

For å illustrere og konkretisere mine mer generelle metodologiske argumenter i foregående avsnitt, skal jeg nå gi et eksempel på en form for ontologisk refleksjon som etter min vurdering ville kunne danne et fruktbart fundament for den framtidige utvikling av den makroøkonomiske tenkningen. I neste avsnitt vil jeg så vurdere noen mulig konsekvenser av det å legge de forslåtte ontologiske, og avledede samfunnsmessige, teorier til grunn i makroøkonomiske analyser.

Kritisk realisme

Når det gjelder spørsmålet om potensielt fruktbare ontologiske teorier som kan danne grunnlag for utvikling av holdbare og praktisk relevante makroøkonomiske analyser, har jeg funnet bidrag systematisert og utviklet innenfor rammen av den filosofiske posisjonen som kalles *kritisk realisme* spesielt interessante. Her er det utviklet ontologiske teorier for så vel den fysiske som den sosiale dimensjon av vår virkelighet, dvs. teorier om hva som grunnleggende sett eksisterer og egenskaper ved den aktuelle formen for eksistens.

Kritisk realisme, i denne betydningen av begrepet, har sin opprinnelse i filosofen Roy Bhaskars arbeider fra 1970- og 1980-tallet.⁴ Bhaskar starter med å ta utgangspunkt i anerkjente eksperimentelle resultater innen naturvitenskapene og reiser spørsmålet: Hvordan må verden være beskaffet for at denne formen for vitenskapelig praksis og anvendelsen av dens resultater i praksis skal være forståelig? Gjennom å besvare dette spørsmålet utvikler Bhaskar en betinget ontologisk teori for den naturlige dimensjonen av vår virkelighet. I denne teorien introduserer han en ontologisk distinksjon mellom tre nivåer som han kaller hhv. det 'empiriske', det 'aktuelle' og det 'reelle' eller 'dype'. Han argumenterer videre for at det som skjer på det aktuelle nivået, og som potensielt kan observeres på det empiriske, er resultatet av flere generative strukturer og mekanismer som operer på det underliggende dype eller reelle nivået. Ifølge Bhaskars argument vil disse underliggende mekanismer og krefter eksistere og virke uavhengig av våre undersøkelser av dem. Da ulike mekanismer og krefter kan motvirke eller forsterke hverandre, vil de ikke kunne identifiseres enkelt gjennom empiriske observasjoner på det aktuelle nivået. Som en følge av dette, vil stabile relasjoner mellom empirisk observerbare størrelser bare forekomme

svært sjeldent. Det aktuelle, og følgelig også det empiriske, nivået må i denne forstand oppfattes som et åpent system.

I samsvar med dette er det Bhaskars begrunnede oppfatning at vitenskapelige aktiviteter innen den naturlige sfæren bør rettes inn mot det å avdekke operative, underliggende intransitive mekanismer. De kausale virkninger som kan assosieres med disse bør videre oppfattes som *tendenser* snarere enn absolutte lover. Etter Bhaskars oppfatning er det nettopp dette som karakteriserer den vitenskapelige praksis innen eksperimentelle naturvitenskaper. Han hevder at eksperimentene her må oppfattes som menneskelige inngrep med det formål å etablere lukkede systemer hvor de respektive virkende krefter kan isoleres én for én og dermed identifiseres og begrunnes empirisk. Ifølge Bhaskars argumentasjon vil en slik oppfatning av de ontologiske egenskaper ved den naturlige eller fysiske sfæren gjøre suksessfull eksperimentell vitenskapelig praksis og dens vellykkede praktiske anvendelser forståelig. Etter Bhaskars oppfatning kan ikke det samme sies om den mer tradisjonelle positivistiske forståelse av relasjonene mellom vitenskapelig praksis og den underliggende virkelighet.

Det er et sentralt poeng i utviklingen av den kritiske realismen at den samfunnsmessige dimensjonen av vår virkelighet anses å ha grunnleggende egenskaper som minner sterkt om de som gjør seg gjeldene innen den naturlige eller fysiske dimensjonen. Utgangspunktet for dette synet er en erkjennelse av at det også innen den samfunnsmessige sfæren er svært vanskelig å påvise stabile relasjoner mellom observerbare fenomener. For at menneskelig intensjonal handling skal være mulig, må man imidlertid ha noe relativt stabilt og fast å relatere rasjonell adferd til. Bhaskar argumenterer da for at dette eksisterer i form av underliggende strukturer som muliggjør og underletter, men også delvis styrer og påvirker, slik handling. Underliggende strukturer vil også her kunne motvirke eller forsterke hverandre hvilket forklarer at også den samfunnsmessige eller sosiale dimensjonen av vår virkelighet er et åpent system i ovennevnte forstand.

Det kan være grunn til understreke noen spesielle egenskaper ved de ontologiske teoriene jeg har skissert i det ovenstående. Teoriene er basert på premisser hentet fra observasjoner av allment aksepterte former for vitenskapelig og sosial praksis. Videre er de utledet gjennom transcendental argumentasjon av typen: Hvordan må virkeligheten være beskaffet for at et gitt sett av observasjoner skal være mulig, eller kunne forklares? Det er viktig å være oppmerksom på at ordet 'må' her ikke skal forstås i absolutt eller imperativ forstand. Svarene man kommer

fram til ut fra de gitte transcendentale spørsmål skal snarere tolkes som den beste forklaring man har på det aktuelle tidspunkt. Teoriene skal følgelig forstås som betingede hypoteser snarere enn dogmatiske metafysiske 'sannheter'. De er åpne for kritisk evaluering og kan gjøres til gjenstand for endring og utvikling, eller bli byttet ut med andre teorier, dersom ny innsikt tilsier at de premisser og/eller argumenter teoriene bygger på ikke kan forsvares. Teoriene kan imidlertid ikke avfeies uten seriøs motargumentasjon. I den forstand er dette, etter min oppfatning, eksempler på filosofisk argumentasjon og refleksjon som er i samsvar med de krav og betingelser man vanligvis setter til vitenskapelig arbeid generelt.

Avledede samfunnsmessige teorier

De ontologiske teoriene som er utledet innenfor rammen av den kritiske realismen, er uttrykt i relativt generelle termer. Bhaskar har imidlertid gått et skritt videre og vist hvordan hans ontologiske teorier for den sosiale dimensjonen av vår virkelighet gir støtte til en noe mer konkret samfunnsmessig teori eller modell. Han kaller denne modellen *The Transformational Model for Society*. (Bhaskar 1989a)

I samsvar med Bhaskars ontologiske teori for den samfunnsmessige sfæren antas menneskelig handling nå i all hovedsak å være intensjonal eller målrettet. Et sentralt spørsmål er da hva som kreves for at slik handling skal være mulig. Bhaskar argumenterer her overbevisende for at intensjonal handling forutsetter at det må finnes noe som de handlende aktører kan spille på. I en økonomisk sammenheng må det for eksempel finnes underliggende strukturer i form av et arbeidsmarked, distribusjonskjeder for ulike typer av goder, finansielle markeder, lover og regler, normer og verdier, osv. som ulike økonomiske aktører kan benytte seg av når de planlegger og utfører målrettede handlinger. Dette må være faktorer og forhold som eksisterer forut for de aktuelle handlinger, og de kan dermed ikke bli skapt gjennom disse. Samfunnsmessige strukturer kan altså ikke reduseres til enkeltaktørers individuelle intensjoner eller handlinger. Men de kan ha stor betydning for disse handlingene ved at de muliggjør og underletter, begrenser og delvis styrer de valg den enkelte aktør vil foreta. Det er imidlertid viktig å merke seg at selv om strukturer og institusjoner slik sett er en forutsetning for at det i det hele tatt skal være meningsfylt å snakke om intensjonal handling, så vil de ikke determinere aktørenes handlinger.

Samfunnsmessige strukturer og institusjoner har altså en selvstendig eksistens som ikke kan reduseres til samfunnets enkeltindivider. Men det er ikke dermed

sagt at de er uavhengige av disse individene. Samfunnsmessige strukturer og institusjoner kan bare eksistere og virke i kraft av intensjonal individuell handling. Når individuelle aktører utøver intensjonal handling ved hjelp av eksisterende strukturer, vil de nemlig gjennom dette, ofte ubevisst og utilsiktet, bidra til å vedlikeholde og reprodusere disse strukturene. En konsument som gjør sine innkjøp i en dagligvarebutikk, gjør det for å dekke sine behov for dagligvarer. Men gjennom denne handling bidrar han også til å opprettholde den distribusjonsstruktur som nettopp muliggjør denne formen for innkjøp for ham selv og for andre samfunnsmedlemmer.

Endelig kan det være grunn til å understreke at selv om strukturer og institusjoner reproduseres gjennom individuell intensjonal handling, innebærer ikke det at strukturene vil være konstante over tid. Menneskelig adferd kan endre seg av ulike grunner, og slike endringer kan slå ut i endrede samfunnsmessige strukturer. Man sier da at strukturene blir transformert. Dette kan skje ubevisst eller utilsiktet eller være et resultat av bevisst målrettet adferd med nettopp strukturendring som formål.

For å oppsummere kort, innebærer altså denne argumentasjonen at samfunnet, og dermed også økonomien, må oppfattes som bestående av intensjonale individuelle aktører samt et antall underliggende samfunnsmessige strukturer og institusjoner. Strukturene har selvstendig eksistens og kan ikke reduseres til individer eller individuell handling. Det vil imidlertid være gjensidige relasjoner mellom de to i den forstand at intensjonal handling forutsetter eksistens av samfunnsmessige strukturer og institusjoner mens strukturer og institusjoner på sin side blir opprettholdt og eventuelt transformert gjennom individuell handling.

KONSEKVENSER – MAKROØKONOMISK TEORI OG ANALYSE

Dersom de teoriene jeg har omtalt ovenfor aksepteres som et uttrykk for noen grunnleggende aspekter ved vår sosiale virkelighet, og dermed legges til grunn for makroøkonomiske analyser, vil det kunne få konsekvenser for flere sider ved den makroøkonomiske tenkningen. For å illustrere dette, skal jeg i det følgende se nærmere på hvilken betydning dette vil ha for spørsmålet om relasjonene mellom mikro- og makroøkonomien. Videre vil jeg reflektere noe over den betydning de omtalte ontologiske og samfunnsmessige teorier kan få for innretningen og mulige resultater av makroøkonomiske analyser.

Om relasjoner mellom mikro- og makroøkonomien

På 1970- og 1980-tallet var spørsmålet om 'det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien' et sentralt forskningstema innen makroøkonomien. Bakgrunnen for dette var en følt manglende konsistens mellom mikro- og makroøkonomien. For å "løse" dette problemet, ble det lagt ned et betydelig arbeid for å gi den "keynesianske" makroøkonomien et adekvat mikroøkonomisk fundament. I praksis vil det si at man forsøkte å utvikle makroøkonomisk teori og analyse med basis i såkalte representative økonomiske aktører som ble antatt å ha en økonomisk adferd i samsvar med individualistisk, neo-klassisk mikroøkonomi.⁵

Dette har ført fram til to skoler eller retninger som i dag dominerer den makroøkonomiske tenkningen; den ny-klassiske og den ny-keynesianske. Innen den ny-klassiske skolen legger man til grunn forutsetninger om blant annet kontinuerlig markedsklarering og rasjonelle forventninger. Dette har resultert i makroøkonomiske modeller hvor det blant annet blir sådd tvil om hvorvidt det i det hele tatt er rasjonelt, eller mulig, å bedrive en aktiv stabiliseringspolitikk fra myndighetenes side. Innen den ny-keynesianske skolen aksepterer man i all hovedsak ny-klassikernes syn på forventningsdannelsen i økonomien, men avviser tanken om kontinuerlig markedsklarering. Man har her snarere forsøkt å utvikle og systematisere ulike avvik fra denne forutsetningen begrunnet i individuell økonomisk adferd. Teorier og modeller innen denne skolen gir dermed et grunnlag for å vurdere økonomisk-politiske tiltak rettet inn mot ulike strukturelle forhold innen økonomien; i hvert fall på kort sikt. I et mer langsiktig perspektiv er det imidlertid stor grad av likhet mellom de to skolenes makroøkonomiske analyser.

Men dersom samfunnet, i samsvar med den kritiske realismens ontologiske og samfunnsmessige teorier, oppfattes som noe mer enn summen av de enkelt-individer som lever og virker der, vil alle former for makroøkonomiske analyser basert på en reduksjonistisk tenkning, forankret i metodologisk individualisme og ontologisk atomisme, være lite meningsfulle. Samfunnsmessige strukturer og institusjoner vil da ha en selvstendig og reell eksistens av betydning for økonomisk og annen samfunnsmessig aktivitet. Økonomiske teorier og analyser som ser bort fra slike faktorer, vil ut fra dette i beste fall være partielle og i verste fall direkte misvisende.

En avvisning av reduksjonismen og den metodologiske individualismen innebærer imidlertid ikke en generell forkastelse av tanken om en form for mikroøkonomisk grunnlag for makroøkonomien. Økonomiske enkeltaktørers adferd har åpenbart betydning for hvordan økonomien fungerer på makronivå. Denne adferden vil imidlertid til enhver tid utøves innenfor rammen av de muligheter som settes av eksisterende samfunnsøkonomiske strukturer og institusjoner. Mikroenhetene vil i sin økonomiske adferd tilpasse seg disse forholdene, og dermed bidra til å reprodusere dem, eller de vil forsøke å endre eller transformere dem. Mikrofundamentet må altså utformes slik at det gjensidige samspillet mellom mikronivået og de underliggende samfunnsmessige strukturer ivaretas på en tilfredsstillende måte. Det innebærer at makroøkonomiske analyser i en viss forstand må ha et mikroøkonomisk så vel som et makroøkonomisk grunnlag.

Det kan være grunn til å påpeke at de ontologiske og samfunnsmessige teoriene som jeg har skissert i det ovenstående også vil få konsekvenser for mikroøkonomisk analyse. Med et slikt grunnlag for den økonomisk-teoretiske tenkningen vil det ikke være meningsfylt å operere med økonomiske aktører som maksimerer en eller annen målfunksjon i et sosialt vakuum. For å nå fram til utsagnskraftige analyser på mikronivå, må de enkelte beslutningstakere plasseres i en setting hvor det i tilstrekkelig grad tas hensyn til relevante strukturelle og institusjonelle forhold. I den forstand kan man si at også rene mikroøkonomiske analyser må ha en form for makroøkonomisk fundament.

Sett i et mer overordnet perspektiv innebærer dette at de gjensidige relasjonene mellom mikro- og makronivået må tillegges større vekt enn hva som er tilfellet i det meste av det som i dag går for å være *mainstream economics*, hva enten det endelige formålet er å foreta en i hovedsak makroøkonomisk eller en mikroøkonomisk analyse. Videre er det mye som taler for at innsikt og kunnskap fra andre samfunnsvitenskapelige disipliner i større grad bør inkorporeres i økonomiske analyser. Først da vil man kunne ha et håp om å kunne plassere ulike økonomiske aktører i sosiale settinger som gir et utgangspunkt for økonomiske analyser som kan bidra til å kaste lys over relevante spørsmål og problemstillinger i den verden vi faktisk lever i. På sikt burde det følgelig være en målsetting å bryte ned de nærmest vanntette skottene som i dag finnes mellom ulike samfunnsvitenskapelige disipliner og erklære samfunnsvitenskapen som en forent vitenskapelig disiplin.

Egenskaper ved makroøkonomiske analyser

Generelt sett er hovedformålet med makroøkonomiske analyser å etablere innsikt i, eller kunnskap om, økonomiens funksjonsmåte på et mer aggregert nivå. Tradisjonelt har man hovedsakelig forsøkt å oppnå kunnskap og innsikt av denne karakter gjennom modellbygging basert på et sett antatt stabile relasjoner mellom empirisk observerbare økonomiske størrelser eller på antatt økonomisk adferd blant såkalte representative økonomiske aktører. Når relasjonene settes sammen til en modell, betraktes noen av modellens variable som endogene, mens antas å være eksogene. Modellene utformes videre gjerne slik at de har bestemte likevektsegenskaper. Når en likevekt er inntruffet i en slik modell, kan den bare endres gjennom endringer i eksogene forhold.

Makroøkonomisk teori i denne forstand er antatt å ha viktige praktiske anvendelsesområder innen utformingen av økonomisk politikk på makronivå. Når økonomisk-politiske problemstillinger drøftes og analyseres innenfor en slik ramme, formuleres gjerne målsettingene i relasjon til den økonomiske modellens mulige likevektstilstander. Dersom en aktuell likevekt ikke er i overensstemmelse med de formulerte målsettinger, vil man vurdere om det er mulige å påvirke likevektsløsningen i ønsket retning gjennom virkemidler som myndighetene antas å kunne kontrollere. Siden det bare er endringer i eksogene forhold som kan endre en gitt likevekt, må offentlige virkemidler i denne forstand typisk betraktes som eksogene størrelser. Har myndighetene nå full kontroll over disse virkemidlene og full kjennskap til hvordan virkemidlene påvirker det økonomiske systemet, kan de i prinsippet oppnå uttrykte målsettinger gjennom passende manipulasjoner av virkemidlene.

Dersom den kritiske realismens ontologiske og samfunnsmessige teorier legges til grunn for makroøkonomiske analyser og økonomisk-politisk tenkning på makronivå, ville tilnæringsmåten til denne type spørsmål bli noe anderledes. Som påpekt tidligere, er dette en ontologi som tilsier at det 'aktuelle' og 'empiriske' nivået av vår virkelighet har karakter av å være et åpent system i den forstand at det ikke er noen grunn til å forvente stabile relasjoner mellom observerbare makroøkonomiske størrelser. Det underminerer mulighetene for å etablere mekanistiske makromodeller av den karakter som jeg har skissert ovenfor og for et tilsvarende mekanistisk syn på hvordan økonomisk politikk på makroplanet kan legges opp. Men avvísninger av det mekanistiske verdensbildet behøver ikke føre til teoretisk nihilisme eller absolutt relativisme. Den kritiske realismens ontologiske og samfunnsmessige teorier gir et alternativt grunnlag

som man kan bygge på for å etablere kunnskap om, og innsikt i, økonomiens funksjonsmåte på makronivå. Denne innsikten kan i neste omgang benyttes blant annet i utformingen av den makroøkonomiske politikken.

Mitt utgangspunkt er da igjen den kritiske realismens argumentasjon omkring betydningen av underliggende 'dype' mekanismer og strukturer. Ifølge denne argumentasjonen er det gjennom studier av fenomener av denne karakter man kan oppnå kunnskap og innsikt om økonomiens funksjonsmåte. Man må etablere kunnskap om hvilke strukturer og mekanismer som er av betydning for økonomiens funksjonsmåte på makronivå og den effekt de har på individuelle økonomiske beslutningstakers adferd. Mens man i mikroøkonomiske analyser mest hensiktsmessig kan betrakte relevante strukturer og mekanismer som gitte, sett fra den enkelte beslutningstakers synspunkt, vil man i et makroøkonomisk perspektiv fokusere mer på mulighetene for at økonomiske og andre sosiale strukturer kan endres eller transformeres over tid. Slike endringer kan forekomme spontant, men de kan også være et resultat av bevisst handling. Det er nettopp dette som gir innfallsvinkelen til den økonomisk-politiske tenkningen i denne tilnærmingen.

For å konkretisere noe nærmere, kan vi nå tenke oss at det er registrert betydelige avvik mellom faktiske hendelser i økonomien og myndighetenes uttrykte målsettinger. Det kan f.eks. være snakk om arbeidsledighetsrater eller inflasjonsrater som overstiger stipulerte målsettinger. En makroøkonomisk analyse tuftet på den kritiske realismen ville da begynne med å identifisere hvilke økonomiske beslutninger som representerer de viktigste forklaringer på det registrerte fenomenet og hvilke aktører som ligger bak disse beslutningene. Neste skritt ville være å avklare hvilke økonomiske og andre samfunnsmessige strukturer som kan være med på å forklare den aktuelle adferd. Hvilke strukturer muliggjør og underletter adferd som gir lite ønskede resultater, og hvilke strukturer kan tenkes å begrense eller umuliggjøre mer attraktive adferdsformer? I den grad man lykkes med å identifisere og dokumentere slike forhold, har man også et godt grunnlag for å vurdere hvordan den økonomiske politikken kan legges opp for å endre aktørenes adferd slik at de realiserte resultater blir mer i overensstemmelse med oppsatte målsettinger. Som Lawson uttrykker det, må man tenke:

”.... in terms of replacing structures that are unwanted, unneeded and restrictive by those that are wanted, needed and empowering.” (Lawson 1997a: 277)⁶

I en økonomisk virkelighet hvor enkeltaktørers subjektive valg erkjennes, har det liten mening å forsøke å manipulere økonomien gjennom tiltak basert på mekaniske analogier. Man må i stedet fokusere på de underliggende strukturer og mekanismer som påvirker økonomiske aktørers adferd. Strukturerer som hindrer eller begrenser en ønsket utvikling må identifiseres og forsøkes fjernet eller modifisert. Strukturerer og mekanismer som fungerer i samsvar med det man gjennom målformuleringene har beskrevet som en ønsket utvikling, må på den annen side forsøkes styrket og videreutviklet.

Makroøkonomiske analyser basert på den kritiske realismens ontologiske og samfunnsmessige teorier vil ha konsekvenser det kan være verdt å understreke. Samfunnsmessige strukturerer og mekanismer er fenomener som vil være spesifikke mht. tid og sted. Dette vil begrense mulighetene for å generalisere resultatene av denne formen for makroøkonomisk analyse i tid og rom. Resultater som er framkommet gjennom studier av mekanismer og strukturer som eksisterer og virker i ett bestemt land kan ikke uten videre antas å gjelde også for andre land. De kan heller ikke uten videre antas å gjelde innen ett og samme land i ulike tidsperioder. Generelt sett vil derfor analyser basert på den kritiske realismens ontologiske teorier kunne bidra til å gjøre makroøkonomien til en disiplin som historisk og geografisk blir mer avgrenset enn hva tilfellet er innen *mainstream* makroøkonomi i dag.

Videre vil det også være begrensede muligheter for generaliseringer i termer av 'lovmessige' sammenhenger mellom ulike økonomiske størrelser. Når det 'aktuelle' og 'empiriske' nivået anses for å være et åpent system i den forstand at det er få stabile relasjoner mellom observerbare størrelser der, vil det være lite fruktbart å forsøke å etablere makroøkonomiske prediksjons-modeller. Anvendelser av den kritiske realismens ontologiske teorier som grunnlag for makroøkonomisk analyse vil derfor naturlig medføre en dreining bort fra tilnærminger basert på prediksjon og kontroll over til tilnærminger med større vekt på forklaring, forståelse og påvirkning. Mer spesielt vil man i den økonomisk-politiske tenkningen måtte gå bort fra mekaniske tankeganger hvor styringen kan skje ved at man trekker i "spaker" og vrir på "håndtak" av ulik karakter. Finjustering av økonomien på makronivå er det ingen grunn til å forsøke å oppnå, men det er betydelig rom for påvirkning gjennom endringer i relevante strukturer og mekanismer.

Som jeg har argumentert for i det ovenstående, er underliggende 'dype' strukturer og mekanismer på det sosiale, og dermed også økonomiske, området ikke noe som bare eksisterer i kraft av seg selv. De eksisterer og virker fordi de – bevisst eller ubevisst, motivert eller umotivert – blir reproduisert gjennom sosiale aktørers adferd. Men de kan også bli endret eller transformert gjennom løpende aktiviteter av denne karakter, uten at noen egentlig har hatt dette som noe bevisst formål. Slike transformasjoner kan i neste omgang virke tilbake på individuell økonomisk adferd og dermed i sum gi makroøkonomiske konsekvenser. Av dette følger det at analyser etter det opplegg som er skissert her, kan forklare hvordan *endogene* prosesser kan påvirke den makroøkonomiske utviklingen i tillegg til de mer tradisjonelle muligheter for slik påvirkning gjennom eksogene sjokk. Det kan gi et betydelig utvidet perspektiv på hva som er relevante og mulige problemstillinger i makroøkonomiske analyser.

ER KEYNES FORTSATT RELEVANT?

Det er vel få som vil benekte at det er utgivelsen av *The General Theory of Employment, Interest and Money* i februar 1936 som etablerer makroøkonomien som et eget spesialområde innen den økonomiske disiplinen. Store deler av den senere litteraturen på dette området har på en eller annen måte vært relatert til denne boka. Ulike skoler eller retninger har vokst fram som mulige tolkninger eller videreutviklinger av Keynes' tanker og idéer. Andre har snarere basert sin identitet på en mer eller mindre velbegrunnet avstandtagen fra det som er blitt oppfattet som "keynesiansk" makroøkonomi. På bakgrunn av dette kan det nå være interessant å se litt på hvor Keynes står i relasjon til de metodologiske og økonomisk-teoretiske argumenter som jeg har presentert i det foregående.

Som jeg har gjort nærmere rede for i en annen sammenheng, er det fortsatt store forskjeller mellom det Leijonhufvud i sin tid kalte *Keynesian Economics* på den ene side og *The Economics of Keynes* på den andre. (Leijonhufvud 1968)⁷ Forskjellen mellom de to synes bare å bli større i den forstand at "keynesianske" økonomer beveger seg stadig lengre bort fra det Keynes faktisk ga uttrykk for i *The General Theory*. Forskjellene materialiseres både på det økonomisk-teoretiske plan og på det underliggende metodologiske plan, og de kan i stor grad forklares ved ulike holdninger til det som gjerne kalles 'det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien'. Innen den "keynesianske" tradisjonen har det vært et overordnet formål å gi makroøkonomiske analyser et mikrofundament av

neo-klassisk karakter. Gjennom dette har analysene innen denne tradisjonen beveget seg langt bort fra de argumenter og refleksjoner Keynes lanserte i *The General Theory*.

Nå er det kanskje dem som mener at spørsmålet om hvordan man best kan utforme et mikroøkonomisk grunnlag for makroøkonomien er en relativt 'moderne' problemstilling, eller i det minste en problemstilling som først ble reist lang tid etter at Keynes publiserte sin *General Theory* i 1936. Det er imidlertid ikke helt i overensstemmelse med de faktiske forhold. Debatten om utformingen av et mikroøkonomisk grunnlag for makroøkonomien startet faktisk kort tid etter at denne boka var utgitt. Og ikke nok med det. I motsetning til hva mange synes å tro, tar faktisk Keynes selv opp spørsmål av denne karakter i *The General Theory*. Han hadde imidlertid synspunkter på relasjonene mellom mikro- og makroøkonomien som går på tvers av det som har vært de dominerende holdninger innen den økonomiske disiplinen de seneste ti-årene.

Det kan da for det første være grunn til å minne om at ett av Keynes' formål med *The General Theory* var å lansere et alternativ til det han kalte 'klassisk' økonomisk teori. Med det mente han den teoretiske tradisjonen som vi kan følge fra Ricardo via J. S. Mill til Marshall og Pigou. Det innebærer vel at han i all hovedsak var kritisk innstilt til det vi med dagens terminologi vil betegne som neo-klassisk teori. Det overordnede problemet med denne teorien var, etter Keynes oppfatning, forutsetningene som blir lagt til grunn:

"I shall argue that the postulates of the classical theory are applicable to a special case only and not to the general case, ... Moreover, the characteristics of the special case assumed by the classical theory happen not to be those of the economic society in which we actually live, with the result that its teaching is misleading and disastrous if we attempt to apply it to the facts of experience."
CWK VII: 3)

Keynes var også opptatt av den analytiske angrepsmåten i denne tradisjonen. I forordet til den franske utgaven av *The General Theory*, datert 20. januar 1939, markerer han sitt eget synspunkt på dette:

"I have called my theory a *general* theory. I mean by this that I am chiefly concerned with the behaviour of the economic system as a whole - ....., rather than with .... firms or individuals. And I argue that important mistakes have been made

through extending to the system as a whole conclusions which have been correctly arrived at in respect of a part of it taken in isolation.” (CWK VII: xxxii)

Etter Keynes' oppfatning blir det altså gjort alvorlige feilslutninger i den 'klassiske' (eller neo-klassiske) teorien ved at man der ekstrapolerer fra mikro- og markedøkonomien til økonomien som helhet. Keynes understreker at man i makroøkonomiske analyser må ta hensyn til forhold og sammenhenger som man kan se bort fra når fokus er rettet mer inn mot mikroøkonomiske spørsmål. Blant de forhold Keynes legger spesiell vekt på her står penger og usikkerhet, og ikke minst samspillet mellom de to, sentralt.

Dette går klart fram allerede i kapitlene 3 - 6 i *The General Theory* hvor Keynes utvikler den grunnleggende modellen han senere benytter i sine analyser. Keynes argumenterer her for hvordan utviklingen i landets samlede økonomi kan forstås som et samspill mellom aggregert tilbud og etterspørsel. Det aggregerte tilbudet tenker han seg forklart analogt med tilbudet i en produksjonsbedrift (CWK VII: 25). Den aggregerte etterspørselen behandler han derimot mer inngående. Keynes skiller her, som kjent, mellom to grunnleggende etterspørselskomponenter – etterspørsel etter konsumvarer og etterspørsel etter investeringsvarer. Han anser etterspørselen etter konsumvarer for relativt stabil, mens etterspørselen etter investeringsvarer kan være mer fluktuerende.

Her kommer usikkerhet og samspillet mellom den reale og den monetære siden av økonomien inn for fullt i Keynes' analyse. Keynes betrakter penger, og andre finansielle objekter med lignende egenskaper, på den en side, og varige realobjekter på den annen side, som to alternative plasseringsmuligheter for investorene i økonomien. I kapittel 12 og kapittel 17 i *The General Theory* argumenterer han for hvordan graden av usikkerhet i økonomie påvirker investornes vurderinger av disse plasseringsalternativene. På grunn av pengenes spesielle egenskaper vil investorene tendere til å favorisere plasseringer i penger når graden av usikkerhet øker i økonomien. Denne økte etterspørselen etter penger vil, igjen som en følge av pengenes spesielle egenskaper, føre til en tilsvarende reduksjon i etterspørselen etter varer og tjenester i økonomien. I Keynes' analyse finnes det nå ikke noen innebygde mekanismer som automatisk korrigerer denne utviklingen. Keynes argumenterer for at fleksible priser og lønninger ikke vil kunne rette opp en slik situasjon. (CWK VII: 260 – 66). Videre viser han til den betydning kontrakter uttrykt i nominelle termer har i en moderne økonomi. Dette institusjonelle forhold, som er etablert for å redusere og fordele

usikkerhet i økonomien, vil ikke fungere etter sin hensikt dersom priser og lønninger skulle fluktuere sterkt. Prisfluktuasjoner har snarere potensielt store skadevirkninger. Alt i alt vil derfor økt usikkerhet i økonomien kunne føre til redusert produksjon og vedvarende arbeidsledighet.

Denne korte skissen av noen hovedelementer fra Keynes' analyse av økonomiens funksjonsmåte på makronivå viser noen trekk som er klart relaterte til mine mer metodologiske vurderinger i det ovenstående. Keynes' analyse i *The General Theory* er karakterisert ved holistiske og organiske snarere enn atomistiske og individualistiske angrepsmåter. I en holistisk og organisk angrepsmåte vil helheten alltid være noe mer enn summen av enkeltdelene. Videre vil enkeltdelene være gjensidig relaterte på en slik måte at de ikke kan forstås fullt ut uten at man forstår helheten, mens helheten ikke vil kunne forstås uten at man har innsikt i enkeltdelene. Dette kommer til uttrykk i Keynes' analyse ved at han setter økonomiske aktører inn i relevante makroøkonomiske og andre samfunnsmessige rammer samtidig som samspillet mellom aktørene og disse rammene forsøkes ivaretatt i en mer helhetlig analyse. Slik sett er Keynes' egne oppfatninger av relasjonene mellom mikro- og makroøkonomien på mange måter annerledes enn de tenkemåter som har vært dominerende innen det meste av det som nå betraktes som "keynesiansk" økonomi. Men det er interessant å merke seg at Keynes' angrepsmåter faktisk ligger nært opp til det som vil følge av den kritiske realismens ontologiske teorier. Etter min oppfatning er derfor den analytiske angrepsmåten som Keynes anvender i *The General Theory* i høyeste grad en potensielt fruktbar innfallsvinkel for en framtidig utvikling av en mer relevant og forsvarbar makroøkonomisk analyse.

Nå er det jo utvilsomt slik at Keynes er mest kjent som bidragsyter til utviklingen av den makroøkonomiske tenkningen. Når han en sjelden gang uttaler seg direkte om mikroøkonomiske spørsmål, gir han generelt sett sin tilslutning til den tradisjonelle 'klassiske' eller 'neo-klassiske' teorien på dette området. I *The General Theory* sier han for eksempel følgende om dette:

"Regarded as the theory of the individual firm and of the distribution of the product resulting from the employment of a given quantity of resources, classical theory has made a contribution to economic thinking which cannot be impugned. It is impossible to think clearly on the subject without this theory as part of one's apparatus of thought" (CWK IV: 340)

Men om man ser nærmere på de analyser Keynes faktisk gjennomfører i *The General Theory*, er de i liten grad i samsvar med tradisjonell mikroøkonomisk tenkning. Keynes foretar her snarere analyser av ulike typer av økonomiske beslutningstakere plassert i relevante økonomiske og samfunnsmessige settinger. Dette gir ikke bare grunnlag for utvikling av fruktbare makroøkonomiske analyser, men også for mikroøkonomiske analyser av en annen karakter enn de som i lang tid har dominert den neo-klassiske teorien. Keynes angrepsmåte i *The General Theory* gir med andre ord en mulig innfallsvinkel til nettopp den form for mikroøkonomisk analyse jeg argumenterte til fordel for i det ovenstående.

Dette er en side ved Keynes' analyser som til nå har fått lite oppmerksomhet. I to artikler som nylig er publisert i antologien *Keynes, Uncertainty and the Global Economy* illustrerer imidlertid A. Fitzgibbon og P. V. Mini mitt poeng her.⁸ Fitzgibbons drøfter her betydningen og konsekvensene av det å ta tid og usikkerhet på alvor i mikroøkonomiske analyser, mens P. V. Mini argumenterer for at Keynes' analyser er basert på et mer fullstendig bilde av hva mennesket egentlig er enn hva som er tilfellet i det neo-klassiske paradigmet *economic man*. Mini betegner Keynes' grunnleggende økonomiske aktør som *the full man* hvilket er et menneske som i tillegg til å være rasjonell i tradisjonell forstand også er påvirket av "emulation, the herd instinct, conventions, assorted fears and passions, whims, hopes and chance ...". (Mini 2002: 21). Dette er et menneske som ikke handler i sosial isolasjon, men som snarere er influert av andre mennesker av gode så vel som mindre gode grunner. De observasjoner som Mini og Fitzgibbon gir uttrykk for her, underbygger min oppfatning om at Keynes' økonomiske skrifter kan gi viktige innspill i et framtidig arbeid med å gi også mikroøkonomiske analyser et bedre og mer relevant fundament.

Min konklusjon er derfor ganske åpenbar: Keynes er fremdeles både viktig og relevant med tanke på den videre utvikling av økonomien som en samfunnsvitenskapelig disiplin. Det må imidlertid understrekes at jeg da tenker på Keynes' økonomiske skrifter som en *inspirasjonskilde* til utforming av holdbare og innsiktsfulle økonomiske analyser. De endeløse debattene om hvorvidt det Keynes sa om det ene eller det andre spissfindige økonomiske spørsmål er korrekt eller ikke, har mindre verdi. Poenget er at han la an til en analyse av den økonomiske virkelighet som vi faktisk lever i, ikke en virkelighet som er oppkonstruert for å passe til bestemte matematiske eller andre formalistiske krav. Det er denne siden ved Keynes' analyser som må søkes videreutviklet. Gjennom de angrepsmåter som nå utvikles innenfor rammen av kritisk realisme og andre

retninger hvor seriøse ontologiske refleksjoner legges til grunn for økonomiske analyser, vil Keynes' ideer i framtiden kunne presiseres og utdypes.⁸

AVSLUTTENDE KOMMENTAR

I det foregående har jeg argumentert for en dreining i innretningen av den økonomisk-metodologiske tenkningen – bort fra en ensidig fokusering på spørsmål om teorievaluering og teorivalg over mot mer balanserte angrepsmåter hvor også spørsmål relatert til teorietablering og teoriutvikling får en sentral plass. Da den sistnevnte type av problemstillinger i lang tid har vært helt eller delvis neglisjert innen den metodologiske og praktisk-vitenskapelige tenkningen innen den økonomiske disiplinen, er det nå spesielt behov for å utvikle mer systematiske og gjennomtenkte angrepsmåter på dette området.

Dette kan, etter min vurdering, best gjøres ved å trekke på filosofisk refleksjon og argumentasjon av ontologisk karakter. Ved å bygge økonomisk teori og analyse på systematiske refleksjoner over hva som eksisterer og hvordan de grunnleggende former for eksistens er relatert til hverandre, vil man ha et godt utgangspunkt for å kunne utvikle økonomisk innsikt som både kan forsvares og som er relevant for den verden vi faktisk lever og virker i. For å bringe denne form for refleksjon inn i arbeidet med å utvikle den økonomiske tenkningen, har jeg argumentert for en mulig arbeidsdeling mellom filosofisk orienterte metodologer og mer teoretisk orienterte praktikere innen den økonomiske disiplinen.

I et forsøk på å illustrere og eksemplifisere denne formen for metodologisk tenkning, har jeg videre kort presentert en form for ontologiske, og derav avledede samfunnsmessige, teorier som etter min vurdering vil kunne danne et grunnlag for utvikling av fruktbare makroøkonomiske teorier og modeller. Det mest særmerkende trekk ved disse ontologiske teoriene er at de begrunner et gjensidig samspill og avhengighet mellom individuelle, handlende aktører på den ene side og samfunnsmessige strukturer og institusjoner på den annen side. Jeg har også drøftet hvilke konsekvenser et slikt ontologisk grunnlag kan få for spørsmålet om relasjonene mellom mikro- og makroøkonomien og for innretningen av makroøkonomiske analyser mer generelt.

Jeg har også argumentert for at Keynes' økonomiske analyser i *The General Theory* ligger nærmere opp til denne form for økonomisk tenkning enn til den

individualistisk og atomistisk baserte økonomiske tenkningen som i dag er dominerende innen det meste av det som i dag går for å være *mainstream economics*. Det er derfor, etter min vurdering, mye som taler for at Keynes fremdeles er både viktig og relevant med tanke på den videre utvikling av økonomien som en samfunnsvitenskapelig disiplin.

Økonomien har de seneste ti-årene vært inne i en utvikling preget av stadig sterkere vektlegging av formalistiske krav. Mye tyder å at dette er en utvikling som har ført til et stadig større gap mellom denne teorien og den virkelighet den er ment å skulle reflektere. Ved felles anstrengelser fra dem som arbeider med de sidene ved Keynes' bidrag som jeg har antydnet ovenfor og fra dem som arbeider med angrepsmåter inspirert av den kritiske realismen og andre retninger hvor ontologiske refleksjoner legges til grunn for vitenskapelige analyser, kan det imidlertid være et håp om at økonomien igjen kan bli en disiplin som kan gi oss relevant innsikt i faktiske og presserende samfunnsmessige spørsmål.

Noter

Forord

- 1 Den produktiviteten Keynes la for dagen kommer til uttrykk i det faktum at hans arbeider nå er samlet og utgitt i 29 bind (pluss et eget registerbind). Seriens tittel er *The Collected Writings of John Maynard Keynes, I - XXX* og den er publisert for The Royal Economic Society av Macmillan St. Martin's Press. Volume I - IV er redigert av Elizabeth Johnson. De øvrige bindene har Donald E. Moggridge vært hovedredaktør for. I det følgende vil bind i denne serien bli referert til som CWK med påfølgende romertall. *The General Theory of Employment Interest and Money* er for eksempel utgitt som volum VII i denne serien. Boka referes da til som CWK VII i det følgende.

Kapittel 1

* Teksten som presenteres her, er en forkortet versjon av en arbeidsrapport som ble publisert første gang i Østfold distriktshøgskoles skriftserie i 1988.

- 1 Første gang publisert i *Econometrica* i april 1937. Senere republisert i Hicks (1982). Referanser i det følgende er til sistnevnte publikasjon.
- 2 Solows foredrag ble først publisert i *Oxford Economic Papers*, vol. 36, supplement, 1984. Republisert i Collard et al. (eds.) (1984). Referanser i det følgende er til sistnevnte publikasjon.
- 3 De 'papers' som ble framlagt av Harrod og Meade her, ble senere publisert i hhv. *Econometrica* og *Review of Economic Studies*. Se Harrod (1937) og Meade (1937).
- 4 Det ville ikke være helt urimelig å hevde at det var Keynes selv som var den første til å formulere en IS-LM-lignende modell. Han prøvde ihvertfall ut formelle simultane likevektsmodeller i tidlige utkast til *The General Theory* fra 1933 og 1934 (CWK XXIX s. 65-66, CWK XIII: 439-442). Men det er verdt å merke seg at han unnlot å benytte denne metoden i den publiserte versjon av *The General Theory*. Det er grunn til å tro at dette var et bevisst valg.
- 5 I en senere artikkel, *IS-LM: An Explanation*, gjør Hicks det helt klart at hans modell fra 1937 var basert på en antakelse om faste priser (Hicks 1980-81: 144-145).
- 6 Ifølge Tobin (1980: ix n.1) var Paul A. Samuelson den første til å anvende begrepet 'den neo-klassiske syntesen'. Dette er forøvrig en noe merkelig

betegnelse. En syntese innebærer en sammenslåing av flere deler; i dette tilfellet Keynes' teorier og neo-klassisk teori. Man skulle derfor tro det burde hete den 'keynesiansk - neo-klassiske syntesen'. En alternativ betegnelse som ofte benyttes er forøvrig 'den store syntesen'.

- 7 Den neo-Walraske syntesen kunne følelig være en alternativ betegnelse på det som her kalles den neo-klassiske syntesen. E. Roy Weintraub anvender denne betegnelsen i sin bok *Microfoundations* fra 1979.
- 8 Modigliani publiserte forøvrig en oppfølgingsartikkel i 1963 *The Monetary Mechanism and its Interaction with Real Phenomena* i *Review of Economics and Statistics*, hvor han videreutvikler sine modeller fra 1944 - artikkelen.
- 9 Pigou-effekten blir også ofte gitt den mer nøytrale betegnelsen realkasse-effekten eller realbalanse-effekten (jfr. Patinkin, 1965). Det kan være god grunn til å benytte denne mer nøytrale betegnelsen, da det er mye som tyder på at det ikke var Pigou, men Gottfried Haberler som først formulerte dette argumentet i 1937- utgaven av *Prosperity and Depression* (Gilbert, 1982: 38).

Siden Pigous tidlige opposisjon mot *The General Theory* er nevnt her, kan det også være på sin plass å påpeke at han senere inntok et langt mer forsonende, ja nærmest aksepterende, holdning til Keynes' teori. Se Pigou: *Keynes's 'General Theory': A Retrospective View*; Macmillan 1950.

- 10 Brevet ble først publisert i artikkelen *Recollection and Documents*, *Economica* februar 1973, senere publisert igjen i Hicks (1977: 134-148). Brevet er også trykt i CWK XIV: 79-81. Alle sitater fra brevet i det følgende har referanser til sistnevnte publikasjon.
- 11 Under henvisning til den tidligere omtalte parallell mellom Hicks' og Harrods 'papers' på Oxford-konferansen i 1937, kan det i denne forbindelse også være av interesse å nevne Keynes' reaksjoner på Harrods 'paper'. Harrod sendte en kopi av 'paperet' som et vedlegg til et brev til Keynes av 24. august 1936. I brevet ber Harrod om Keynes' reaksjoner på 'paperet'. Keynes åpner sitt svarbrev av 30. august med følgende:

"I like your paper (...) more than I can say. I have found it instructive and illuminating, and I really have no criticisms. I think you have re-orientated the argument beautifully." (CWK, XIV: 84)

Dette virker jo nesten enda mer imøtekommende enn reaksjonen på Hicks' paper. Til tross for at Keynes som sitert ovenfor åpner med å si til Harrod at

han har "no criticisms", så viser det seg litt lenger ut i brevet at han likevel har noen innsigelser:

"You don't mention effective demand or, more precisely, the demand schedule for output as a whole, except in so far as it is implicit *in the multiplier*." (CWK XIV:85)

Keynes fortsetter så bl.a. med å påpeke den rolle likviditetspreferansen spiller i hans framstilling av den effektive etterspørsel. Harrod svarer Keynes i brev av 3. september 1936. Her sier han bl.a.:

"...I probably ought to recast the part about liquidity preference to bring it more into line with your definitions." (CWK XIV: 86)

I den publiserte versjonen av Harrods 'paper' (Harrod, 1937), synes det ikke som om han har fulgt opp denne siste uttalelsen.

12 Se f.eks. *The General Theory* (CWK VII) s. 167, 174, 205 og 247.

13 I tidligere arbeider, spesielt *A Tract on Monetary Reform* fra 1923 og *A Treatise on Money* vol 1 & 2 fra 1930, republisert i hhv. CWK IV,V og VI, synes Keynes å helle mer til den oppfatning at pengetilbudet er en delvis endogen størrelse. Se f.eks. CWK IV, s. 153, CWK V, s. 142, 275, CWK VI, s. 69, 189 og 213.

Også etter publikasjonen av *The General Theory* synes Keynes å tenke i termer av et delvis endogent pengetilbud. Se f.eks. artikkelen *The Ex-Ante Theory of the Rate of Interest*, først publisert i *Economic Journal*, desember 1937, republisert i CWK XIV s. 215-23.

14 Keynes' terminologi her er ikke helt overensstemmende med hva som senere er blitt vanlig praksis. Han sier han vil lansere et alternativ til 'klassisk' teori. Blant dem Keynes betegner som 'klassiske' økonomer nevner han Marshall, Edgeworth og Pigou. (se CWK, VII: 3 n.1). Med den språkbruk som er vanlig i dag, ville man vel betegne disse som neo-klassikere. Jeg bruker derfor betegnelsen 'neo-klassisk' teori på det som Keynes i sin tid kalte 'klassisk' teori.

15 Se også kapittel 2 nedenfor.

Kapittel 2

- * Teksten i dette kapitlet skulle vært presentert på konferansen ”Keynes – i teori og praksis” i København i februar 1995. På grunn av en ubeleilig influensa og andre uheldige omstendigheter, ble imidlertid ikke manuskriptet helt ferdig. Nødløsningen ble et annet ’paper’ som jeg hadde liggende i skuffen. Manuskriptet ble imidlertid ferdigstilt i etterkant og publiseres her for første gang. Teksten bygger til en viss grad på et tidligere arbeid (Davidsen 1987).
- 1 Som påpekt i note 14 til kapittel 1, var Keynes’ kritikk av det han selv kalte ’klassisk’ økonomi først og fremst rettet mot det vi i dag ville kalle neo-klassisk økonomi. Jeg benytter derfor denne betegnelsen på det Keynes selv egentlig kalte ’klassisk’ økonomi.
  - 1 Dette er en holdning til det økonomisk-vitenskapelige arbeidet som ikke minst har blitt stimulert og rettfærdiggjort gjennom M. Friedmans innflytelsesrike artikkel *The Methodology of Positive Economics* (Friedman 1953). Her sier jo Friedman ganske eksplisitt at det er helt uinteressant hvilke forutsetninger man legger til grunn for økonomiske modeller. Det eneste som er av interesse, ifølge Friedman, er spørsmålet om hvor godt modellene predikerer økonomiske hendelser.
  - 2 Blant dem som har kommentert dette ellers i litteraturen, synes D. Dillard (1980), R. Rotheim (1981) og J. Brothwell (1988) å støtte min vurdering her. C. Torr (1988: 25 -29) drøfter mulig årsaker til at Keynes valgte å utelate den systematiske drøftingene av grunnleggende forutsetninger og presentasjonen av det han kalte en ’monetær produksjonsøkonomi’ i den endelige teksten i *The General Theory*. Barends (1990) avviker noe fra disse vurderingene og argumenterer for at analysen i *The General Theory* inneholder alle elementene fra Keynes’ monetære produksjonsøkonomi og at han derfor fant det overflødig å drøfte dette grunnlaget eksplisitt der.
  - 4 V. Chick (1980) gir nettopp en slik tolkning av Keynes’ analyse i *The General Theory*.
  - 5 Utviklingen av denne skolen er nærmere beskrevet og drøftet i kapittel 4 nedenfor.

Kapittel 3

* Kapitlet utgjøres av en forkortet versjon av en arbeidsrapport som ble publisert i Østfold distriktshøgskoles skriftserie i 1990.

- 1 Modellene som presenteres her er en syntese av et antall bidrag til litteraturen omkring tolkninger og videreutviklinger av Keynes' makroøkonomiske analyser. Sentrale arbeider her er P. Davidson (1972/78, 1982 og 1984), P. Davidson & E. Smolensky (1964) V. Chick (1983), A. Eichner (1985), J. A. Kregel (1976), H. P. Minsky (1975 og 1986), L. Tarshis (1979), D. Vickers (1985 og 1987) og S. Weintraub (1958, 1973 og 1978).
- 2 Men man kan også bruke andre prissettingsstrategier; for eksempel mark-up prissetting.
- 3 Dette er vist i Davidsen (1990)
- 3 Modellvariantene som presenteres i det følgende, er sterkt inspirert av J. A. Kregels artikkel: "Modelling in the Face of Uncertainty" (Kregel 1976)
- 4 I Kregel (1976) er det også skissert en modell hvor uinnfridde korttidsforventninger påvirker langtidsforventingene, og dermed etterspørselen etter investeringsvarer. Det gir opphav til en mer komplisert modell som Kregel kaller en 'modell med skiftende likevekt'.
- 6 Davidsen (1989)

Kapittel 4

* Kapitlet baseres i sin helhet på et 'paper' som ble presentert på konferansen 'Frågor i det ekonomiska tänkandets historia' i Göteborg, september 1990.

- 1 Blaug (1980), Caldwell (1982) og Chalmers (1982) gir en god oversikt over denne utviklingen.
- 2 "... the 'hard core' of the programme ... is irrefutable by the methodological decisions of its protagonists; ..." Lakatos (1970: 135)
- 3 "... the positive heuristic consists of a partially articulated set of suggestions or hints on how to change, develop the 'refutable variants' of the research – programme, how to modify, sophisticate, the 'refutable protective belt.'"
Lakatos (1970: 135)

- 4 Se f.eks. Feyerabend (1975), Suppe (1978), Chalmers (1982) og Caldwell (1982). Blaug (1980) har dog et noe annet syn.
- 5 Det er ikke alle som har vært villig til å innse dette. Men en av dem som har påpekt dette, er nettopp han som var katalysatoren for denne utviklingen, nemlig Hicks :
- ”The students go to ‘micro’ lectures on Mondays and ‘macro’ lectures on Thursdays; and they just don’t fit. Why don’t they fit ? .... The trouble is that the approach is different, the Monday lectures being in some sense classical, the Thursday lectures being Keynesian.” Hicks (1979a, s. 1452)
- 6 Clower kaller denne sammenhengen mellom husholdningenes situasjon i arbeidsmarkedet og deres vareetterspørsel *den duale beslutningshypotesen*. Med usvikelig selvtillit hevder han da at:
- ”Keynes either had a dual - decision hypothesis at the back of his mind, or most of the General Theory is theoretical nonsense.” (Clower 1969: 290)
- 7 Denne tilnærmingen har senere blitt fulgt opp i flere retninger, bla. av Benassy, Malinvaud, Steigum og Neary. I de senere år har andre gått videre for bl.a. å finne mindre ad hoc pregede forklaringer på stive priser og/eller lønninger.
- 8 Det er aldri enkelt å gi en presis definisjon av en bestemt skole innen økonomisk teori. Det gjelder ikke minst for den Post Keynesianske skole. Jeg skal derfor ikke gi meg i kast med denne oppgaven her, men nøye meg med å vise til Paul Davidson 1982, s. 1 - 6, eller alternativt Eichner (1979) for en mer utdypende drøfting.
- 9 Den delen av denne skolen jeg baserer meg på er den som kalles ’den amerikanske retningen’ eller ’Keynesians’ i Davidsons klassifisering.
- 10 Dette har også andre påpekt; f.eks. Arrow & Hahn :
- ”If a serious monetary theory comes to be written, the fact that contracts are indeed made in terms of money will be of considerable importance.” (Arrow & Hahn 1971: 357)
- 11 Jeg baserer meg her på Herbert (1985), Capra (1986) og Davies (1987). For den interesserte inneholder disse bøkene også omfattende referanser for videre lesning.

Kapittel 5

- * Materialet i dette kapitlet bygger på et 'paper' presentert på 'Det 6. nordiske forskermøtet i økonomisk idéhistorie' som ble avholdt på Sostrup Kloster, Danmark; 3. - 5. november 2000
- 1 Blant de få andre analyser av Keynes' metodologiske standpunkter hvor en slik innfallsvinkel er benyttet, vil jeg spesielt fremheve R. M. O' Donnell (1989), kap. 8 og 9.
- 2 Se min redegjørelse for og drøfting av betydningen av dette i kapittel 2 ovenfor.
- 3 Friedman begynner for øvrig sin artikkel med et sitat fra nettopp denne boka.
- 4 De mest sentrale arbeidene er Bhaskar (1978, 1989a og 1989b). Av dem som har arbeidet med å tilpasse Bhaskars tanker til det økonomisk-vitenskapelige arbeidet, må Tony Lawson nevnes spesielt. Hans mest sentrale publikasjon så langt er boka *Economics and Reality* (Lawson 1997). I Fleetwood (1999) (ed) er det for øvrig samlet et knippe sentrale artikler som drøfter 'kritisk realisme' som økonomisk-metodologisk posisjon.
- 5 *Journal of Post Keynesian Economics* viet for eksempel hele sin høstutgave til artikler som på ulike måter er relatert til dette temaet.

Kapittel 6

- * En første versjon av dette kapitlet ble presentert på Det 7. nordiske forskermøtet i økonomisk idéhistorie som ble avholdt i Molde 2. - 4. mai 2003. En bearbeidet versjon ble senere publisert i *Ekonomiska Samfundets Tidsskrift* (nr. 2/ 2003). Det er en noe forkortet versjon av denne artikkelen som presenteres her. Jeg takker EST for tillatelse til å gjengi copy right beskyttet materiale.
- 1 Mest kjent blant de mindre kjente skolene, er vel den Post Keynesianske. Denne skolen blir ikke direkte analysert her da den på mange måter har hatt en utvikling som bryter med, eller er i opposisjon til, den tradisjonelle tolkningen av Keynes og som jeg her betegner "keynesiansk" økonomi. Det skal imidlertid medgis at min tenkning omkring makroøkonomiske spørsmål, herunder betydningen av det å studere Keynes' skrifter i original, er influert av sentrale personer innen den Post Keynesianske skolen; spesielt Sidney Weintraub og Paul Davidson. For en oversikt over utviklingen av den Post Keynesianske skolen vises det for øvrig til kapittel 4 ovenfor.

- 2 Samuelson skal ha myntet dette begrepet første gang i 1961-utgaven av hans suksessfulle lærebok, *Economics*.
- 3 Dobbeltbetegnelsen fastprismodeller/ulikevektsmodeller benyttes for å understreke det faktum at bidragsyterne til utviklingen av disse modellene tenderer til å oppfatte dem noe forskjellig. Noen ser dem som ulikevektsmodeller i den forstand at de realiserer andre former for likevekt enn de som ville framkomme i en 'perfekt' økonomi av Walrask karakter. Andre ser på dem som modeller som kan benyttes for å studere interaksjonen mellom ulike markeder i en økonomi hvor prisene i ett eller flere av markedene av en eller annen grunn er rigide eller faste.
- 4 Andre modellvarianter av samme grunnleggende karakter ble på denne tiden publisert av blant andre P. Bénassy (1975), J. H. Dréze (1975), E. Malinvaud (1977). E. R. Weintraub (1979) gir en god oversikt over utviklingen av denne tradisjonen.
- 5 Sentrale bidrag her er samlet i M. Friedman (1968, 1969). Et viktig bidrag er også M. Friedman og A.J. Schwartz (1963)
- 6 Se f.eks. artiklene samlet i R. J. Gordon (ed) (1970)
- 7 Se for eksempel Barro, R. J. (1976), Lucas, R. E. (1972, 1975, 1978), Sargent, T. J. (1973), Sargent, T. J. & Wallace, N. (1975, 1976)
- 8 En utmerket oversikt kan man også finne i B. Snowdon et.al. (1994)
- 9 Dette går blant annet klart fram av de ulike bidragene i Mankiw & Romer
- 10 På bakgrunn av den tilnærmingen som har skjedd mellom "keynesiansk" og "klassisk" makroøkonomi kan det være grunn til å trekke fram et utsagn fra en av de mest sentrale bidragsyterne innen den ny-klassiske skolen; R. Lucas:

"The most interesting recent developments in macroeconomic theory seem to me describable as the reincorporation of aggregative problems such as inflation and the business cycle within the general framework of 'microeconomic' theory. If these developments succeed the term 'macroeconomic' will simply disappear from the use and the modifier 'micro' will become superfluous. We will just speak, ..., of *economic* theory."
 (Lucas 1987:108)

Trenden i retning av det å legge stadig større vekt på makroøkonomiens mikroøkonomiske fundament trekker altså i retning av det å oppheve makroøkonomien som et eget spesialområde innen økonomien. Dette minner sterkt om den situasjonen som rådet i 1930-årene da Keynes skrev *The General Theory*.

- 11 Dette illustreres godt ved at det i Mankiw og Romers to-binds antologi hvor de mest sentrale bidragene innen *New Keynesian Economics* er samlet, ikke finnes en eneste referanse til Keynes i antologiens index.
- 12 Som påpekt i tidligere kapitler, er det Keynes kalte 'klassisk' økonomi, i hvert fall de delen av denne han opponerte mot, mer sammenfallende med det vi i dag kaller neo-klassisk økonomi.

Keynes bekrefter dette relativt eksplisitt når han i den endelige teksten i *The General Theory* blant annet uttrykker følgende:

“The aggregate supply function, ..., involves few considerations which are not already familiar. The form may be unfamiliar, but the underlying factors are not new.”(CWK VII: 89)

- 14 Keynes argumentasjon er her basert på antagelsen om et eksogent gitt pengetilbud. Dette er en antagelse som kan virke lite velbegrunnet. Den er heller ikke i samsvar med de argumenter Keynes tidligere hadde lansert i *A Treatise on Money*. B. Moore (1998) viser hvordan en mer realistisk antagelse om et endogent bestemt pengetilbud forsterker den grunnleggende konklusjonen i Keynes' analyse i *The General Theory*; nemlig den at fullt fleksible priser og lønninger ikke vil være noe automatisk korreksjonsmekanisme i en økonomi som havner i en tilpasning med stor ufrivillig arbeidsledighet.

Keynes' innsikt når de gjelder videre reperkusjoner i det økonomiske systemet dersom priser og lønninger faktisk skulle være fullt fleksibel i nedadgående retning i en moderne finansielt utviklet kapitalistisk økonomi, har blitt videreutviklet av blant andre H. Minsky. Det har ført fram til det som gjerne kalles 'Minskys hypotese om finansiell ustabilitet'; (Minsky 1975, 1982, 1986)

- 15 Dette er et aspekt ved Keynes' teori for en monetær økonomi som har blitt videreutviklet spesielt av Paul Davidson (1978).
- 16 I en holistisk og organisk angrepsmåte vil helheten alltid være noe mer enn summen av enkeltdelene. Videre vil enkeltdelene være gjensidig relaterte på

en slik måte at de ikke kan forstås fullt ut uten at man forstår helheten, mens helheten ikke vil kunne forstås uten at man har innsikt i enkeltdelene. De organiske egenskapene ved Keynes' analyse er for øvrig inngående diskutert i Carabelli (1988)

Kapittel 7

- * Materialet som presenteres her ble første gang lagt fram som et paper på en "work-shop" om makroøkonomisk teori metodologi ved Universitet i København i november 2003. En del av dette materialet har også dannet grunnlag for artikkelen *Kritisk realisme og økonomisk-vitenskapelig arbeid*, som vil bli publisert i Norsk Økonomisk Tidsskrift nr. 2 2004.
- 1 Da jeg i en privat samtale med Blaug høsten 2003 spurte om han fortsatt var like overbevist falsifikasjonist, svarte han at han nok hadde modifisert sine synspunkter på dette nå.
- 2 H. Katouzian (1980), P. E. Earl (1983), A. W. Coats (1984) og D. McCloskey (1986) var blant de første som tok opp disse angrepsmåtene i den økonomisk-metodologiske litteraturen. I senere år har de blitt noe mer systematisert og videreutviklet blant annet i U. Mäki (1992, 1993, 1999) og D. W. Hands (1994)
- 3 Det Mäki her systematiserer og generaliserer er helt på linje med den argumentasjonen jeg forsøkt å utvikle allerede i 1990. Se kapittel 5 ovenfor.
- 4 De mest innflytelsesrike arbeidene er Bhaskar (1978, 1989a og 1989b). A. Collier (1994) gir en god introduksjon til og oversikt over innholdet i disse arbeidene. For øvrig er viktige bidrag av Bhaskar og flere andre samlet i M. Acher et al (1998).
- 5 Denne utviklingen er godt beskrevet blant annet i E. R. Weintraub (1979), B. Snowdon et al (1994). Se også Davidsen (2003) og kapittel 6 ovenfor.
- 6 T. Lawson har gjort en pionerinnsats når det gjelder å utvikle og tilpasse Bhaskars teorier til den økonomiske disiplinen (Lawson 1997 og 2003 er de sentrale bidragene her). Spørsmålet om anvendelser av disse teoriene innen økonomien er også drøftet i Davidsen (2000) og i Syll (2001a og 2001b).
- 7 Davidsen (2003). Se også kapittel 6 ovenfor.

- 8 Fizgibbon: *The Microfoundations of Keynesian Economics*; Mini: *Keynes's Microeconomics: Some Lessons*. Begge publisert i Dow, S. C. & Hillard, J. (2002)
- 9 I høstnummeret av *Journal of Post Keynesian Economics* , 1999, er det publisert et antall artikler som representerer noen innledende forsøk på å utforske relasjonene mellom Keynes' økonomiske angrepsmåter og den kritiske realismens ontologiske og samfunnsmessige teorier.

Litteratur

- Archer, M. et al (eds): *Critical Realism – Essential Readings*; Routledge
- Arrow, K.J. & Hahn, F (1971): *General Competitive Analysis*, North Holland
- Barens, I. (1990): The Rise and Fall of the 'Entrepreneur Economy: Some Remarks on Keynes's Taxonomy of Economies, i Moggridge, D. (ed): *Perspectives on the History of Economic Thought vol 4: Keynes, Macroeconomics and Method*; Edward Edgar
- Barro, R. J. (1976): Rational Expectations and the Role of Monetary Policy; *Journal of Monetary Economics*
- Barro, R. J. & Grossman, H. I. (1971): A General Disequilibrium Model of Income and Employment; *American Economic Review*
- Barro, R. J. & Grossman, H. I. (1976): *Money, Employment and Inflation*; Cambridge University Press
- Benassy, J. P. (1975): Neo-Keynesian Disequilibrium Theory in a Monetary Economy; *Review of Economic Studies*
- Bhaskar, R. (1978): *A Realist Theory of Science*; Harvester Wheatsheaf
- Bhaskar, R. (1989a): *The Possibility of Naturalism*; Harvester Wheatsheaf
- Bhaskar, R. (1989b): *Reclaiming Reality*; Verso
- Blaug, M. (1980): *The Methodology of Economics: Or How Economists Explain*; Cambridge Univ. Press
- Blaug, M. (1990): Second Thoughts on the Keynesian Revolution; i Blaug, M.: *Economic Theories, True or False?*; Edward Elgar
- Boland, L. A. (1979): A Critique of Friedman's Critics; *Journal of Economic Literature*
- Bronfenbrenner, M. (1971): The 'Structure of Revolutions' in Economic Thought; *History of Political Economy*
- Brothwell, J. (1988): The General Theory after Fifty Years – Why Are We Not All Keynesians Now?; i Hillard, J.: *J.M. Keynes in Retrospect*; Edward Elgar
- Brown-Collier, (1985): Keynes's View of an Organic Universe; *Review of Social Economy*
- Caldwell, B. (1982): *Beyond Positivism: Economic Methodology in the Twentieth Century*; George, Allen & Unwin
- Caldwell, B. (1991): The Methodology of Scientific Research Programmes in Economics: Criticisms and Conjectures i : Shaw, G.K.: *Economics, Culture and Education: Essays in Honour of Mark Blaug*; Edward Elgar
- Capra, F. (1982): *Vendepunktet*; Norsk utgave Dreyer 1986
- Carabelli, A. (1985): Keynes on Causality, Chance and Possibility; i Lawson & Pesaran: (eds.) (1985): *Keynes's Economics, Methodological Issues*; Croom Helm
- Carabelli, A. (1988): *On Keynes's Method*; Macmillan
- Chalmers, A.F. (1982): *What is this Thing Called Science?*; Open Univ. Press
- Chick, V. (1983): *Macroeconomics After Keynes*; Phillip Allen

- Clower, R. (1965): *The Keynesian Counter Revolution: A Theoretical Approach*; rep. i Clower (1969)
- Clower, R. ed. (1969): *Monetary Theory*; Penguin Modern Ec.
- Clower, R. (1975): *Reflections on the Keynesian Perplex*; *Zeitschrift für Nationalökonomie*
- Collier, A. (1994): *Critical Realism: An Introduction to Roy Bhaskar's Philosophy*; Verso
- Cross, R. (1982): *The Duhem - Quine Thesis, Lakatos and the Appraisal of Theories in Macroeconomics*; *Economic Journal*
- Cunningham Wood, J. (1983): *John Maynard Keynes: Critical Assessments*; vol.2. Croom Helm
- Davidsen, B.I. (1987): *En 'monetær produksjonsteori'- et viktig premissgrunnlag for Keynes' General Theory*; Arbeidsrapport Østfold distriktshøgskole
- Davidsen, B. I. (1988): *Den tradisjonelle tolkningen av The General Theory*; Arbeidsrapport Østfold distriktshøgskole
- Davidsen, B. I. (1989): *Økonomi og vitenskapsteori*; Arbeidsrapport Østfold distriktshøgskole
- Davidsen, B. I. (1990): *Makromodeller for en monetær produksjonsøkonomi*; Arbeidsrapport Østfold distriktshøgskole
- Davidsen, B. I. (2000): *Bidrag til den økonomisk-metodologiske tenkningen*; Doktoravhandling, Gøteborgs universitet
- Davidsen, B. I. (2003): *Keynes og det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien*; *Ekonomiska samfundets tidsskrift*, nr. 3, 2003
- Davidson, P. (1978): *Money and the Real World*; 2nd ed. Macmillan
- Davidson, P. (1982): *International Money and the Real World*; Macmillan
- Davidson, P. (1984): *Reviving Keynes's Revolution*; *Journal of Post Keynesian Economics*
- Davidson, P. & Smolensky, E. (1964): *Aggregate Supply and Demand Analysis*; Harper & Row
- Davidson, P. & Weintraub, S. (1973) : *Money as Cause and Effect*; *The Economic Journal*
- Davies, P. (1987): *The Cosmic Blueprint*; Heinemann
- Dillard, D. (1980): *A Monetary Theory of Production: Keynes and the Institutionalists*; *Journal of Economic Issues*
- Dow, S. C. (1990): *Beyond Dualism*; *Cambridge Journal of Economics*
- Dow, S. C. & Earl, P. (1985): *Money Matters: A Keynesian Approach to Monetary Economics*; Martin Robertson
- Dow, S. C. & Hillard, J. (2002): *Keynes, Uncertainty and the Global Economy*; Edward Elgar
- Drèze, J. H. (1975): "Existence of an Exchange Equilibrium under Price Rigidities"; *International Economic Review*

- Earl, P. (1983): *A Behavioural Theory of Economists's Behaviour*; i Eichner (ed) (1983)
- Eichner, A. S. (1976): *The Megacorp and Oligopoly*; M.E. Sharpe Inc.
- Eichner, A. S. (ed) (1979): *A Guide to Post Keynesian Economics*; Macmillan
- Eichner, A. S. (ed) (1983): *Why Economics is not yet a Science*; Macmillan
- Eichner, A. S. (1985) : *Toward a new Economics*; M.E. Sharpe Inc.
- Eichner, A.S. (1987) : *The Macrodynamics of Advanced Market Economies*; M.E. Sharpe Inc.
- Feyerabend, P. (1975): *Against Method*; Verso
- Fisher, R. M. (1986): *The Logic of Economic Discovery*; Wheatsheaf
- Fitzgibbons, A. (1988): *Keynes's Vision*; Clarendon Press
- Fitzgibbons, A. (2002): *The Microfoundations of Keynesian Economics*; i: Dow, S. C. & Hillard, J.: *Keynes, Uncertainty and the Global Economy*; Edward Elgar
- Fleetwood, S. (1999) (ed): *Critical Realism in Economics: Development and Debate*; Routledge
- Friedman, M. (1953): *The Methodology of Positive Economics*; i : Friedman, M.: *Essays in Positive Economics*; University of Chicago Press
- Friedman, M. (1953): "The Methodology of Positive Economics"; i Friedman, M.: "Essays in Positive Economics"; The University of Chicago Press
- Friedman, M. (1968): *Dollars and Deficits*; Prentice Hall
- Friedman, M. (1969): *The Optimum Quantity of Money*; Aldine
- Friedman, M. & Schwartz, A. (1963): *A Monetary History of the United States: 1867 - 1960*; Princeton University Press
- Gilbert, J.C. (1982): *Keynes's Impact on Monetary Economics*; Butterworth
- Gordon, R. J. (ed) (1970): *Milton Friedman's Monetary Framework: A Debate with his Critics*; The University of Chicago Press
- Hahn, F. (1984): *Equilibrium and Economics*; Basil Blackwell
- Hands, D.W. (1990): *Second Thoughts on 'Second Thoughts' : Reconsidering the Lakatosian Progress of the General Theory*; *Review of Political Economy*
- Hands, W. D. (1994): "The Sociology of Scientific Knowledge: Some Thoughts on the Possibilities" i R. Backhouse (ed): *New Directions in Economic Methodology*; Routledge
- Hansen, A. (1941): *Fiscal Policy and Business Cycles*; Norton
- Hansen, A. (1949): *Monetary and Fiscal Policy*; McGraw-Hill
- Hansen, A. (1953): *A Guide to Keynes*; McGraw-Hill
- Harcourt, G. C. (1986): *Keynes and his Contemporaries*; Macmillan
- Harcourt, G. C. (1987): *The Legacy of Keynes: Theoretical Models and Unfinished Business*; i Reese, D.A. (ed): *The Legacy of Keynes: Nobel Conference XXII*; Harper & Row
- Harrod, R. (1937): *Mr. Keynes and Traditional Theory*; *Econometrica*
- Hausman, D. M. (1992): *The Inexact and Separate Science of Economics*; Cambridge University Press

- Herbert, N. (1985): *Quantum Reality - Beyond the New Physics*; Rider
- Hicks, J. R. (1936): Mr. Keynes Theory of Employment; *Economic Journal*
- Hicks, J. R. (1936): Mr. Keynes's Theory of Employment; *Economic Journal*;
Rep. i Hicks (1982)
- Hicks, J. R. (1937): Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation;
Econometrica; Rep. i Hicks (1982)
- Hicks, J. R. (1939): *Value and Capital*; Clarendon Press
- Hicks, J. R. (1973): *Economic Perspectives*, Oxford Univ. Press
- Hicks, J. R. (1974): *The Crises in Keynesian Economics*; Basil Blackwell
- Hicks J. R. (1976): Time in Economics; Rep. i Hicks (1982)
- Hicks, J. R. (1979a): "On Coddington's Interpretation: A Reply"; *Journal of Economic Literature*
- Hicks, J.R. (1979b): *Causality in Economics*; Basil Blackwell
- Hicks J. R. (1980 - 81): IS-LM : An Explanation; *Journal of Post Keynesian Economics*
- Hicks, J. R. (1982): *Money, Interest and Wages*; Basil Blackwell
- Hicks, J. R. (1985): *Methods of Dynamic Economics*; Clarendon Press
- Jespersen, J. (2002): *John Maynard Keynes: Den makroøkonomiske teoris oprindelse og udvikling*; Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Kahn, R. (1931): The Relation of Home Investment to Unemployment;
Economic Journal
- Kahn, R. (1978): Some Aspects of the Development of Keynes' Thought;
Journal of Economic Literature
- Katouzian, H. (1980): *Ideology and Method in Economics*; Macmillan
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol. IV: *A Tract on Monetary Reform*;
Macmillan & St. Martin's Press 1971
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol V & VI: *A Treatise on Money, vol. 1 & 2*;
Macmillan & St. Martin's Press 1971
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol. VII: *The General Theory of Employment, Interest and Money*;
Macmillan & St. Martin's Press 1973
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol X: *Essays in Biography*; Macmillan &
St. Martin's Press 1972
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol XII: "Economic Articles and Correspondence: Investment and Editorial";
Macmillan & St. Martin's Press 1972
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol XIII: *The General Theory and After: Part I Preparation*;
Macmillan & St. Martin's Press 1973
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol XIV: *The General Theory and After: Part II Development and Defence*";
Macmillan & St. Martin's Press 1973
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol XXIX: *The General Theory and After: A Supplement*;
Macmillan & St. Martin's Press 1979

- Keynes, J. M. (1937a): The General Theory of Employment; *The Quarterly Journal of Economics*. Rep. i CWK XIV
- Keynes, J. M. (1937b): Alternative Theories of the Rate of Interest; *Economic Journal*. Rep. i CWK XIV
- Klamer, A. (1989): An Accountant among Economists: Conversations with Sir John R. Hicks; *Journal of Economic Perspectives*
- Kregel, J. A. (1976): Economic Methodology in the Face of Uncertainty: The Modelling Methods of Keynes and the Post-Keynesians; *Economic Journal*
- Kregel, J. A. (1985): Sidney Weintraub's Macrofoundations of Microeconomics and the Theory of Distribution; *Journal of Post Keynesian Economics*
- Kuhn, T. S. (1962/70): *The Structure of Scientific Revolutions*, 2nd ed; The University of Chicago Press
- Lakatos, I. (1970): Falsification and The Methodology of Scientific Research Programmes i: Lakatos & Musgrave (eds): *Criticism and the Growth of Knowledge*, Cambridge University Press 1970
- Lange, O. (1938): The Rate of Interest and the Optimum Propensity to Consume; *Economica*
- Lange, O. (1944): *Price Flexibility and Employment*; Bloomington
- Lawson, T. (1997): *Economics and Reality*; Routledge
- Lawson, T. (2003): *Reorienting Economics*; Routledge
- Lawson, T. & Pesaran, H. (1985): *Keynes' Economics: Methodological Issues*, Croom Helm
- Leijonhufvud, A. (1968): *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*; Oxford Univ. Press
- Leijonhufvud, A. (1974): Keynes's Employment Function: A Comment; *History of Political Economy*
- Leijonhufvud, A. (1976): Schools, 'Revolutions', and Research Programmes in Economic Theory; i: Latsis, I. S. (ed): *Method and Appraisal in Economics*; Cambridge University Press
- Leijonhufvud, A. (1981): *Information and Coordination: Essays in Macroeconomic Theory*; Oxford University Press
- Lucas, R. E. (1972): Expectations and the Neutrality of Money; *Journal of Economic Theory*
- Lucas, R. E. (1975): An Equilibrium Model of the Business Cycle; *Journal of Political Economy*
- Lucas, R. E. (1978): Unemployment Policy; *American Economic Review*
- Lucas, R. E. (1987): *Models of Business Cycles*; Basil Blackwell
- Mankiw, N. G. & Romer, D. (eds) (1991): *New Keynesian Economics*, vol. 1 & 2; The MIT Press
- Malinvaud, E. (1977): *The Theory of Unemployment Reconsidered*; Basil Blackwell
- McCloskey, D. (1986): *The Rhetoric of Economics*; Harvester Press

- Mead, J. (1937): A Simplified Model of Mr. Keynes' System; *Review of Economic Studies*
- Mini, P. V. (2002): Keynes's Microeconomics: Some Lessons; i Dow, S. C. & Hillard, J.: *Keynes, Uncertainty and The Global Economy*; Edward Elgar
- Minsky, H. P. (1975): *John Maynard Keynes*; Macmillan
- Minsky, H. P. (1982): *Inflation, Recession and Economic Policy*; Wheatsheaf
- Minsky, H. P. (1986): *Stabilizing an Unstable Economy*; Yale Univ. Press
- Modigliani, F. (1944): Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money; *Econometrica*
- Modigliani, F. (1963): The Monetary Mechanism and its Interaction with Real Phenomena; *Review of Economics and Statistics*
- Moggridge, D. E. (1976): *Keynes*; Macmillan
- Moggridge, D. E. (1992): *Maynard Keynes: An Economist's Biography*; Routledge
- Moore, B. (1988): *Horizontalists and Verticalists*; Cambridge Univ. Press
- Moore, B. (1998): Why Wages and Price Flexibility is Destabilizing; i Arestis, P. (ed): *Method, Theory and Policy in Keynes; Essays in Honour of Paul Davidson* vol. 3; Edward Elgar
- O'Donnell, R. M. (1988): *Keynes: Philosophy, Economics and Politics*; Macmillan
- Mäki, U. (1992): Social Conditioning of Economics; i N. deMarchi (ed): *Post-Popperian Methodology of Economics*; Kluwer Academic Press
- Mäki, U. (1993): Social Theories of Science and the Fate of Institutionalism in Economics; i U. Mäki, et al (eds): *Rationality, Institutions and Economic Methodology*; Routledge:
- Mäki, U. (1999): Science as a Free Market: A Reflexivity Test in an economics of Economics; *Perspectives of Science*
- Mäki, U. (2001a): Economic Ontology: What? Why? How? in U. Mäki (ed): *The Economic World View: Studies in the Ontology of Economics*; Cambridge University Press:
- Mäki, U. (2001b): The Way the World Works (www): Towards an Ontology of Theory Choice in U. Mäki (ed): *The Economic World View: Studies in the Ontology of Economics*; Cambridge University Press
- Patinkin, D. (1956/65): *Money, Interest and Prices*; 2. utg. Harper & Row
- Patinkin, D. (1976): *Keynes' Monetary Thought*; Duke Univ. Press 1976
- Patinkin, D. & Leith, J. C. (1977): *Keynes, Cambridge and the General Theory*; Macmillan
- Pigou, A. C. (1938): Money Wages in Relation to Unemployment; *Economic Journal*
- Pigou, A. C. (1941): *Employment and Equilibrium*; Mcmillan
- Pigou, A. C. (1943): The Classical Stationary State; *Economic Journal*
- Pigou, A. C. (1947): Economic Progress in a Stable environment; *Economica*

- Pigou, A. C. (1950): Keynes's 'General Theory': A Retrospective View; *Macmillan*
- Popper, K. (1959): *The Logic of Scientific Discovery*; Hutchinson
- Robertson, D.H. (1931): Mr. Keynes's Theory of Money; *Economic Journal*
- Robinson, J. (1976): Time in economics; rep, i Robinson J. (1980): *Further Contributions to Modern Economics*; Basil Blackwell
- Rotheim, R. J. (1981): Keynes' Monetary Theory of Value (1933); *Journal of Post Keynesian Economics*
- Rousseas, S. (1986): *Post Keynesian Monetary Economics*; Macmillan
- Runde, J. (1997): Keynesian Methodology; i: Harcourt, G. C. & Riach, P. A. (eds): *A 'Second Edition' of The General Theory*; Routledge
- Samuelson, P.A. (1964): A Brief Post-Keynesian Survey; i: Lekachman (ed.): *Keynes' General Theory: Reports of Three Decades*; Macmillan
- Sargent, T. J. (1973): Rational Expectations, the Real rate of Interest and the Natural Rate of Unemployment; *Brookings Papers on Economic Activity*
- Sargent, T. J. & Wallace, N. (1975): "Rational Expectations, the Optimal Monetary Instrument and the Optimal Money Supply Rule"; *Journal of Political Economy*
- Sargent, T. J. & Wallace, N. (1976): Rational Expectations and the Theory of Economic Policy; *Journal of Monetary Economics*
- Schumpeter,
- Shackle, G. L. S. (1967): *Epistemics and Economics*; Cambridge Univ. Press
- Shackle, G. L. S. (1974): *Keynesian Kaleidics*; Edinburgh Univ. Press
- Shackle, G. L. S. (1979): *Imagination and the Nature of Choice*; Edinburgh Univ. Press
- Skidelsky, R. (1983): *John Maynard Keynes: Hopes Betrayed*, Macmillan
- Skidelsky, R. (1992): *John Maynard Keynes: Economist as Saviour*; Macmillan
- Skidelsky, R. (2000): *John Maynard Keynes: Fighting for Britain 1937 – 1946*; Macmillan
- Snowdon, B. et al (1994): *A Modern Guide to Macroeconomics*; Edward Elgar
- Solow, R. W. (1984): Mr. Hicks and the Classics; i: Collard, Helm, Scott & Sen (eds.): *Economic Theory and Hicksian Themes*; Oxford Univ. Press
- Syll, L. P. (2001): *Ekonomisk teori och metod*; Studentlitteratur
- Syll, L. P. (2001): *Den dystra vetenskapen*; Atlas Akademi
- Suppe, F. (ed) (1977): *The Structure of Scientific Theories*; Univ. of Illinois Press
- Tarshis, L. (1979): The Aggregated Supply Function in Keynes' General Theory; i: Boskin, M. J. (ed): *Economics and Human Welfare: Essays in Honour of Tibor Scitovsky*; Academic Press
- Tobin, J. (1980): *Assets Accumulation and Economic Activity*; Basil Blackwell
- Torr, C. (1988): *Equilibrium, Expectations and Information*; Polity Press
- Vicarelli, F. (1984): *Keynes - The Instability of Capitalism*; Macmillan
- Vicarelli, F. (ed.) (1985): *Keynes's Relevance Today*; Macmillan

- Vickers, D. (1978): *Financial Markets in the Capitalist Process*;
Univ. of Pennsylvania Press
- Vickers, D. (1985): *Money, Banking and the Macroeconomy*; Prentice-Hall
- Vickers, D. (1987): Aggregate Supply and Expected Demand, *Journal of Post Keynesian Economics*
- Weintraub, E. R. (1979): *Microfoundations*; Cambridge Univ. Press
- Weintraub, E. R. (1985): Appraising General Equilibrium Analysis; *Economics and Philosophy*
- Weintraub, E. R. (1988): The Neo-Walrasian Program Is Empirically Progressive
i de Marchi N. (ed): *The Popperian Legacy in Economics*; Cambridge University Press
- Weintraub, S. (1957): The Micro - Foundations of Aggregate Demand and Supply; *Economic Journal*
- Weintraub, S. (1958): *An Approach to the Theory of Income Distribution*;
Chilton Company
- Weintraub, S. (1959): *A General Theory of the Price Level*; Greenwood Press
- Weintraub, S. (1973): *Keynes, Keynesians and Monetarists*; Univ. of Pennsylvania Press
- Weintraub, S. (1978): *Capitalism's Inflation and Unemployment Crises*;
Addison - Wesley Publ. Comp.
- Young, W. (1987): *Interpreting Mr. Keynes*; Polity Press